

Van de redactie

Dit is al weer het tweede jaar dat *Nederlandse Taalkunde* uitkomt bij uitgeverij Van Gorcum. De redactie kan daarbij terugzien op een jaar van goede samenwerking met haar nieuwe uitgever. Zij hoopt dat de afgelopen jaargang door u als lezer gewaardeerd is en nodigt u uit kopij te blijven inzenden. Want alleen door uw bijdragen – en door uw abonnementen – kan dit tijdschrift blijven voortbestaan.

De huidige jaargang – waarin ook een themanummer rond de lopende taalkundige VNC-projecten zal verschijnen – heeft een wat bijzonder karakter, omdat deze begint met wat in de wandelgangen wel is aangeduid als het Klooster-nummer.

Op vrijdag 1 september 2000 nam prof. dr. W.G. (Wim) Klooster afscheid als hoogleraar in de Nederlandse Taalkunde aan de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Ter gelegenheid hiervan sprak Wim Klooster 's middags zijn afscheidsrede uit en vond er 's ochtends – eveneens in de Aula van de Universiteit – een symposium plaats rond het thema *Grammatica en lexicon*. Sprekers waren Hans Broekhuis, Ina Schermer-Vermeer en Jan Koster. Hun lezingen verschijnen nu gezamenlijk in aflevering 6.1 van dit tijdschrift, gevolgd door een tot artikel omgewerkte versie van Kloosters afscheidscollege. Ter afsluiting volgt een bespreking door Reinier Salverda van de feestbundel die de scheidend hoogleraar na zijn afscheidsrede is aangeboden.

Hoeveel syntaxis zit er in het lexicon?

HANS BROEKHUIS*

Abstract

In this article, a historical review is given of the relation between the lexicon and the computational system. Whereas in the earlier versions of generative grammar these two components of grammar are considered to be independent of each other, the minimalist program drops this assumption. It postulates that the lexical items have formal features, which trigger movement. By introducing a difference between weak and strong formal features, which determine whether a given movement must or cannot apply overtly, the phonological output of the computational system is made fully dependent on the feature specification of the lexical items. Despite the fact that this enables us to assume that the computational system is uniform across languages, which is clearly desirable from the perspective of language acquisition, I will argue that the minimalist position cannot be maintained. In order to preserve the conclusion that the computational system is fully determined by Universal Grammar, I will argue that the postulation of the distinction between weak and strong formal features must be replaced by an optimality theoretical evaluation of the output of the computational system.

1 Introductie

In de generatieve grammatica is in de verschillende stadia verschillend gedacht over de rol die het lexicon speelt voor het computationele systeem (= de syntaxis). Tot relatief kort geleden werden het lexicon en de syntaxis als twee strikt gescheiden modules opgevat: het lexicon bevatte geen instructies voor de werking van het computationele systeem, maar kon hoogstens gebruikt worden om te bepalen of de output van het computationele systeem semantisch welgevormd was. Deze opvatting veranderde echter radicaal met de introductie van het minimalistische programma: vanaf dat moment werd aangenomen dat de lexicale elementen formele kenmerken bevatten die in zekere zin gezien kunnen worden als instructies aan het computationele systeem. Deze wijziging in opvatting is van groot belang voor de theorie over taalverwerving doordat het hierdoor mogelijk werd aan te nemen dat het computationele systeem deel uitmaakt van de Universele Grammatica en dus niet langer “geleerd” hoeft te worden. Hoewel dit beslist een wenselijk resultaat is, zal ik in dit artikel betogen dat deze opvatting over het lexicon zekere tekortkomingen heeft. Als alternatief zal ik voorstellen dat we de instructies die gecodeerd zijn in de formele kenmerken van de lexicale elementen vervangen door een optimaliteitstheoretische

* Werkadres van de auteur: Katholieke Universiteit Brabant, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg (e-mail: hans.broekhuis@kub.nl). Met dank aan de redactie van Nederlandse Taalkunde voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

evaluatie van de door het universele computationele systeem gegenereerde output. In zekere zin betekent dit dat we dat deel van de syntaxis dat door het minimalistisch programma in het lexicon geplaatst is, er weer uit halen, maar met behoud van de hypothese dat het computationele systeem onderdeel is van de Universele Grammatica.

● 2 Het lexicon als locus van de taalspecifieke eigenschappen

De standaardopvatting over taalverwerving binnen de generatieve grammatica is dat elk kind de beschikking heeft over een aangeboren *Universele Grammatica* die de klasse van mogelijke natuurlijke talen definieert. Op grond van de input uit zijn omgeving, de primaire taaldata, construeert het kind de grammatica van de doeltaal. Deze verwerving verloopt in een aantal stadia. Uitgaande van het beginstadium S_0 (de Universele Grammatica) doorloopt het kind een aantal tussenliggende stadia tot het uiteindelijk een (min of meer) stabiel eindstadium S_n (de doeltaal) bereikt heeft (Chomsky 1965).

De verschillen in het eindproduct van het taalverwervingsproces (d.w.z. de variatie tussen talen) kunnen op verschillende wijzen worden verantwoord. In deze paragraaf geef ik een kort historisch overzicht van een aantal ideeën hierover in de verschillende fasen van de generatieve grammatica. Hieruit zal duidelijk worden dat het oorspronkelijke idee uit Chomsky's *Aspects of the Theory of Syntax*, namelijk dat syntactische variatie tussen talen verantwoord moet worden door een verschil in het computationele systeem (d.w.z. de syntactische component), onlangs is opgegeven ten gunste van het idee dat alle variatie tussen talen verantwoord moet worden door een verschil tussen de lexicale elementen van de betreffende talen: de vorm en werking van het computationele systeem is volledig bepaald door de Universele Grammatica. Dit idee zal ik in paragraaf 3 ter discussie stellen.

2.1 De traditionele opvatting

In de loop van het taalverwervingsproces vormt het kind de grammatica van de doeltaal en bouwt het de woordenschat (het lexicon) van zijn taal op. In de *Aspects*-visie bestaat het computationele systeem van grammatica S_n uit een verzameling taalspecifieke herschrijfgeregels, die onder meer informatie bevatten over woordvolgorde. Zo drukt de herschrijfgregel in (1a) uit dat de taal in kwestie een VO-taal is, terwijl (1b) uitdrukt dat we met een OV-taal te maken hebben.

(1)	a	VP → V NP
... that John [_{VP} ate the meat]	(Engels, Frans, etc.)
	b	VP → NP V
... dat Jan [_{VP} het vlees at]	(Nederlands, Duits, etc.)

Bovendien bevat het computationele systeem een verzameling transformaties die taalspecifieke informatie bevatten. Zo kan een grammatica al dan niet een transformatie bevatten die vraagwoorden in zinsinitiële positie plaatst en op deze transformatie kunnen allerlei taalspecifieke condities van toepassing zijn: de transformatie wordt al dan niet verplicht

toegepast, in het geval van een PP met een [+wh]-complement moet de prepositie al dan niet (verplicht) mee verplaatst worden, etc. Tenslotte kunnen talen verschillen in de volgorde waarin de transformaties worden toegepast, waardoor eveneens taalspecifieke eigenschappen een verklaring kunnen vinden: de toepassing van een transformatie T_1 kan de toepassing van een transformatie T_2 (on)mogelijk maken, zodat het verschil maakt of T_1 voor dan wel na T_2 is geordend. Het feit dat syntactische verschillen tussen talen binnen het *Aspects*-model op zoveel wijzen verantwoord kan worden (in de herschrijfgeregels, de transformaties of de volgorde van transformaties), maakt taalverwerving tot een zeer complexe, zo niet onmogelijke taak, doordat de taalverwerper niet bij voorbaat weet waar de locus van een zekere taalspecifiek verschijnsel is: is het een zaak van de herschrijfgeregels of (van de volgorde) van de transformaties? Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat de latere ontwikkelingen binnen de generatieve grammatica primair gemotiveerd zijn door er op te wijzen dat zij het beeld van het taalverwervingsproces zoals dat hierboven geschetst is, vereenvoudigen.

In het lexicon van S_n wordt voor elk lexicaal element de niet-voorspelbare eigenschappen opgenomen (waarbij de eventuele regelmatigheden uitgedrukt kunnen worden met behulp van redundantieregels en woordvormingsregels). Deze niet-voorspelbare lexicale eigenschappen betreffen de onderliggende fonologische vorm, de morfologische eigenschappen, de betekenis en de syntactische eigenschappen van het woord/morfeem. Zo wordt van een werkwoordstam als *kus-* aangegeven dat de onsets een /k/ is, de coda een /s/ en de vocaal een /ʌ/. Middels een redundantieregel wordt aangegeven dat de verleden tijd gevormd kan worden met behulp van het suffix *-te(n)*. Verder wordt aangeduid dat het werkwoord verwijst naar een menselijke activiteit (eventueel gerepresenteerd in de vorm van een 3D-model-representatie, een mentale afbeelding van het prototypische geval; cf. Jackendoff 1990). En tenslotte wordt aangegeven dat het morfeem de stam van een werkwoord is dat twee NP-argumenten kiest, een agens en een thema.

De syntactische eigenschappen van de lexicale elementen zijn vanzelfsprekend van belang voor de het computationele systeem of in ieder geval voor de welgevormdheid van de output ervan. Teneinde het hoofd te kunnen zijn van een VP, moet een lexicaal element behoren tot de categorie V (zie (1)), en bovendien zal een werkwoord als *kussen* gecombineerd moeten worden met een object en een subject. Wanneer aan deze eisen niet voldaan is, dan zal of het betreffende element niet in de beoogde positie geïnserteerd kunnen worden of zal de resulterende structuur gemarkeerd worden als semantisch niet welgevormd of semantisch niet coherent.

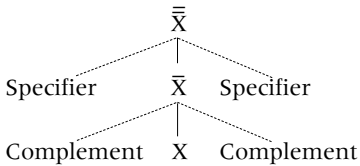
In de traditionele visie is er dus een strikte rolverdeling tussen het lexicon en het computationele systeem. De rol van het lexicon in de syntaxis gaat niet veel verder dan het aangeven van de syntactische en semantische selectierestricties waaraan de output van het computationele systeem dient te voldoen; de informatie in het lexicon is strikt beperkt tot de niet-voorspelbare eigenschappen van de individuele lexicale elementen. De taalspecifieke syntactische eigenschappen worden traditioneel niet in het lexicon verantwoord, maar aan de hand van de herschrijfgeregels en transformaties — syntactische variatie tussen talen wordt dus uitsluitend aan de hand van het computationele systeem verantwoord.

2.2 De principes-en-parameters-visie

In eerste instantie blijft deze traditionele visie op de relatie tussen het lexicon en het computationele systeem in essentie ongewijzigd in het zogenaamde *principes-en-parameters*-model, dat rond 1980 ontwikkeld wordt. Het belangrijkste verschil is dat syntactische verschillen tussen talen niet langer via taalspecifieke herschrijfgeregels en transformaties wordt verantwoord, maar dat er aangenomen wordt dat de Universele Grammatica bestaat uit een beperkt aantal schema's, condities op regeltoepassingen en algemene principes die echter ruimte laten voor een aantal (veelal binaire) opties. Het proces van taalverwerving wordt daardoor aanzienlijk vereenvoudigd en komt nu in essentie neer op het vaststellen van de voor het computationele systeem van de doeltaal juiste instelling van de parameters.

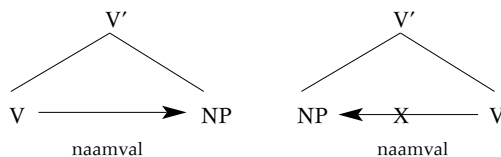
Zo wordt het verschil tussen VO- en OV-talen verantwoord door middel van een directionaliteitsparameter. Aangenomen wordt dat de herschrijfgeregels de vorm hebben van het invariante \bar{X} -schema in (2). De taak van het kind komt er nu op neer dat het op grond van de primaire taaldata moet beslissen of het complement aan de linker- of aan de rechterzijde van het hoofd X gegenereerd wordt.

- (2) • \bar{X} -schema

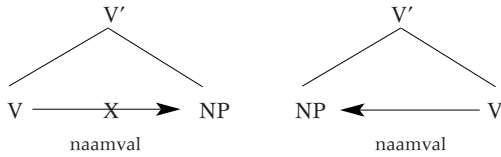
Vervolgens heeft men getracht de parameter meer algemeen te formuleren en het verschil tussen VO- en OV-talen af te leiden van bijvoorbeeld de aanname dat directionaliteit een rol speelt bij de notie *regeren* (zie onder meer Hoekstra 1984): als een werkwoord naar rechts regeert, dan wordt ook accusatief-naamval naar rechts toegekend en volgt het complement op het werkwoord; regeert het werkwoord echter naar links, dan wordt ook naamval naar links toegekend en gaat het complement aan het werkwoord vooraf. Op grond van de woordvolgorde van de inputdata krijgt het kind dus indirect informatie over de vraag of een hoofd van een bepaalde categorie naar links of naar rechts regeert. Omdat de notie *regeren* van belang is voor de beschrijving van vele syntactische processen, kan het vaststellen van de directionaliteitsparameter grote gevolgen hebben voor andere aspecten van de grammatica.

- (3) a • Engels (VO): Regeerrichting naar rechts

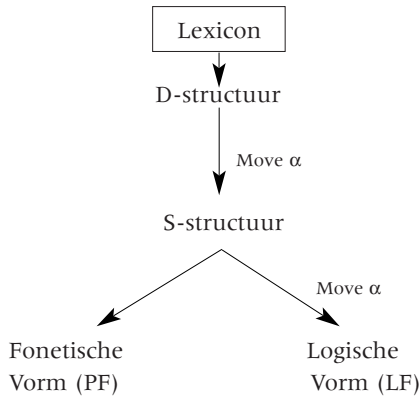
Hoeveel syntaxis zit er in het lexicon?

- b • Nederlands (OV): Regeerrichting naar links

Een andere parameter heeft betrekking op het niveau van representatie waarop een bepaalde regel of conditie werkt. Beschouw het zogenaamde T-model in (4). De regel *Move α* kan worden toegepast bij de afleiding van S-structuur van D-structuur. Omdat deze verplaatsingen voorafgaan aan de afsplitsing naar de fonologische component van de grammatica, zijn deze verplaatsingen overt (“zichtbaar”), d.w.z. waarneembaar in de fonetische output. *Move α* kan echter ook toegepast worden bij de afleiding van de “Logische Vorm”, en deze verplaatsingen zijn covert (“onzichtbaar”), d.w.z. niet observeerbaar in de fonetische output.

- (4) • Het T-model

Aangenomen wordt verder dat verplaatsingen niet naar willekeur kunnen optreden, maar alleen plaatsvinden om bepaalde condities of principes te bevredigen: NP-verplaatsing in passieve zinnen wordt bijvoorbeeld afgedwongen door het naamvalsfilter dat vereist dat elke NP naamval heeft en *Wh*-verplaatsing is wel gemotiveerd door een principe (het zgn. *Wh*-criterium) dat zegt dat een vraagoperator bereik moet hebben over de zin. Hierdoor kan woordvolgordevariatie tussen talen verantwoord worden door aan te nemen dat een bepaald principe in die taal of op S-structuur of op LF bevredigd moet zijn. In het eerste geval vindt de verplaatsing overt plaats en in het tweede geval covert. Als bijvoorbeeld het *Wh*-criterium op S-structuur werkt, zoals in het Nederlands, dan moet een vraagwoord overt naar de zinsinitiële positie verplaatst worden – als het echter op LF werkt, zoals in het Chinees, dan is overte verplaatsing niet mogelijk; *Wh*-verplaatsing vindt pas plaats bij de afleiding van LF en is dus niet waarneembaar in de fonetische output.

2.3 De “minimalistische” opvatting

Halverwege de jaren '80 maakt het onderzoek naar de zogenaamde functionele elementen, zoals de complementeerder *dat*, een radicaal gewijzigde visie op de taalspecifieke eigenschappen mogelijk, die uiteindelijk geleid heeft tot het credo in Chomsky's (1995) minimalistische programma dat alle syntactische verschillen tussen talen terug te voeren zijn op eigenschappen van de in het lexicon opgenomen elementen. Tot halverwege de jaren '80 speelde het onderzoek naar functionele elementen slechts een relatief ondergeschikte rol. Sinds Chomsky (1986) worden deze functionele elementen echter algemeen gezien als de hoofden van hun eigen projectie. Waren tot die tijd herschrijfgeregels van het type in (5) nog gebruikelijk, na die tijd wordt algemeen aangenomen dat de complementeerder (C) het hoofd is van de deelzin (zie (6a)) en dat ook flexie opgevat moet worden als het hoofd van een functionele projectie (de IP in (6b), waarin de *I* staat voor het Engelse *inflection*). Met andere woorden, ook de functionele elementen worden ingepast in het algemene \bar{X} schema in (2).¹

- (5) a $\bar{S} \rightarrow \text{COMP S}$
 b $S \rightarrow \text{NP AUX VP}$
 c $\text{VP} \rightarrow \text{V NP}$
- (6) a $\bar{S} = \text{CP} = [\text{CP} \dots [\text{C}' \text{ C IP}]]$
 b $S = \text{IP} = [\text{IP} \dots [\text{I}' \text{ I VP}]]$
 c $\text{VP} = [\text{VP} \text{ Subject } [\text{V}' \text{ V Object}]]$

Het feit dat de functionele hoofden C en I nu ingepast zijn in het algemene \bar{X} -schema, gaf aanleiding tot uitgebreider onderzoek naar de functionele categorieën. Het belang hiervan was vooral gelegen in het feit dat hierdoor volgordeverschijnselen beter onderzocht en begrepen kunnen worden. De hoofdposities van de functionele projecties zijn immers landingsplaatsen voor de lexicale hoofden. Het werkwoord, bijvoorbeeld, kan vanuit zijn basispositie verplaatst worden naar de hoofdpositie van de CP, een herformulering van Den Bestens (1983) klassieke analyse van het verschijnsel van Verb-Second (zie ((7a)). Elke positie die tussen C en de basispositie van V gepostuleerd wordt, kan in principe als landingsplaats voor V dienen, zodat verschillen tussen talen ten aanzien van de plaatsing van het werkwoord nu verantwoord kunnen worden door te laten zien dat het werkwoord in de hoofdpositie van een andere functionele projectie is geplaatst (zie Pollock 1989). Bovendien heeft elke projectie een specificieerderpositie die gebruikt kan worden als landingsplaats voor een andere XP in de zin.² Zo kan *Wh*-verplaatsing van een vraagconstituent XP gezien worden als verplaatsing naar SpecCP (zie (7b)) en maakt de aan-

1 Voortaan zal ik de X-bar-notatie vervangen door de zogenaamde prime-notatie: $\bar{X} = X'' = \text{XP } \bar{X} = X'$. Merk op dat ik een aantal historische stappen heb overgeslagen. In Chomsky (1986) wordt het subject nog gegenereerd in de specificieerderpositie van IP, niet in de specificieerder van VP. Hoewel we in (6) strikt genomen niet meer van herschrijfgeregels kunnen spreken, zal ik hieronder dit begrip gemakshalve toch blijven hanteren.

2 Voor de notie specificieerderpositie van de projectie XP zal ik voortaan de afkorting SpecXP gebruiken.

name van een aparte IP-projectie het mogelijk het subject te genereren binnen de projectie van V en de oppervlaktestructuur af te leiden door het in de loop van de derivatie te verplaatsen naar SpecIP (zie (7c)).

- (7) a Verb-second: $[_{CP} XP [_C V] [... [_{VP} ... t_V ...]]]$
 b Wh-verplaatsing: $[_{CP} XP_{[+wh]} C [_{IP} ... t_{[+wh]} ...]]$
 c NP-verplaatsing: $[_{IP} NP_i I [_{VP} t_i V NP]]$

Naarmate er meer functionele categorieën geïdentificeerd kunnen worden, kunnen er ook meer woordvolgordeverschijnselen (en dus woordvolgordeverschillen tussen talen) verantwoord worden bij een gelijkblijvende onderliggende structuur. Uiteindelijk heeft dit Kayne's (1994) *universal base*-hypothese mogelijk gemaakt, die stelt dat het basisformat van de herschrijffregels voor alle talen gelijk is: terwijl een herschrijffregel als in (6c) mogelijk is, is de herschrijffregel $VP = [Subject [Object V]]$, waarin het complement vooraf gaat aan het selecterende hoofd, dat niet.

Ter illustratie hiervan kunnen we kijken naar de afleiding van een eenvoudige transitieve zin als *Jan at het vlees*. Pollock (1989) heeft laten zien dat het functionele hoofd I in (6) opgesplitst moet worden in twee verschillende functionele hoofden Tense (T) en Agreement (AGR_S). Het eerste kan verantwoordelijk gehouden worden voor de tempuseigenschappen van de zin en het tweede voor de congruentie tussen het werkwoord en het subject. Omdat in sommige talen ook het direct object congruentie met het werkwoord vertoont, is verder beargumenteerd dat er ook een AGR_O -hoofd moet worden aangenomen dat verantwoordelijk is voor deze vorm van congruentie. Dit leidt tot de universeel onderliggende structuur voor een transitieve zin in (8).

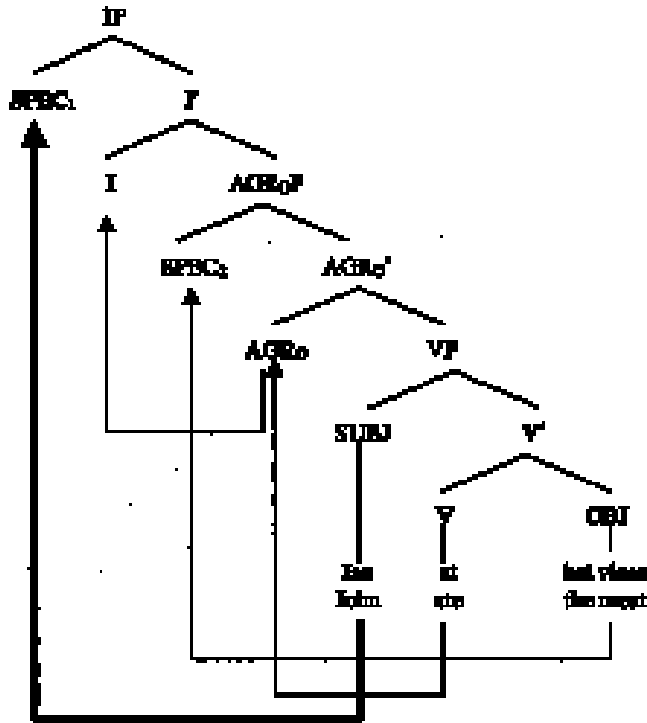
- (8) $[_{CP} ... C [_{AGRS} ... AGR_S [_{TP} ... T [_{AGRO} ... AGR_O [_{VP} SUBJECT V OBJECT]]]]]$

De structuur in (8) maakt het mogelijk woordvolgordeverschillen tussen talen te verantwoord worden bij gelijkblijvende herschrijffregels: het enige wat hoeft te worden aangenomen is dat talen verschillen in welke verplaatsingen wel en welke niet over ("zichtbaar") plaatsvinden. Dit kan heel eenvoudig geïllustreerd worden aan de hand van Nederlandse en Engelse hoofdzinnen. Beschouw de structuur in (9), waarin ik voor het gemak AGR_{SP} en TP weer heb samengenomen als IP en de CP heb weggelaten.³

Het Nederlands verschilt van het Engels doordat alle aangegeven verplaatsingen (in hoofdzinnen) overtu plaatsvinden: het direct object verplaatst naar Spec AGR_{OP} en het werkwoord verplaatst naar AGR_O ; het werkwoord verplaatst daarna door naar I (feitelijk T en AGR_S) en het subject verplaatst naar SpecIP. In het Engels daarentegen vindt er slechts één verplaatsing overtu plaats, de verplaatsing van het subject naar SpecIP. Dit houdt in dat alleen de verplaatsing aangeduid met behulp van een pijl met een dubbele lijn in beide talen overtu plaatsvindt. Het verschil in oppervlaktestructuur kan geobserveerd

³ Natuurlijk verloopt de afleiding van een Nederlandse bijzin anders. Zo blijft bijvoorbeeld het werkwoord in bijzinnen in zinsfinale positie staan. Een uitgebreide bespreking van de derivatie van de bijzin zou hier te ver voeren, maar is te vinden in Broekhuis (1999, te verschijnen), waar een OT-analyse gegeven wordt die in vele opzichten vergelijkbaar is met de analyse in Zwart (1997).

(9)

worden aan de hand van de plaatsing van het werkwoord en het direct object ten opzichte van bijv. het negatieve adverbium *niet/not* — in het Nederlands gaan ze er aan vooraf, terwijl ze er in het Engels op volgen (negeer het verschijnsel van *do*-support in (10b'')).⁴

- (10) a Jan at het vlees niet.
 a' *?Jan at niet het vlees.
 a'' *Jan niet at het vlees.
 b *Jan ate the meat not.
 b' *Jan ate not the meat.
 b'' Jan did not eat the meat.

De analyse in (9) van het verschil in woordvolgorde tussen het Nederlands en het Engels roept een aantal vragen op: in de eerste plaats de vraag wat de verschillende verplaatsingen motiveert en in de tweede plaats wat het verschil tussen het Nederlands en het Engels nu precies veroorzaakt. Het antwoord dat Chomsky (1995) op deze vragen geeft, doet niet langer een beroep op condities en principes, zoals in de jaren '80, maar maakt cruciaal

⁴ Op grond van een vergelijking met de Scandinavische talen kunnen we aannemen dat het negatieve adverbium in (10) geplaatst is tussen Agr₀P en VP. Zie Broekhuis (te verschijnen) voor een uitgebreide bespreking hiervan.

gebruik van eigenschappen van de gepostuleerde functionele hoofden. De functionele hoofden bestaan uit formele kenmerken die verantwoordelijk zijn voor syntactische verschijnselen als naamvalstoekenning, congruentie, etc. Teneinde hun rol te kunnen vervullen, dienen deze kenmerken in een lokale relatie geplaatst te worden met de elementen (de NP of het werkwoord) waarvoor zij relevant zijn. Het verplaatste element wordt geacht corresponderende kenmerken te hebben die worden aangetrokken door de formele kenmerken van het functionele hoofd en deze kenmerken kunnen “checken”: de formele kenmerken van het functionele hoofd hebben dan hun rol gespeeld en kunnen gedeleerd worden. In (11) illustreer ik dit voor XP-verplaatsing, maar in het geval van hoofdverplaatsing gebeurt dit op soortgelijke wijze. In (11) zou F kunnen staan voor AGR_0 in structuur (9). Dit functionele hoofd heeft een naamvalskenmerk dat een NP met een corresponderend kenmerk aantrekt, het direct object. Na verplaatsing van het direct object naar $SpecAGR_0P$ kan het naamvalskenmerk van AGR_0 gecheckt en gedeleerd worden en is AGR_0 niet langer “actief”.

- (11) a basisstructuur: ... [FP ... F_[+k] [... XP_[+k] ...]]
b ATTRACT: ... [FP XP_[+k] F_[+k] [... t ...]]
c CHECKING EN DELETIE: ... [FP XP_[+k] F_∅ [... t ...]]

Het enige verschil tussen talen is nu het moment waarop het betreffende element aange trokken wordt en de formele kenmerken van het functionele hoofd gecheckt en gedeleerd worden: gebeurt dit voordat de fonologische kenmerken ingevoerd zijn in het fonologische systeem (het zogenaamde Spell-out-moment), dan is de verplaatsing overt; gebeurt dit echter na Spell-out, dan is de verplaatsing niet overt. In het Nederlands vindt de verplaatsing van het direct object en het werkwoord en checking van de relevante kenmerken van AGR_0 (in hoofdzinnen) dus plaats voor het Spell-out-moment en in het Engels daarna. Chomsky neemt aan dat de kenmerken zelf verantwoordelijk zijn voor dit verschil: de zogenaamde *sterke* kenmerken moeten gedeleerd worden voor het Spell-out-moment, terwijl de *zwakke* kenmerken pas na Spell-out gedeleerd mogen worden (zie Broekhuis 1997, aflevering I, voor een uitgebreidere bespreking van dit verschil tussen sterke en zwakke kenmerken).

Het antwoord op de vraag of een bepaalde verplaatsing voor of na het Spell-out-moment plaatsvindt, is relatief eenvoudig te observeren: een taallerend kind kan op grond van de fonetische output van het computationele systeem (de taaldata) betrekkelijk eenvoudig bepalen of een verplaatsing al dan niet overt moet/kan plaatsvinden in de doeltaal en vervolgens bij het betreffende formele kenmerk aantekenen of het sterk dan wel zwak is, d.w.z. verenigbaar is met overte verplaatsing of niet. Omdat het functionele element bestaat uit formele kenmerken, moet het ook deel uitmaken van het lexicon, zodat als gevolg hiervan, niet alleen de lexicale, maar ook de syntactische variatie tussen talen gecodeerd kan worden in het lexicon.

2.4 Conclusie

De introductie van het idee dat functionele hoofden bestaan uit formele kenmerken die de eigenschap hebben corresponderende kenmerken van de lexicale elementen (al dan

niet overt) aan te trekken, maakt een zeer eenvoudig model van de grammatica mogelijk. Ten eerste wordt het mogelijk een groot aantal condities en principes af te schaffen en te vervangen door één overkoepelend principe. Het centrale idee is dat de formele kenmerken van functionele hoofden niet interpreteerbaar zijn op de representatieniveaus LF en PF en dat ze gecheckt en gedeleerd worden nadat zij het relevante element uit de zin hebben aangetrokken. Door nu een algemeen principe *Full Interpretation* te formuleren dat vereist dat alle kenmerken op het niveau LF interpreteerbaar moeten zijn, dwingen we checking van de formele kenmerken af, zodat we niet langer aparte condities nodig hebben die afdwingen dat een subject NP-verplaatsing ondergaat, een vraagwoord *Wh*-verplaatsing ondergaat, etc.

In de tweede plaats is het mogelijk het niveau van S-structuur af te schaffen. Dit representatieniveau diende immers met name om te kunnen stipuleren dat een bepaald principe bevredigd moet worden voordat de fonologische kenmerken ingevoerd worden in de fonologische component, m.a.w. dat verplaatsing overt plaats moet vinden. We maken nu een onderscheid tussen sterke kenmerken, die overte verplaatsing afdwingen en zwakke kenmerken, die alleen verenigbaar zijn met covert verplaatsing.

In de derde plaats wordt het nu mogelijk om aan te nemen dat de syntactische component universeel is, d.w.z. volledig bepaald door de Universele Grammatica; dat talen syntactische verschillen vertonen, komt niet doordat het computationele systeem andere herschrijfgeregels, andere condities op regeltoepassing of andere principes bevat, maar doordat de kenmerken van de functionele hoofden verschillen vertonen in sterkte. Met andere woorden, verschillen tussen talen kunnen volledig worden gereduceerd tot het lexicon. Daarmee is ook de taak voor het taallerende kind vereenvoudigd: in plaats van dat het zich het computationele systeem van de doeltaal moet zien eigen te maken (dat maakt nu deel uit van de Universele Grammatica), kan het volstaan met het leren van de woordenschat en de kenmerkspecificaties van een beperkt aantal functionele categorieën.

● 3 Kunnen taalverschillen werkelijk gereduceerd worden tot het lexicon?

Het beeld van de grammatica dat we hierboven geschetst hebben, is door Chomsky regelmatig gekenmerkt als “perfect”, waarmee hij bedoelt dat de grammatica gereduceerd is tot het conceptueel noodzakelijke. Het grammaticamodel in Chomsky (1995) ziet er uit als in (12). Er is een lexicon waarin de woordenschat van de taal is opgeslagen en dat bovendien een kleine groep functionele hoofden bevat. De derivatie van een zin begint met de selectie van de benodigde elementen uit het lexicon, de zgn. *numeratie*. Het computationele systeem zelf bestaat uit een klein aantal bewerkingen. De eerste is MERGE, welke elementen uit de numeratie combineert, en derhalve de functie vervult van de voormalige herschrijfgeregels. De tweede operatie is MOVE/ATTRACT, welke de door MERGE gevormde structuren transformeert (MERGE en MOVE/ATTRACT zijn overigens niet strikt geordend maar kunnen afwisselend plaatsvinden). Tenslotte is er nog de operatie DELETE, die geacht kan worden van toepassing te zijn op de kenmerken van de lexicale elementen, en bijvoorbeeld de gecheckte formele kenmerken kan deleren, maar mogelijk ook kan werken op bijvoorbeeld de fonologische matrix van een element (vgl. de bespreking van (16)). De eigenschappen van de operaties in het computationele systeem (d.w.z. de condities waar-

Hoeveel syntaxis zit er in het lexicon?

aan deze operaties dienen te voldoen) zijn universeel. De relatie tussen de fonologische en logische representatie, tenslotte, wordt tot stand gebracht door onderscheid te maken tussen sterke en zwakke formele kenmerken, waarmee een uniek Spell-out-moment wordt gedefinieerd.

(12) Het “minimalistische” model

De verschillen tussen talen zijn in dit model tot een minimum gereduceerd: zij verschillen niet in de herschrijfgeregels — de basisstructuren van elke natuurlijke taal zijn nagenoeg identiek. Bovendien bestaat er geen variatie in het computationele systeem — elke taal beschikt over dezelfde syntactische regels, die bovendien op dezelfde wijze werken. Het enige verschil tussen talen bestaat uit het *moment* waarop de noodzakelijke syntactische bewerkingen plaatsvinden (voor of na het Spell-out-moment), zodat de taak van het taal lerende kind gereduceerd is tot het achterhalen van de kenmerkspecificaties van de functionele hoofden en het vaststellen van de sterkte van de verschillende formele kenmerken.

Natuurlijk is het bovenstaande nog slechts een hypothese (een programma noemt Chomsky het), dat aan de werkelijkheid getoetst dient te worden. Een evident probleem, dat vrijwel onmiddellijk gesignaleerd is, is dat het hierboven geschetste beeld van de grammatica geen ruimte laat voor optionele verplaatsing in een taal. De logica die tot deze conclusie leidt, is zeer simpel. Verplaatsing is alleen mogelijk wanneer hier noodzaak toe bestaat, d.w.z. als er een functioneel hoofd is dat een kenmerk bevat dat gecheckt moet worden door het verplaatste element. Wanneer de verplaatsing overte plaatsvindt, zal het kind concluderen dat het kenmerk sterk is en het als zodanig in het lexicon markeren, zodat dit kenmerk voortaan altijd overte verplaatsing zal afdwingen. Wanneer de verplaatsing covert plaatsvindt, dan zal het kind concluderen dat het kenmerk zwak is, zodat dit kenmerk niet verenigbaar is met overte verplaatsing. Talen bevatten echter tal van verschijnselen die onder de algemene noemer van optionaliteit van verplaatsing gebracht kunnen worden en in ieder geval niet beschreven kunnen worden met behulp van de notie van zwakke en sterke kenmerken. Hieronder zullen we een geval uit het Zweeds bespreken. Beschouw de volgende voorbeelden.

- (13) a Varför läste studenterna den_i inte [_{VP} alla t_v t₁] (Zweeds)
 waarom lezen de studenten het niet allen
- b ?*Varför läste studenterna inte [_{VP} alla t_v den]

De voorbeelden in (13) laten zien dat een definitief objectpronomen (net als in het Nederlands) verplicht verplaatst moet worden naar een positie voor de zinsnegatie, een verplaatsing die wel aangeduid wordt met de naam *Object Shift*. Omdat verplaatsing alleen mogelijk is wanneer er een hoger functioneel hoofd is dat een kenmerk bevat dat het verplaatste element aantrekt, is het aannemelijk dat het pronomen verplaatst naar SpecAGR_{OP} en dat het betreffende kenmerk het naamvalskenmerk is. De aanname dat het naamvalskenmerk de trigger van de verplaatsing is, is in overeenstemming met Vikners (1994) conclusie dat Object Shift A-verplaatsing is en voorspelt terecht dat alleen NPs deze verplaatsing kunnen ondergaan.⁵

Uit het feit dat de verplaatsing van het objectpronomen verplicht plaatsvindt, zou geconcludeerd moeten dat het naamvalskenmerk sterk is. Hieruit volgt de voorspelling dat alle NPs verplicht Object Shift dienen te ondergaan. Deze voorspelling is echter onjuist, omdat gewone NPs in het Zweeds juist geen Object Shift mogen ondergaan.

- (14) a *Varför läste studenterna artikeln_i inte [_{VP} alla t_v t_i] (Zweeds)
 Waarom lezen de studenten het artikel niet allen
 b Varför läste studenterna inte [_{VP} alla t_v artikeln]

We lijken daarom terecht te komen op een paradox: uit de feiten in (13) lijken we te moeten concluderen dat het naamvalskenmerk sterk is, terwijl de feiten in (14) er juist op wijzen dat het zwak is. Teneinde dit probleem op te lossen dienen we Chomsky's voorstel dus te wijzigen. Het is echter niet evident dat dit mogelijk is.

Eén mogelijkheid is aan te nemen dat het naamvalskenmerk zowel sterk als zwak kan zijn. Een probleem met deze oplossing is dat de keuze tussen de twee mogelijkheden afhankelijk gemaakt moet worden van het element dat aangetrokken wordt: het kenmerk is sterk als het object een pronomen is, maar zwak als het een volledige NP is. Dit zou natuurlijk een *ad hoc* oplossing zijn en moet derhalve verworpen worden.

Hierboven is al vermeld dat het aangetrokken element een kenmerk bevat dat correspondeert met het kenmerk van het functionele hoofd. Een tweede mogelijkheid is derhalve aan te nemen dat ook dit corresponderende kenmerk gekarakteriseerd kan worden als zwak of sterk. Het probleem zou dan opgelost kunnen worden door aan te nemen dat het pronomen een sterk naamvalskenmerk heeft, terwijl een volledige NP een zwak kenmerk heeft. De voorspelling die hieruit zou volgen is dat pronomina altijd overte en volledige NPs altijd coverte verplaatsing naar SpecAGR_{OP} ondergaan. Helaas is ook deze voorspelling onjuist: pronomina ondergaan uitsluitend Object Shift in hoofdzinnen, niet in bijzinnen.

- (15) a *att studenterna den_i inte [_{VP} alla läste t_i] (Zweeds)
 dat de studenten het niet allen lezen
 b att studenterna inte [_{VP} alla läste den]

⁵ A-verplaatsingen zijn verplaatsingen naar een argumentspositie en hebben met name betrekking op verplaatsingen die gemotiveerd zijn door naamvalstoekenning of -checking. Ze staan tegenover de A'-verplaatsingen die betrekking hebben op verplaatsingen naar niet-argumentsposities. Een voorbeeld van een dergelijke verplaatsing is vraagwoordverplaatsing naar SpecCP.

Hiermee lijken de mogelijkheden uitgeput en lijken we te moeten concluderen dat we met het onderscheid tussen zwakke en sterke kenmerken niet in staat zijn de feiten in (13)-(15) te verantwoorden. Hiermee lijkt ook Chomsky's "perfecte" grammatica ondermijnd te zijn en moeten we concluderen dat het niet mogelijk is alle taalspecifieke kenmerken te verantwoorden aan de hand van de elementen uit het lexicon.

● **4. Moeten taalverschillen verantwoord worden in het computationele systeem?**

Dat Chomsky's voorstel niet houdbaar lijkt te zijn, is op zich nog geen reden om terug te keren naar het grammaticamodel zoals dat voor de introductie van het minimalistische programma gebruikelijk was. Het idee dat het computationele systeem invariant is en dat de verklaring van variatie tussen talen dus niet in dat systeem gezocht moet worden, blijft natuurlijk aantrekkelijk en zou daarom, indien mogelijk, gehandhaafd moeten blijven. Maar indien variatie tussen talen ook niet verantwoord kan worden door een beroep te doen op de sterkte van de kenmerken, waar kunnen we dan nog een beroep op doen? Een mogelijk antwoord is dat we gebruik moeten maken van *filters*.

De jaren '70 stonden in het teken van het terugdringen van de beschrijvende kracht van de herschrijffregels en transformaties. Zoals we hierboven gezien hebben, leidde dit uiteindelijk tot de formulering van het \bar{X} -schema in (2) en de operatie Affect α (waarvan Move α een bijzonder geval is), en de introductie van een beperkt aantal condities en principes. Chomsky en Lasnik (1977) realiseerden zich dat met een apparaat van een dergelijk bescheiden omvang de kans op overgeneratie behoorlijk groot is. Teneinde het computationele systeem in zo algemeen mogelijke termen te kunnen formuleren, stellen Chomsky en Lasnik voor dit te tolereren en de ongewenste structuren achteraf uit te filteren.

Een bekend voorbeeld is het zgn. *dubbel gevulde COMP-filter*. Dit filter is alleen van toepassing op bijzinnen en verbiedt dat (in de nu gebruikelijke terminologie) de specificeerder en de complementeerder beide fonetisch gerealiseerd worden: tenminste één van de twee moet gedeleerd worden. Dit maakt het mogelijk het computationele systeem de vier structuren in (16) te laten genereren: het relatiefpronomen *who* wordt door Move α in SpecCP geplaatst en de vier varianten worden vervolgens gegenereerd door de regel Delete α vrijelijk toe te passen op het pronomen en de complementeerder. Hoewel voorbeeld (16a) door het computationele systeem gegenereerd kan worden, is het niet grammaticaal: het *dubbel gevulde COMP-filter* markeert het achteraf als ongrammaticaal.

- (16) a *The man [_{CP} who_i [_{C'} that [_{IP} John saw t_i]]]
- b The man [_{CP} ~~who~~_i [_{C'} that [_{IP} John saw t_i]]]
- c The man [_{CP} who_i [_{C'} ~~that~~ [_{IP} John saw t_i]]]
- d The man [_{CP} ~~who~~_i [_{C'} ~~that~~ [_{IP} John saw t_i]]]

Natuurlijk is met het *dubbel gevulde COMP-filter* niet alles over relatiefzinnen gezegd: als we het computationele systeem de vrijheid geven de structuren in (16) te genereren, moeten we aannemen dat soortgelijke structuren ook in het Nederlands voorkomen. En daar zijn de grammaticaliteitsoordelen geheel anders. Hoewel het filter kan verklaren waarom

(17a) onaanvaardbaar is, moeten we met een aanvullende verklaring komen voor de onaanvaardbaarheid van (17b) en (17d).

- (17) a *de man [_{CP} die_i [_{C'} dat [_{IP} Jan zag t_i]]]
 b *de man [_{CP} ~~die~~_i [_{C'} dat [_{IP} Jan zag t_i]]]
 c de man [_{CP} die_i [_{C'} ~~dat~~ [_{IP} Jan zag t_i]]]
 d *de man [_{CP} ~~die~~_i [_{C'} ~~dat~~ [_{IP} Jan zag t_i]]]

Bovendien is het *dubbel gevulde COMP-filter* niet universeel: er zijn talen waarin het niet werkzaam is: zo komen in verscheidene Belgische dialecten structuren voor van het type in (17a). Juist dit feit maakt filters zo interessant in de huidige discussie: wanneer we aannemen dat het computationele systeem “blind” structuren bouwt, kunnen we taalspecifieke filters aannemen die bepalen welke van de gevormde structuren juist zijn.

Beschouw nogmaals de structuur in (9) en neem voor het moment aan dat alle verplaatsingen in principe optioneel plaatsvinden. Als dit zo is, dan kan het computationele systeem de structuren in (18) genereren. Er zijn echter redenen om aan te nemen dat een aantal van de structuren in (18) niet door het computationele systeem te genereren zijn, nl. (18e,f,i) — deze voorbeelden zijn gemarkeerd met een hekje.⁶

- (18) a [_{IP} ... I [_{AGROp} ... AGR_O [_{VP} SUBJECT V OBJECT]]]
 b [_{IP} ... I [_{AGROp} ... [_{AGRO} V] [_{VP} SUBJECT t_v OBJECT]]]
 c [_{IP} ... I [_{AGRO} V]] [_{AGROp} ... t_{AGRO} [_{VP} SUBJECT t_v OBJECT]]]
 d [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGROp} ... AGR_O [_{VP} t_i V OBJECT]]]
 e # [_{IP} ... I [_{AGROp} OBJECT_j AGR_O [_{VP} SUBJECT V t_j]]]
 f # [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGROp} OBJECT_j AGR_O [_{VP} t_i V t_j]]]
 g [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGROp} ... [_{AGRO} V] [_{VP} t_i t_v OBJECT]]]
 h [_{IP} ... I [_{AGROp} OBJECT_j [_{AGRO} V] [_{VP} SUBJECT t_v t_j]]]
 i # [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGROp} OBJECT_j [_{AGRO} V] [_{VP} t_i t_v t_j]]]
 j [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGRO} V]] [_{AGROp} ... t_{AGRO} [_{VP} t_i t_v OBJECT]]]
 k [_{IP} ... I [_{AGRO} V]] [_{AGROp} OBJECT_j t_{AGRO} [_{VP} SUBJECT t_v t_j]]]
 l [_{IP} SUBJECT_i I [_{AGRO} V]] [_{AGROp} OBJECT_j t_{AGRO} [_{VP} t_i t_v t_j]]]

De structuren die niet gemarkeerd zijn, zijn in principe beschikbaar voor alle talen. De taalspecifieke “filters” bepalen welke structuren aanvaardbaar zijn in de betreffende taal. Hieronder geven we een staal van vier talen die verschillen in de keuze die zij uit de verzameling structuren maken. Voor het bepalen of verplaatsing van het object naar SpecAGROp plaatsvindt of niet, heb ik gebruik gemaakt van de vraag of het werkwoord/object vooraf-

⁶ De reden voor de onmogelijkheid van de met een hekje gemarkeerde structuren ligt in het feit dat de verplaatsingsoperatie moet voldoen aan een aantal lokaliteitcondities. Deze worden in de gemarkeerde structuren geschonden. Het zou te ver voeren deze condities hier te behandelen. Voor een uitgebreide bespreking hiervan verwijs ik naar Broekhuis (1999, te verschijnen). In deze artikelen wordt ook het verschil in plaatsing tussen definitie en indefiniete objecten in het Nederlands besproken (in tabel 1 is hiervan geabstraheerd) en een analyse gegeven van de bijzinnen in de hier besproken talen.

Hoeveel syntaxis zit er in het lexicon?

gaat aan of volgt op de negatie. Zoals we eerder hebben gezien, kan het voor Object Shift verschil uitmaken of we te maken hebben met een volledige NP of een pronomen; dit is ook verantwoord in tabel 1.

Tabel 1: Hoofdzinnen in de tegenwoordige/verleden tijd

	Subject	I	Object	AGR ₀	NEG	Subject	V	Object
Engels	+	—	*NP *pronomen	—		<i>t</i>	V	NP pronomen
Zweeds	+	V	*NP pronomen	<i>t</i>		<i>t</i>	<i>t</i>	NP *pronomen
IJslands	+	V	NP pronomen	<i>t</i>		<i>t</i>	<i>t</i>	NP *pronomen
Nederlands	+	V	NP pronomen	<i>t</i>		<i>t</i>	<i>t</i>	*NP *pronomen

De suggestie om de ongewenste structuren achteraf uit te filteren komt niet uit de lucht vallen. In de fonologie is deze aanpak al geruime tijd gebruikelijk en daar heeft men ook een aparte theorie ontwikkeld die dit op eenvoudige en elegante wijze mogelijk maakt, de zgn. optimaliteitstheorie. In de volgende paragraaf zal ik een korte illustratie van het gebruik van optimaliteitstheorie in de syntaxis geven. Belangrijke grondleggers van de OT-syntaxis zijn Grimshaw (1997) en Pesetsky (1997 en 1998).

● **5 Een theorie over filters: optimaliteitstheorie**

Het is natuurlijk evident dat we geen theorie willen hebben waarbij we voor elke structuur die we willen uitfilteren een apart filter postuleren. Het *dubbel gevulde COMP-filter*, bijvoorbeeld, zegt niet meer dan dat een structuur als (16a) niet aanvaardbaar is. Als we dit voor elke onaanvaardbare structuur zouden doen, hebben we evenveel filters nodig als ongrammaticale structuren, waardoor het taallerend kind voor onoverkomelijke problemen wordt gesteld; de taal wordt dan in feite onleerbaar. We moeten dus een algemene theorie opstellen die het mogelijk maakt aan de hand van een beheersbaar apparaat het gewenste effect te bereiken.

Een dergelijke theorie is de zgn. optimaliteitstheorie (OT). In (19) geven we een schematische weergave van het model zoals dat in de fonologie gebruikelijk is. De input voor het systeem is een fonologische representatie. Deze wordt vervolgens door de generator bewerkt, en deze levert vervolgens een groot aantal van deze representatie afgeleide kandidaten af. De meeste kandidaten zijn ongrammaticaal: de kandidaten worden vervolgens geëvalueerd door de evaluator en alleen de kandidaat die het best aan een aantal criteria voldoet (de zgn. optimale kandidaat), is aanvaardbaar.

(19) Optimaliteitstheorie

De optimale kandidaat wordt geselecteerd aan de hand van een aantal zogenaamde beperkingen. Deze beperkingen zijn afkomstig uit een universele verzameling (ze zijn afkomstig uit de Universele Grammatica en dus werkzaam in alle talen). In tegenstelling tot de condities en principes uit het *principes-en-parameters*-model, kunnen deze beperkingen eventueel overtreden worden. Vaak is het niet eens mogelijk om alle beperkingen in acht te nemen doordat sommige beperkingen alleen bevredigd kunnen worden door een andere beperking te overtreden. Beschouw bijvoorbeeld de volgende twee (syntactische) beperkingen.

- (20) a STAY: verplaats niet
 b CASE: check het naamvalskenmerk

Aangenomen dat een naamvalskenmerk alleen gecheckt kan worden als een NP in de specificierpositie van een hoofd met een naamvalskenmerk geplaatst wordt, impliceert het in acht nemen van STAY dat CASE overtreden wordt en hetzelfde geldt vice versa. Deze spanning tussen de verschillende beperkingen wordt in OT geëxploiteerd. Aangenomen wordt dat talen verschillend belang hechten aan de verschillende beperkingen. In sommige talen wordt er een groter belang toegeschreven aan STAY dan aan CASE, en in andere talen is het juist andersom. Dit kan uitgedrukt worden met behulp van het teken ">>" dat aanduidt dat de beperking links van het teken voor de betreffende taal belangrijker is dan de beperking die erop volgt. Op deze wijze is het eenvoudig om bijvoorbeeld onderscheid te maken tussen VO-talen en OV-talen.

- (21) a VO-talen: STAY >> CASE
 b OV-talen: CASE >> STAY

De ordening in (21a) drukt uit dat het belangrijker is om STAY in acht te nemen dan om het naamvalskenmerk te checken, wat tot gevolg heeft dat het direct object *niet* naar SpecAGR_{OP} verplaatst. De ordening in (21b), daarentegen, zegt dat het belangrijker is om het naamvalskenmerk te checken dan om STAY in acht te nemen, hetgeen ertoe leidt dat het object *wel* naar SpecAGR_{OP} verplaatst. Dit houdt in dat de twee ordeningen in (21) ongeveer hetzelfde uitdrukken als de aanname dat het naamvalskenmerk zwak dan wel sterk is. Er is echter een belangrijk verschil met het postuleren van sterke en zwakke kenmerken. Zoals we in paragraaf 3 gezien hebben, leidt het postuleren van een zwak ken-

merk tot de conclusie dat de betreffende verplaatsing nooit overtuigt mag plaatsvinden, terwijl het postuleren van een sterk kenmerk tot de conclusie leidt dat de verplaatsing altijd overtuigt moet plaatsvinden. Dit geldt echter niet voor de ordeningen in (21).

Doordat de beperkingen in (21) niet alleen t.o.v. elkaar maar ook t.o.v. andere beperkingen geordend zijn, kan er een beperking aanwezig zijn die het effect van de ordeningen in (21) te niet doet. Neem bijvoorbeeld de verplaatsing van het subject in OV-talen. Volgens de ordening in (21a), blijft een subject liever in zijn basispositie dan dat het naar SpecIP verplaatst om het nominatiefkenmerk van I te checken. Toch verplaatst het subject naar SpecIP. Dit kan verantwoord worden door een derde beperking aan te nemen die deze verplaatsing van het subject afdwingt en deze te ordenen boven STAY (die immers verplaatsing van het subject verbiedt). Laten we voor het gemak aannemen dat de derde beperking de eis uit het *principes-en-parameters*-model is dat de subjectpositie van een zin gevuld is, het residu van het zgn. *Extended Projection Principle*. We zullen deze beperking voor het gemak aanduiden als het EPP.

(22) Engels: EPP >> STAY >> CASE

De ordening voor het Engels in (22) heeft precies het gewenste effect (vgl. de bespreking van (8)): het direct object verplaatst niet naar SpecAGR_{OP} omdat STAY in het Engels belangrijker is dan CASE; het subject verplaatst echter wel naar SpecIP, want het is belangrijker dat de subjectpositie gevuld is dan dat het subject in zijn basispositie blijft staan.

Op soortgelijke wijze kunnen we het eerder in (13) en (14) gesignaleerde verschil tussen pronomina en volledige NPs verantwoorden door een beperking te introduceren die zegt dat de definitieve pronomina niet VP-intern mogen voorkomen (vgl. Diesing 1997). Laten we deze beperking D-PRONOUN noemen.

(23) Zweeds: D-PRONOUN >> STAY >> CASE

De ordening in (23) geeft aan dat een object normaal gesproken geen verplaatsing naar SpecAGR_{OP} ondergaat; wanneer het object echter een definitief pronomina is, dan dwingt D-PRONOUN deze verplaatsing toch af.⁷

6 Conclusie

Voor het moment moet de illustratie van OT in paragraaf 5 volstaan, vooral omdat ik anders werk dat inmiddels elders verschenen is, zal moeten herhalen (zie de literatuurlijst voor een lijst van artikelen van mijn hand waarin ik uitgebreid inga op de zaken die ik in de paragrafen 3-5 slechts heb kunnen aanstippen en waar ook verwijzingen te vinden zijn naar andere relevante studies). Het belang van de hierboven gegeven bespreking van OT

⁷ De onmogelijkheid een pronomina te verplaatsen in bijzinnen als in (15), dient m.i. niet verantwoord te worden middels de introductie van een vierde beperking maar is het gevolg van de lokaliteitcondities op verplaatsing — de structuur van (15) is in alle relevante opzichten gelijk aan (18f). Voor een uitgebreide bespreking van dit punt, zie Broekhuis (1999, te verschijnen).

is echter gelegen in het feit dat het een alternatief biedt voor Chomsky's niet onprobleematisch gebleken hypothese dat alle syntactische verschillen tussen talen terug te voeren zijn op eigenschappen van de in het lexicon opgenomen elementen. Met het minimalistisch programma deelt OT de eigenschap dat zij verenigbaar is met de hypothese dat het computationele systeem onderdeel uitmaakt van de Universele Grammatica. Anders dan het minimalistische programma, echter, voert zij de syntactische verschillen tussen talen niet terug op eigenschappen van de lexicale elementen maar op de evaluatie van de door het computationele systeem gevormde structuren aan de hand van universele, maar taalspecifiek geordende beperkingen. Beide benaderingen hebben het voordeel dat zij de taak van de taalverwerper reduceren tot een minimum: volgens het minimalistisch programma bestaat die uit het vaststellen van de sterkte van de (waarschijnlijk universeel gegeven verzameling) kenmerken, en volgens optimaliteitstheorie uit het vaststellen van de ordening van de universeel gegeven verzameling beperkingen. Wanneer we het computationele systeem gelijk houden is het dus relatief eenvoudig de twee benaderingen met elkaar te vergelijken — een vergelijking die m.i. zonder twijfel in het voordeel van optimaliteitstheorie uitvalt.

● Bibliografie

- Besten, Hans den (1983).** On the Interaction of Root Transformations and Lexical Deletive Rules. In: W.Abraham (ed.), *On the Formal Syntax of the Westgermania. Papers from the "3rd Groningen Grammar Talks", Groningen, January 1981*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 47-131.
- Broekhuis, Hans (1997).** Recente ontwikkelingen in de generatieve syntaxis I-III. *Gramma-ttt* 6, 13-39, 129-150, 219-242.
- Broekhuis, Hans (1999).** Theoretische aspecten van de generatieve grammatica I-II. *Gramma-ttt* 7, 3-23, te verschijnen.
- Broekhuis, Hans (te verschijnen).** Against Feature Strength: the Case of Scandinavian Object Shift. *Natural Language and Linguistic Theory*.
- Chomsky, Noam (1965).** *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Chomsky, Noam (1986).** *Barriers*. Cambridge (Mass.)/London: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1995).** *The Minimalist Program*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Chomsky, Noam en Howard Lasnik (1977).** Filters and Control. *Linguistic Inquiry* 8, 425-504.
- Diesing, Molly (1997).** Yiddish VP Order and the Typology of Object Movement in Germanic. *Natural Language and Linguistic Theory* 17, 369-427.
- Grimshaw, Jane (1997).** Projection, Heads and Optimality. *Linguistic Inquiry* 28, 373-422.
- Hoekstra, Teun (1984).** *Transitivity. Grammatical Relations in Government-Binding Theory*. Dordrecht/Cinnaminson: Foris.
- Jackendoff, Ray (1990).** *Semantic Structures*. Cambridge (Mass.)/London: MIT Press.
- Kayne, Richard (1994).** *The Antisymmetry of Syntax*. Cambridge (Mass.)/London: MIT Press.
- Pesetsky, David (1997).** Optimality Theory and Syntax: Movement and Pronunciation. In: Diana Archangeli en D. Terence Langendoen (eds.), *Optimality Theory. An Overview*. Malden/Oxford: Blackwell, 134-170.

- Pesetsky, David (1998).** Some Optimality Principles of Sentence Pronunciation. In: Pilar Barbosa e.a. (eds.), *Is the best good enough*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 337-383.
- Pollock, Jean-Yves (1989).** Verb Movement, Universal Grammar and the Structure of IP. *Linguistic Inquiry* 20, 365-424.
- Vikner, Sten (1994).** Scandinavian Object Shift and West Germanic Scrambling. In: Norbert Corver en Henk van Riemsdijk (eds.), *Studies on Scrambling. Movement and Non-movement Approaches to free Word-Order Phenomena*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 487-517.
- Zwart, Jan-Wouter (1997).** *Morphosyntax of Verb Movement. A Minimalist Approach to the Syntax of Dutch*. Dordrecht: Kluwer.

Grammatica, lexicon en de dubbel-objectsconstructie in het Nederlands en het Engels

INA C. SCHERMER-VERMEER*

Abstract

This article addresses the question to what extent the meaning of lexical elements determines the type of grammatical construction they can appear in, focusing on the question what verbs can be used in the double object construction (DOC).

English verbs such as *throw*, which are quite acceptable in the DOC, will be compared with their Dutch counterparts like *gooien*, which are not.

It will be argued that this has to do with the fact that in the meaning of *throw* the notion 'reach/affect' is more prominent than in the meaning of *gooien*; this is due to the influence of the adjuncts of direction which contain the preposition *to* in English and *naar* in Dutch. The meaning of *to* has an aspect of 'reach/affect' that is lacking in the meaning of *naar*.

To support my claim I discuss Dutch verbs with the prefix *toe* and Dutch sentences with a "possessive dative".

● I Inleiding

De relatie tussen grammatica en lexicon wil ik bespreken in de vorm van de volgende vraag: in hoeverre is de betekenis van lexicale elementen bepalend voor hun optreden in bepaalde syntactische patronen? Dit zal ik toespitsen op de vraag: welke werkwoorden kunnen voorkomen in de zgn. di-transitieve of dubbel-objectsconstructie (DOC), een constructie als in zin (1), met een direct object (DO) en een indirect object (IO), resp. *de bal* en *Chris*:

(1) Jan gaf Chris de bal.

De beantwoording van deze vraag is een grammaticale aangelegenheid, want het behoort tot de taken van de grammatica te achterhalen welke systematiek het combineren van woorden tot woordgroepen en zinnen bepaalt. Het lexicon speelt daarbij in dit geval een belangrijke rol, want lang niet alle werkwoorden zijn in de DOC mogelijk.

* adres: Hacquartstraat 19A, 1071 SG Amsterdam.

Ik heb kunnen profiteren van het grondige commentaar van Els Elffers bij een eerdere versie van dit artikel, waarvoor ik haar zeer erkentelijk ben.

In grammatica's wordt dan ook in het algemeen melding gemaakt van de typen werkwoorden die in de constructie voorkomen. De ANS (1997) onderscheidt bijvoorbeeld "overdrachtswerkwoorden" als *geven*, *nalaten* en *verkopen*, "communicatieve" werkwoorden als *berichten*, *meedelen* en *vertellen* en een restgroep die niet goed in te delen is, waartoe onder meer *benijden* behoort. Het bestaan van zo'n restgroep roept al de vraag op of hier misschien een generalisatie is gemist, en of niet preciezer is vast te stellen wat al deze werkwoorden gemeen hebben en wat ze geschikt maakt voor gebruik in de DOC. Waarom voelt bijvoorbeeld een werkwoord als *gooien* zich daarin niet (goed) thuis, zoals blijkt uit (2):¹

(2) *Jan gooide Chris de bal.

Is dat een toevallig feit, waarvoor men het werkwoord een grammatisch kenmerk als "niet-ditransitief" zou kunnen geven, of is een verklaring mogelijk?

Dat men zich dat speciaal bij *gooien* kan afvragen, hangt samen met het feit dat (3), het Engelse pendant van (2), wel goed is:

(3) Sam threw Chris the ball.

VERBS OF THROWING, waaronder ook die in (4), vormen in Levin (1993) een van de tien soorten werkwoorden die kunnen voorkomen in de DOC.

(4) fling, flip, hit, hurl, kick, poke, shoot, slap, toss

En dat niet alleen: zulke werkwoorden worden vanwege hun "transfer"-karakter zelfs bij uitstek geschikt geacht voor DOC-gebruik (zie bijv. Goldberg 1995:35 en 151). Het is begripmatig ook helemaal niet vreemd om 'gooien' als een nonchalant soort 'geven' te zien.

Het verschil tussen (2) en (3) is intrigerend en kan verschillende oorzaken hebben. Er kan verschil zijn tussen de DOC in het Nederlands en in het Engels, de werkwoorden *gooien* en *throw* betekenen mogelijk niet (precies) hetzelfde, of dat is allebei het geval.

Naar werkwoorden als *throw* en de DOC in het Engels is vrij uitvoerig onderzoek gedaan, laatstelijk door Frederike van der Leek (1995a en b). Dat biedt mij de gelegenheid bij haar ideeën aan te knopen en het contrast tussen het Engels en het Nederlands te benutten om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen lexicon en grammatica op het punt van de DOC.

In par. 2 bespreek ik de visie van Van der Leek en wijs op een probleem dat daarbinnen onopgelost blijft. In par. 3 volgt mijn eigen voorstel, waarin de betekenis van de werkwoorden in de DOC aan de orde komt en tevens die van de voorzetsels in de voorzetselbepalingen die als complement met de werkwoorden in kwestie verbonden kunnen worden. Ik zal het standpunt verdedigen dat deze betekenissen een rol spelen in de verklaring

¹ Blijkens een noot in Van Belle (2000:35) vindt Joop van der Horst de zin *Gooi hem de bal* (met een pronomen als IO) wel gebruikelijk, en voor Els Elffers is *Gooi mij die bal 'ns!* aanvaardbaar (waarbij *mij* niet als ethische datief bedoeld is). Ik kan het niet met hen eens zijn.

van het verschillende gedrag van de Nederlandse en Engelse werkwoorden in de DOC. In par. 4 bespreek ik ter ondersteuning van mijn voorstel Nederlandse werkwoorden met het voorvoegsel *toe*, en in par. 5 de overeenkomst tussen constructies met die werkwoorden en possessieve datief-constructies. In par. 6 ga ik op basis van mijn bevindingen iets nader in op de relatie tussen grammatica en lexicon in het algemeen.

● 2 Het voorstel van Van der Leek

In Van der Leek (1995a en b) wordt het volgende probleem aan de orde gesteld: waarom is zin (3) wel goed, maar (5) niet (of althans veel minder)?²

(5) *Sam pushed Chris the ball.

Zij stelt een cognitieve verklaring voor, waarin kennis van de werkelijkheid een doorslaggevende rol speelt. De verklaring komt erop neer, dat constructies als de DOC bepaalde eisen stellen aan de betekenis van de werkwoorden die erin voor kunnen komen, in het bijzonder aan het participantenpatroon dat met de werkwoorden geassocieerd is. Het werkwoord *geven* bijvoorbeeld noemt een gebeuren waarin een ‘gever’ betrokken is, ‘iets dat gegeven wordt’ en een ‘ontvanger’. Die drie rollen voegen zich naadloos in de structuur van de DOC, zoals die zich manifesteert in het subject en de twee objecten: de rol van ‘gever’ komt aan het subject toe, de rol van ‘het gegevene’ aan het DO en de rol van ‘ontvanger’ aan het IO.

Ook het werkwoord *throw* geeft volgens Van der Leek systematisch informatie met betrekking tot drie participantenrollen, met name over die van ‘goal of throwing’. Zij brengt die rol in verband met het feit dat *throw* een gebeuren noemt dat voldoet aan de wetten van ‘ballistic motion’: een gegooid voorwerp komt vanzelf ergens neer. De door het IO vervulde rol van ‘goal of throwing’ kan geassocieerd worden met die van (ont)vanger. Hetzelfde geldt voor vergelijkbare werkwoorden als die in (4).

Het werkwoord *push* daarentegen brengt geen ‘goal’-rol met zich mee, want het geeft slechts te kennen “dat de ene entiteit druk uitoefent op de andere om deze te verplaatsen” (1995a:95). Het voldoet dus niet aan de eisen van de DOC, want er is geen rol beschikbaar voor het IO. Dat geldt ook voor werkwoorden als die in (6):³

(6) hoist, lift, lower, pull, raise

Voor het Engels lijkt deze verklaring wel toereikend, maar het kan niet het hele verhaal zijn, zoals al eerder opgemerkt in Schermer-Vermeer (1996). Want in het Nederlands zijn

² Hoewel volgens Green (1974) sommige sprekers zinnen als (5) wel accepteren, stelt Van der Leek (1995a en b) dat men op grond van woordenboekgegevens en feitelijk niet-voorkomen mag aannemen dat werkwoorden als *push* niet gebruikelijk zijn in de DOC.

³ Gruber (1976:121-2) rangschikt *push* en *lower* onder de werkwoorden die wel mogelijk zijn in de DOC (*John lowered Bill the ladder*). Voor het verschil met *lift*, *pull* en *raise* ziet hij geen verklaring. Zie i.v.m. dit soort oordeelsverschillen ook noot 5 en par. 3.6.

duwen noch *gooien* in de DOC te gebruiken, terwijl toch de ballistische wetten in Nederland niet anders zijn dan in Engelstalige gebieden, noch de kennis die sprekers daaromtrent hebben. De onwolgevormdheid van (2) vergt dus een andere, of op zijn minst een aanvullende verklaring.

● 3 Een andere verklaring

3.1 Het karakter van de DOC

Het is niet onaannemelijk dat de DOC in het Engels een enigszins ander karakter heeft dan in het Nederlands, in die zin, dat de Engelse constructie minder stricte eisen stelt aan het participantenpatroon dat geassocieerd is met de “toelaatbare” werkwoorden. In het Engels komen bijvoorbeeld veel meer zinnen voor van het type (7), met een werkwoord dat op zichzelf beschouwd een patroon met slechts twee participanten oproept (een ‘agens’ en een ‘product’):

(7) Sally baked her sister a cake.

Pas als ‘het bakken’ wordt uitgevoerd met de intentie het product aan iemand te geven, kan met de handeling een derde participant geassocieerd worden, met de rol van “begunstigde”/“benefactief”. In dat geval is het werkwoord in de DOC te gebruiken, met de rol van “begunstigde” voor het IO, dat in de Nederlandse grammatica dan “belanghebbend voorwerp” wordt genoemd. Het kan omschreven worden m.b.v. *voor/for*: *Sally baked a cake for her sister*.

In het Nederlands zijn slechts enkele werkwoorden echt gangbaar met zo’n “belanghebbend voorwerp”, voornamelijk werkwoorden “van drank- en voedselvoorziening”, zoals *inschenken* en *opscheppen* (zie ook Schermer-Vermeer 1991:219-21). Het Engels bevat veel meer werkwoorden die zo gebruikt kunnen worden: Levin (1993) onderscheidt vijf verschillende groepen, die samen al meer dan honderd voorbeelden bevatten.

Hoewel het zeker niet uitgesloten is dat het meer, respectievelijk minder “tolerante” karakter van de DOC in het Engels en het Nederlands een rol speelt bij het verschil in gebruiksmogelijkheden van *throw* en *gooien*, biedt dat op zichzelf toch onvoldoende verklaring. Werkwoorden als *throw* zijn van een ander type dan de werkwoorden die in de DOC plegen voor te komen met een ‘benefactief’-rol voor de IO-referent (het IO in zin (3) wordt ook niet “omschreven” m.b.v. *for*). Dat zijn in het algemeen “verbs of creation” (zoals *bake*, *build* en *sing*) en “verbs of obtaining” (zoals *buy* en *get*) (zie Levin 1993:48-9). Met betrekking tot die werkwoorden blijkt een grotere “tolerantie” van de DOC in het Engels. *Throw* daarentegen wordt, zoals in par. 1 gezegd, beschouwd als een werkwoord dat bij uitstek geschikt is voor gebruik in de DOC, zodat een beroep op “tolerantie” niet volstaat.

Voor een nadere verklaring voor het verschil tussen *gooien* en *throw* c.s. richt ik mij daarom op de betekenis van de werkwoorden.

3.2 De betekenis van de werkwoorden in de DOC

Net als Van der Leek ga ik ervan uit dat de betekenis van een (werk)woord de verschillende gebruiksmogelijkheden ervan reflecteert. Daardoor bevat het verschillende betekenisonderscheidingen, die niet in elk toepassingsgeval even relevant hoeven te zijn. Deze opvatting, die al te vinden is in Reichling (1935) en (1961), is essentieel voor zowel haar als mijn verklaring. Maar anders dan zij, richt ik mij wat de gebruiksmogelijkheden van de werkwoorden betreft op contexten waarin ze veel voorkomen.

Er zijn werkwoorden, zoals *geven*, die bij uitstek geschikt zijn voor gebruik in de DOC, doordat hun betekenis duidelijk een patroon met drie participanten oproept, met elk een eigen rol. De participanten kunnen zich manifesteren in de vorm van NP's, en daardoor zijn de werkwoorden te gebruiken in de DOC.

De participantenpatronen die wij met werkwoorden associëren vertonen een zekere flexibiliteit, en daardoor is er geen scherpe grens te trekken tussen werkwoorden die wél, en die niet bruikbaar zijn in de DOC. Daarin kunnen ook werkwoorden voorkomen die los van het DOC-gebruik niet (direct) met drie participanten geassocieerd worden. Het hiervoor genoemde *bake* en *inschenken* zijn daar voorbeelden van. De DOC-toepassing vraagt dan om een speciale verklaring, die van geval tot geval kan verschillen.⁴

Het lijkt duidelijk dat de Nederlandse werkwoorden *gooien* en *duwen* handelingen noemen waarin slechts twee participanten betrokken zijn: de 'gooier'/'duwer' en het 'gegooide'/'geduwde'. Dat kan verklaren dat ze niet in de DOC te gebruiken zijn, getuige (2) en (8):

(8) *Jan duwde Chris de bal.

Hetzelfde geldt voor de werkwoorden in (9):

(9) schieten, schoppen, slaan, slingeren, smijten, stoten, werpen

Maar de Engelse werkwoorden in (4), die toch ook handelingen lijken te noemen met ten hoogste twee participanten, kunnen wel in de DOC worden toegepast, volgens o.m. Green (1974), Gropen, e.a. (1989), Levin (1993) en Goldberg (1995)⁵. Om dit verschil te kunnen verklaren moet nader worden ingegaan op de aard van de relatie tussen de objectsparticipanten in de DOC.

Tussen die objectsparticipanten bestaat een relatie die in de taalkundige literatuur op verschillende manieren gekarakteriseerd wordt, met name wat de rol van de IO-participant betreft. De omschrijvingen hebben een abstract karakter, omdat men wil generaliseren over de IO-rollen bij alle voorkomende werkwoorden en aanneemt dat de precieze aard van de rol per geval door de betekenis van het individuele werkwoord bepaald wordt. Wel probeert men algemeen tot uitdrukking te brengen dat de IO-participant hoe dan ook "affected" is door de handeling genoemd door werkwoord en DO, en dat het dus een entiteit moet

⁴ Het werkwoord *geven* bijvoorbeeld, is ondanks zijn prototypische betekenis niet goed in de DOC gebruiken wanneer het gecombineerd is met een DO als *een gil*.

⁵ Over *kick* bestaat verschil van mening; volgens Gropen, e.a. (1989) is het net zomin als *push* in de DOC te gebruiken. Dat de meningen t.a.v. de gebruiksmogelijkheden van dit type werkwoorden wisselen, is gezien de aard van de verschijnselen niet verwonderlijk (zie par. 3.6).

zijn die daarvoor geschikt is, d.w.z. die in staat is de relatie met de DO-participant aan te gaan (zie Schermer-Vermeer 1991).⁶ Van der Leek brengt dat onder woorden door de IO-rol de “converse” van de subjectsrol te noemen. Omdat *geven* als prototypisch DOC-werkwoord wordt beschouwd, wordt de IO-rol ook vaak aangeduid als “recipient”/ “ontvanger”. Hoewel die typering voor verschillende gevallen niet adequaat is, zal ik die hier gemakshalve ook gebruiken, omdat er in de context van dit betoog geen bezwaar tegen bestaat.

Het is van belang op te merken dat er verband gelegd kan worden tussen de rol van “recipient” en het begrip “locatie”, wat zich laat toelichten aan de hand van parafrases met *krijgen*. Zo is zin (1) te parafaseren met *Chris kreeg de bal (van Jan)*, een zin waarin tussen de objects- en subjectsparticipant eenzelfde relatie bestaat als tussen de objectsparticipanten in (1). Dat geldt ook voor verwante zinnen met *hebben* als *Chris heeft de bal*.

Hebben en *krijgen*-zinnen plegen in de literatuur in verband te worden gebracht met locatieve zinnen: men wijst er dan op dat hun betekenis inhoudt dat de objectsparticipant (‘de bal’) zich - in abstracte zin - aan/bij etc. de subjectsparticipant (‘Chris’) bevindt, resp. gaat bevinden (vergelijk ook: *Chris heeft het woord/ Het woord is aan Chris, De struik krijgt blaadjes/ Er komen blaadjes aan de struik*). Het gaat hier niet om “locatie” in concreet-ruimtelijke zin (al is daar soms ook sprake van), maar om een semantisch aspect van de begrippen “bezitter” en “ontvanger” (zie Schermer-Vermeer 1991:209-13, en de daar vermelde literatuur). Het locatieve aspect wordt daarom ook wel in termen van “domein” aangeduid: iemand heeft of krijgt iets als het zich in zijn “domein” bevindt/gaat bevinden (zie bijv. Janssen 1992).⁷ Ook Jackendoff (1983) wijst op de relatie tussen locatie en bezit, die hij beschrijft in termen van thematische structuur, zich baserend op het werk van Gruber (1976).

In locatieve termen geformuleerd, houdt de relatie tussen de objectsparticipanten in de DOC in, dat de DO-participant de IO-participant in enigerlei zin *bereikt*, in zijn domein komt (vgl. *De wind gaf haar wangen een gezonde blos, De wind deed een gezonde blos op haar wangen komen*). Ware dat niet zo, dan zou er geen sprake zijn van een relatie: de handeling uitgedrukt door werkwoord en DO (‘de bal/een gezonde blos geven’) zou de IO-participant dan niet “betreffen”.⁸ Het is dit betekenisaspect dat een rol speelt in het contrast tussen de Engelse werkwoorden in (4) en de Nederlandse in (9) wat betreft hun toepassingmogelijkheden in de DOC.

6 De typering is ook bedoeld voor het belanghebbend voorwerp. Zelfs al weet de IO-participant niet dat er een cake voor haar wordt gebakken, aangenomen wordt dat zij het product kan ontvangen. In het Nederlands is het bovendien zo dat zinnen als *De ober schonk Jan een kop koffie in* alleen gebruikt kunnen worden als ‘Jan’ in de inschek-situatie aanwezig is (zodat hij de handeling kan opmerken).

7 Janssen omschrijft “het domein van y” als “het geheel dat opgevat kan worden als constitutief voor y in de relevante ontologie, dat is sprekers goeddeels geconventionaliseerde opvattingen over wat in de werkelijkheid de entiteiten en hun relaties zijn” (1992:362).

8 Verhagen (1997) wijst op de overeenkomst tussen di-transitieve constructies en causatieve constructies als in *Ik liet hem mijn rijbewijs zien* en *Dit deed hem zijn nietigheid beseffen*. In deze zinnen komt een samengesteld predikaat voor (*laten zien, doen beseffen*) waarvan de betekenis vergelijkbaar is met die van “één-werkwoords-predikaten” zoals *tonen*. Daardoor is ook de semantische rol van *hem* vergelijkbaar met die van het IO bij deze predikaten: in beide gevallen gaat het om de rol van recipient. In andere analyses wordt dit type zinnen als samengesteld beschouwd; *hem* is dan subject van *zien* resp. *beseffen*. Uit die semantisch gemotiveerde analyses blijkt eveneens dat de objectsparticipant (‘mijn rijbewijs’, ‘zijn nietigheid’) de IO-participant (‘hem’) in enigerlei zin “bereikt”. Als dat niet zo zou zijn, dan zou de ‘hem’ ‘het rijbewijs’ immers niet ‘zien’, resp. ‘zijn nietigheid’ niet ‘beseffen’.

3.3 Werkwoord en voorzetselbepaling

Er bestaat met betrekking tot de Nederlandse en Engelse werkwoorden in kwestie een in het oog springend verschil: ze kunnen weliswaar gecombineerd worden met vergelijkbare voorzetselconstructies, maar deze verschillen wat betreft de distributie en de betekenis van de voorzetsels die erin voorkomen. Ik heb het oog op de richtingsbepaling die in het Engels *to* bevat, en in het Nederlands *naar*, en het zgn. “omschreven” IO, waarbij het Engels eveneens *to* gebruikt, maar het Nederlands *aan*. Vergelijk (10)-(13):

- (10) Sam threw the ball to Chris.
- (11) Jan gooide de bal naar Chris.
- (12) Sam gave the ball to Chris.
- (13) Jan gaf de bal aan Chris.

Deze voorzetselconstructies hebben een specifieke semantische band met het werkwoord en worden daarom, net als objecten, als complementen van het werkwoord beschouwd (zie o.m. de ANS 1997:1194). Als zodanig zijn het typerende contexten, die samenhangen met bepaalde onderscheidingen in de werkwoordbetekenis.

Werkwoorden als *gooien* en *throw* zijn verplaatsingswerkwoorden en de richtingsbepaling specificiert de richting van de verplaatsing. Het richtingsaspect is niet bij elke toepassing relevant (bijvoorbeeld niet bij *Je moet de bal niet trappen/koppen/rollen, maar gooien*, waar het alleen gaat om de wijze van in beweging brengen), maar het is zeker als betekenisonderscheiding in de betekenis van de werkwoorden aanwezig.

Dat de richtingsbepaling complement bij het werkwoord is, wil niet zeggen dat de richtingsbepaler ('Chris' in (10) en (11)) de rol van participant vervult. Participanten ontvangen hun rol van het werkwoord, maar de referenten van het nominale deel van een bepaling ontvangen hun rol (in eerste instantie) van het voorzetsel. De richtingsbepaling brengt samen met het werkwoord een handeling tot uitdrukking (in (10) en (11) 'throw to Chris', resp. 'naar Chris gooien') waaraan slechts twee participanten deelnemen: 'Sam'/'Jan' en 'de bal' (zie ook Van der Leek 1995b:94-5). 'Chris' neemt niet deel aan de handeling.

Hoewel de richtingsspecificaties in (10) en (11) hetzelfde lijken, blijkt bij nadere beschouwing een klein verschil. De voorzetsels in de bepalingen betekenen namelijk niet precies hetzelfde. Met dit betekenisverschil hangt mijns inziens samen dat *to* in het Engels gebruikt wordt in het omschreven IO, maar *naar* in het Nederlands niet.

3.4 De betekenis van de voorzetsels *to*, *naar* en *aan*.

Het gebruik van het Engelse voorzetsel *to* bestrijkt onder meer een gebied dat in het Nederlands is opgedeeld tussen *naar* en *aan*. De zinnen (10) en (11) illustreren de correspondentie van *to* met *naar*, terwijl met (plaats)bepalingen als die in (14) in het Nederlands *aan* correspondeert:

- (14) shower heads fixed to the wall, meat juices stuck to the bottom of the pan, she clung to the railing, there are no panes to the window, he made improvements to the house, etc.
(zie o.m. Collins Cobuild (1998)).

Ik neem aan dat *to* niet homoniem is, en dat met de vorm *to* één voorzetselbetekenis correspondeert, die zowel een 'naar'- als een 'aan'-aspect bevat. Als men de betekenis van *aan* typeert als 'contact' (als in Schermer-Vermeer 1991), dan kan men zeggen dat een richtingsbepaling met *to* een groter contactgehalte heeft dan een richtingsbepaling met *naar*. Daarmee bedoel ik dat de betekenis van *to* toelaat dat een richtingsbepaling met dat voorzetsel te kennen geeft dat het richtingsbepalende element *bereikt* wordt, terwijl de betekenis van *naar* die mogelijkheid niet biedt. De Oxford English Dictionary (1971) noemt dat bereiken al in de eerste betekenisomschrijving van *to*. In vier van de vijf "spatial or local" gebruikswijzen speelt het contact-aspect een rol, en we vinden het ook bij de overige gebruikswijzen, o.m. als "indicating addition, attachment" (vol.II:3336-8).

De notie 'contact' is slechts een aspect van de totale betekenis van *to*, en dat kan een opmerking van Foolen verklaren, die stelt dat *to* geen contactrelatie uitdrukt, maar eerder verwijst "naar het pad dat tot het contact leidt" (Foolen 1991:187). In de desbetreffende passage vergelijkt hij *to* met *aan*, en ten opzichte daarvan is het 'pad'-aspect inderdaad onderscheidend, want dat ontbreekt bij *aan*. Maar vergeleken met *naar* is het 'bereik'-aspect onderscheidend. Dat aspect is wellicht minder prominent, doordat het in functie staat van de notie 'pad', maar het is er wel; Foolen spreekt ook niet voor niets van een pad "dat tot *het* contact leidt". Vergelijk ook Jackendoff (1983:196 en 208), die stelt dat "every time TO appears as a path-function, there is a logical inference that the goal is attained".

Het verschil tussen *to* en *naar* zal in veel gevallen niet opvallen, omdat we bij gebruik van een *naar*-bepaling vaak op grond van context, situatie of pure waarschijnlijkheid aannemen dat de richtingsbepaler, het doel bereikt wordt. Maar dat ligt niet opgesloten in de betekenis van *naar* (zie ook Van Dale (1992) en het WNT IX (1913)).⁹

Het is naar mijn oordeel het contactaspect van de betekenis van *to* dat dit voorzetsel geschikt maakt voor het omschreven IO in het Engels, waar het Nederlands *aan* heeft. Zoals *aan Chris* in (13) te kennen geeft bij wie 'de bal' terecht komt, doet *to Chris* in (12) dat ook; beide voorzetselgroepen specificeren de relatie tussen 'de bal' en 'Chris' als een - niet noodzakelijk fysieke - contactrelatie. Uit (12) valt ook nog op te maken dat 'de bal' een pad heeft doorlopen, maar in verband met de relatieleggende betekenis van *give* is dat aspect daar minder relevant.

Zinnen als (13) bevatten werkwoorden waarmee duidelijk een patroon met drie participanten is geassocieerd. De betekenis van die werkwoorden heeft als effect dat 'Chris' niet louter als plaatsaanduiding wordt geïnterpreteerd (zoals 'de muur' in *Jan hing het schilderij aan de muur*), maar tevens als "ontvanger". Bij *naar*-bepalingen doet dat effect zich niet voor, omdat die niet geschikt zijn om een relatie nader te specificeren als een

⁹ Dat de notie 'contact' een onderscheidende rol kan spelen bij voorzetselbetekenissen blijkt ook uit het feit dat het als "parameter" is opgenomen in de checklist die Taylor (1988) voorstelt als heuristisch hulpmiddel bij de betekenisbeschrijving van preposities.

“ontvang”-relatie. In de - weinige - gevallen waarin een werkwoord zowel met een omschreven IO als met een *naar*-bepaling gecombineerd kan worden, is het verschil in relatie tussen werkwoord en bepaling goed te zien. Zo geeft de bepaling in *Hij stuurde een limousine naar de president* aan waar ‘de limousine’ heen moet, zoals dat ook het geval is bij *naar het stadhuis* of *naar rechts*. ‘De president’ fungeert hier louter als richtingsbepaler (al zal de actie wel een reden hebben, bijvoorbeeld dat ‘de president’ opgehaald moet worden). De zin geeft niet te kennen dat ‘de president’ ‘de limousine’ in enigerlei zin “krijgt”, wat wel het geval is bij de zin *Hij stuurde een limousine aan de president*.¹⁰

3.5 De relatie tussen voorzetselbetekenis en werkwoordbetekenis

Doordat de werkwoorden *throw* en *gooien* verschillende gebruiksmogelijkheden hebben wat betreft de complementaire voorzetselcontexten waarin ze voor kunnen komen, kan men verwachten dat (lexicale) eigenschappen van die contexten sporen achterlaten in de betekenis van de werkwoorden. Het lijkt mij dan ook aannemelijk dat in de betekenis van *throw* het bereik-aspect meer op de voorgrond staat dan in de betekenis van *gooien*, doordat bij gebruik van complementaire *to*-bepalingen het bereik-aspect van *to* aan de orde kan zijn, “geactueerd” kan worden, om een term van Reichling te gebruiken. *Naar*-bepalingen missen dat aspect en daardoor vinden we het ook niet terug in de betekenis van *gooien*.

Omdat het bereik-aspect voorwaarde is om als DOC- werkwoord toegepast te kunnen worden, pleegt *gooien* niet als zodanig gebruikt te worden en *throw* wel. *Throw* noemt in dat geval een handeling die wordt uitgevoerd met de intentie de richtingsbepaler te “betreffen” en deze fungeert dan als participant met de rol van recipient. Dat het werkwoord zo toegepast kan worden vloeit niet voort uit (kennis van) eigenschappen die gooi-handelingen hebben op grond van ballistische wetten, maar uit een betekenisaspect van het werkwoord. Dat aspect komt (indirect) op conto van de betekenis van *to*.¹¹

3.6 Tegenargumenten?

Tegen bovenstaande gedachtengang zou ingebracht kunnen worden dat werkwoorden als *push*, die ook met een *to*-bepaling voorkomen, toch niet (goed) mogelijk zijn in de DOC. Hier is van belang dat een betekenisonderscheiding die in bepaalde gebruikgevallen niet relevant is, daar niet geactueerd wordt. In gebruikgevallen met *push* c.s. is het aspect ‘bereiken’ niet systematisch aan de orde, zoals duidelijk uitgelegd in Van der Leek (1995a)

10 De opmerking in Van Belle (2000:33-4) dat het meewerkend voorwerp in de vorm van een voorzetselconstituent in het Nederlands ook kan worden ingeleid door *naar* is dan ook onjuist. Het betreft werkwoorden als *brenge*, die zowel met een (omschreven) IO gebruikt kunnen worden als met een *naar*-bepaling. Daarmee is die *naar*-bepaling nog geen omschreven IO: dat bevat *aan*.

11 Dat kan ook verklaren dat de werkwoorden *bounce*, *float*, *roll* en *slide*, waarop de uitleg van Van der Leek minder goed/niet van toepassing is, volgens Levin (1993:46 en 133) toch in de DOC voorkomen, als in *Carla slid Dale the book*. Voor *move* geldt dat echter weer niet.

Richtingsbepalingen met *to* komen ook voor bij zgn. DRIVE VERBS, waaronder *drive*, *fly*, *row* en *truck*. Volgens Levin maakt bij deze werkwoorden het richtingsaspect geen deel uit van de betekenis en het lijkt mij niet toevallig dat de oordelen over mogelijk DOC-gebruik bij deze werkwoorden zeer uiteenlopen (pp. 46 en 137). Wellicht komt *move* om dezelfde reden niet voor in de DOC.

en in Gropen, e.a. (1989): het werkwoord drukt slechts uit dat er druk wordt uitgeoefend op een entiteit om deze te verplaatsen, en daarbij kan de richting aldoende veranderd worden of de handeling gestopt voordat het doel bereikt is. Daardoor wordt de 'bereik'-onderscheiding in *to*-bepalingen) bij dat werkwoord veel minder vaak geactueerd, zodat het ook minder op de voorgrond staat in de betekenis van het werkwoord. Het verschil tussen *throw* en *push* is relatief, wat kan verklaren dat de oordelen over mogelijk gebruik in de DOC bij *push* meer verschillen dan bij *throw*: bij *push* twijfelt men meer (zie de noten 2 en 3).

Werkwoorden als *gooien* komen ook voor met voorzetselbepalingen als die in (15) en (16), die wel een element 'contact' bevatten:

- (15) Hij gooide de bal in de sloot.
 (16) Hij gooide de bal op het dak.

Dit zijn resultatieve plaatsbepalingen die aangeven waar 'de bal' terecht komt, en die als zodanig tegenvoorbeelden lijken tegen de aanname dat de betekenis van *gooien* niet impliceert dat er een doel bereikt wordt.

In *de sloot* en *op het dak* verschillen van *naar*-bepalingen in dit opzicht, dat ze geen richting of pad noemen, maar alleen een positie (zie ook Luif 2000). Als zodanig zijn het geen specifieke contexten voor verplaatsingswerkwoorden, want ze komen ook voor bij werkwoorden als *dumpen*, *leggen*, *plakken*, *schroeven*, *stoppen*, *zetten* e.d., waarbij een *naar*-bepaling niet mogelijk is.¹²

Bovendien komt het voorzetsel *aan*, dat gebruikt wordt in het omschreven IO, voor zover ik zie in dit type bepalingen niet, of hoogstens marginaal voor bij werkwoorden als *gooien*. In de zin *Hij gooide de bal(len) aan de slootkant* geeft de *aan*-bepaling bijvoorbeeld eerder aan waar de 'hij' zich bevond terwijl hij gooide, dan de plaats waar het gegooide terecht komt.¹³ En een mens als plaats is helemaal uitgesloten: **Hij gooide de bal(len) aan Chris*. Dat is niet onbelangrijk, want het gaat om gebruikswijzen van het werkwoord die beschouwd kunnen worden als voorwaarde voor DOC-gebruik. Er lijkt mij dan ook geen reden om aan te nemen dat de betekenis van resultatieve plaatsbepalingen zodanig met de betekenis van werkwoorden als *gooien* geassocieerd wordt, dat die daardoor in de DOC te gebruiken zouden moeten zijn.

Een derde mogelijk tegenargument zal ik hieronder in par.4 bespreken.

De aanname dat het betekenselement 'bereiken/betreffen' een rol speelt bij de toepassingsmogelijkheden van *throw* en *push* in de DOC, wordt bevestigd door het feit dat toevoeging van *toe* aan de Nederlandse werkwoorden *gooien* en *duwen* deze voor DOC-gebruik geschikt maakt.

¹² Luif beschouwt deze bepalingen als predicatieve complementen, die als zodanig zelfs mogelijk zijn bij een werkwoord als *tekenen*: *Peter tekende het muise achter de kast* (2000:185).

¹³ Volgens Els Elffers kan *aan de slootkant* hier wel als resultatieve plaatsbepaling worden begrepen. Ikzelf zou dan het werkwoord *neergooien* prefereren. En dat verschilt van *gooien*, zoals ook *dumpen* dat doet. Het kan niet met een *naar*-bepaling gecombineerd worden: **Hij gooide de bal naar de slootkant neer*. In *Hij gooide de boel aan de kant* heeft *aan de kant* de idiosyncratische betekenis 'opzij' gekregen.

4 Werkwoorden met het voorvoegsel *toe*

Niet alleen *gooien* en *duwen* c.s. zijn met voorgevoegd *toe* in de DOC te gebruiken, maar ook tal van andere werkwoorden die daar zonder *toe* niet mogelijk zijn. Vergelijk:

- (17) Jan gooide Chris de bal toe.
- (18) Jan duwde Chris de bal toe.
- (19)a *Ze stopte het kind wat lekkers.
- (19)b Ze stopte het kind wat lekkers toe.
- (20)a *Hij fluisterde mij het antwoord.
- (20)b Hij fluisterde mij het antwoord toe

Als voorvoegsel is *toe* zeer productief; toegevoegd aan een intransitief werkwoord maakt het dikwijls de combinatie met een DO mogelijk, als in *Hij lachte het kind toe*.

Bij toevoeging aan een transitief werkwoord wordt het samengestelde werkwoord vaak di-transitief.¹⁴ Het werkwoord is dan in de DOC te gebruiken en de betekenis zal dus onder meer het element 'bereiken/betreffen' bevatten. Die betekenisbijdrage moet door *toe* geleverd zijn, en dat is gezien de betekenis van *toe* heel aannemelijk.

Die betekenis komt in hoge mate overeen met die van het Engelse *to*, waaraan *toe* verwant is (zie o.m. WNT XVI 1934, Van Dale Etymologisch Woordenboek 1997, The Oxford English Dictionary vol. II, 1971 en The Concise Oxford Dictionary of English Etymology 1996). *Toe* bevat zowel een betekenisonderscheiding 'pad' als het element 'bereiken'.

Dat laatste vinden we ook in de betekenis van het Nederlandse voorzetsel *tot*, waarmee het *toe* van voornaamwoordelijke bijwoorden correspondeert (*daartoe/tot dat* etc.). *Tot* is ontstaan uit *toe* en *te* (Mnl. *tote*), welke twee elementen ook verwant zijn (WNT XVII 1960, Van Dale Etymologisch Woordenboek 1997, The Concise Oxford Dictionary of English Etymology 1996).

Terwijl *gooien* en *duwen* gecombineerd met een *naar*-bepaling handelingen noemen die (bewust) in de richting van iemand of iets worden uitgevoerd, maakt voorvoeging van *toe* het mogelijk de werkwoorden te gebruiken voor handelingen waarin de richtingsbepaler als participant betrokken is. Hetzelfde zien we bij intransitieve werkwoorden als *lachen*. Deze kunnen voorkomen met een *naar*-bepaling, als in de zin *Hij lachte naar het kind*, die te kennen geeft dat de handeling in de richting van 'het kind' gaat. Met voorgevoegd *toe*, als in *Hij lachte het kind toe* noemt het werkwoord een handeling waarin 'het kind' als participant betrokken is.

Volgens de ANS komt *toe* als achtergeplaatst voorzetsel voor in combinatie met de voorzetsels *aan*, *op*, *tot* en *naar* (1997:526-9).¹⁵ Als we aannemen dat we hier te maken hebben met hetzelfde element dat als voorvoegsel dienst doet, dan zouden we verwachten dat *toe* in de combinatie *naar-toe* het betekenselement 'bereiken' bijdraagt. Dat zou het betoog

¹⁴ *Toe* komt ook voor bij werkwoorden die zonder *toe* eveneens in de DOC te gebruiken zijn, zoals *(toe)sturen*, *(toe)wensen* en *(toe)wijzen*.

¹⁵ Bij *aan* geeft de ANS als voorbeeld *Ben je al aan de afwas toe?* Mijns inziens is in deze zin geen sprake van een combinatie *aan-toe*, maar van het werkwoord *toezijn* met een voorzetselbepaling/voorwerp ingeleid door *aan*. Hetzelfde geldt voor een geval als *Ik kom niet aan mijn werk toe*.

inzake de betekenis van *gooien* c.s. verzwakken, want een zin als (21) zou aantonen dat *gooien* wel degelijk combineerbaar is met een complementaire 'bereik'-bepaling:

(21) Jan gooide de bal naar Chris toe.

Het is bij nader inzien echter moeilijk de precieze betekenisbijdrage van *toe* als achterzetsel te achterhalen. Het kan alleen aan *naar* toegevoegd worden bij concreet gebruik, d.w.z. als we te maken hebben met een fysisch aanwezig pad. In bepalingen/voorzetselforwerpen bij *kijken*, *luisteren*, *grijpen*, *streven*, *verlangen* e.d. is toevoeging van *toe* aan *naar* niet mogelijk. Vergelijk:

(22) *Jan keek naar de wedstrijd toe.

(23) *Waar verlangde ze naartoe?

Wanneer het complement van *naar* een niet-beklemtoond pronomen is of een vooropgeplaatst vraagwoord, als in (24) en (25), is de aanwezigheid van *toe* verplicht:

(24)a *Jan gooide de bal naar 'm.

(24)b Jan gooide de bal naar 'm toe.

(25)a *Waar breng je me naar?

(25)b Waar breng je me naar toe?

Toe lijkt in deze gevallen de betekenis van *naar* te versterken; *naar* alleen is kennelijk niet in staat in deze positie accent te dragen. Doordat *toe* hier verplicht aanwezig is, is betekenisverschil tussen *naar* zonder en mét *toe* niet waar te nemen. Dat wordt daardoor ook moeilijk bij paren als (11) *Jan gooide de bal naar Chris* en (21) *Jan gooide de bal naar Chris toe*.

Alle verschijnselen in aanmerking nemend, komt het mij voor dat *toe* als achterzetsel aan *naar* niet zozeer een 'bereik'-element toevoegt, maar een concretiserend effect heeft. In zin (21) bijvoorbeeld wordt het pad van 'de bal' concreter voorgesteld dan in (11); in (11) is de geïntendeerde richting belangrijker dan de weg waarlangs de intentie tot uitvoer wordt gebracht.¹⁶ Een richtingsbepaling met *naar-toe* impliceert dus niet het 'bereik'-aspect dat van belang is bij DOC-gebruik.

Dit in tegenstelling tot het voorvoegsel *toe*, dat dit aspect wèl introduceert en meestal niet het beeld van een concreet pad oproept. Dat blijkt ook uit een paar als (26)-(27):

(26) Zij wierp hem een smachtende blik toe.

(27) Zij wierp een smachtende blik naar hem toe.

De formulering van (27) doet vreemd aan, omdat 'de blik' als een concreet iets wordt voorgesteld, terwijl er geen sprake is van overdracht in concrete zin. Dat geldt voor het merendeel van de *toe*-werkwoorden: ze hebben vaak een idiomatische betekenis die geenszins betrekking heeft op fysieke handelingen. Vergelijk: (iemand iets) *toedichten*, *toe-*

¹⁶ Het verschil is mijns inziens ook waarneembaar in paren als: *Jan is naar school/kantoor/zijn werk (toe)*, *Ik ga naar bed/huis/mijn moeder (toe)* e.d.. Zonder *toe* lijkt het soort bestemming meer naar voren te komen: *Jan is aan het werk*, *Ik ga slapen*, *op visite* etc.. Met *toe* wordt meer benadrukt dat dat men ergens naar op weg is.

kennen, toerekenen, toeschrijven, toestaan, toevoegen, toevertrouwen, toewijzen etc. Bij deze werkwoorden heeft *toe* een abstract effect: het leidt tot de relatieleggende betekenis van het werkwoord.

Het Nederlandse voorvoegsel *toe* en het Engelse voorzetsel *to* leveren een vergelijkbare betekenisbijdrage aan werkwoorden, maar die verloopt in het Nederlands directer dan in het Engels. In het Nederlands is *toe* een betekenisdragend onderdeel van een lexicaal element en daardoor zodanig centraal dat het ermee samengestelde werkwoord onder alle omstandigheden in de DOC te gebruiken is. In het Engels doet de invloed van *to* zich gelden via mogelijke complementaire *to*-bepalingen. Daardoor neemt het betekenis-aspect een meer perifere plaats in en kan het in toepassingssituaties makkelijker als irrelevant buiten beschouwing blijven. Zodat in het Nederlands *toegooien* en *toeduwen* gelijkelijk in de DOC te gebruiken zijn, maar in het Engels alleen *throw*, en *push* niet (of minder).

• 5 De possessieve datief

Dat *toe* de voorgestelde betekenisbijdrage levert, vindt steun in verschijnselen die zich voordoen in DOC-zinnen met een possessieve datief als (28) en (29):

- (28) Jan gooide Chris een bal tegen zijn hoofd.
 (29) Jan duwde Chris de bal in zijn hand.

Deze zinnen ontleen hun naam aan het feit dat ze een constituent bevatten die een “onvervreemdbaar bezit” van de IO-referent noemt, meestal een lichaamsdeel (in (28) en (29) het hoofd, resp. de hand van ‘Chris’). Het bijzondere van de zinnen is dat ze zonder de bezitsconstituent niet welgevormd zijn, omdat ze werkwoorden bevatten die wat hun participantenpatroon betreft niet aan de DOC-eisen voldoen. Dat bleek uit (2) **Jan gooide Chris de bal* en (8) **Jan duwde Chris de bal*.

Dat (28) en (29) wel correct zijn, kan verklaard worden uit het feit dat de handelingen genoemd door werkwoord plus voorzetselconstituent (‘tegen zijn hoofd gooien’ en ‘in zijn hand duwen’) gelijkenis vertonen met handelingen genoemd door typische DOC-werkwoorden. Ze “betreffen” ‘Chris’, wat we afleiden uit het feit dat een van zijn lichaamsdelen geïnvolveerd is, zodat hij de handelingen ervaart (zie Schermer-Vermeer 1996). Dat ervaren zou niet mogelijk zijn als de DO-participant de IO-participant niet zou bereiken, niet in het “domein” van de IO-participant zou komen. Komt ‘de bal’ niet tegen Chris’ hoofd, resp. niet in zijn hand, dan is gebruik van de DOC niet mogelijk, zoals bijvoorbeeld blijkt uit **Jan gooide Chris een bal tegen zijn raam* en **Jan duwde Chris de bal in zijn bureaula*.

De overeenkomst tussen zinnen met *toe*-werkwoorden en zinnen met een possessieve datief is treffend: zoals het voorvoegsel *toe*, met de betekenisonderscheiding ‘bereiken/betreffen’, toepassing van het werkwoord in kwestie in de DOC mogelijk maakt, zo doet de aanwezigheid van een - bereikte - “bezitsconstituent” dat ook. Vergelijk:

- (17) Jan gooide Chris de bal toe.
 (28) Jan gooide Chris een bal tegen zijn hoofd.
 (18) Jan duwde Chris de bal toe.

- (29) Jan duwde Chris de bal in zijn hand.
(19)b Ze stopte het kind wat lekkers toe.
(30) Ze stopte het kind wat lekkers in de mond.
(20)b Hij fluisterde mij het antwoord toe.
(31) Hij fluisterde mij het antwoord in het oor.

In alle gevallen is er sprake van een relatie die gelegd wordt tussen de objectsparticipanten; bij de *toe*-werkwoorden geeft de - samengestelde - betekenis van de werkwoorden dat te kennen, bij de zinnen met possessieve datief leiden we dat af uit de betekenis van het samengestelde predikaat.¹⁷

6 Besluit

Uit het bovenstaande moge blijken hoezeer de betekenis van lexicale elementen bepalend is voor hun mogelijk voorkomen in syntactische patronen. Of werkwoorden al dan niet kunnen optreden in zinnen met een DOC is afhankelijk van hun lexicale betekenis. Het is niet nodig werkwoorden een grammaticaal kenmerk - als di-transitief - te geven waaruit hun grammatische valentie blijkt; die vloeit voort uit hun betekenis. Doordat die betekenis verschillende onderscheidingen kent, is het mogelijk een werkwoord in meer dan één grammatische constellatie toe te passen (zie voor een vergelijkbaar betoog in verband met het grammatische begrip “transitiviteit” De Haan (1986)).

Terwijl enerzijds de betekenis van werkwoorden bepalend is voor hun mogelijk voorkomen in bepaalde syntactische constellaties, biedt anderzijds een grammatische constellatie als de DOC houvast bij de betekenisbeschrijving van werkwoorden. De constellatie (NP) V NP NP is de vormelijke kant van het participantenpatroon dat met een DOC-werkwoord geassocieerd is.¹⁸ Zonder het vormelijke houvast is dat patroon moeilijker, of niet te bepalen, ook als we kennis van de werkelijkheid waarop de werkwoorden betrekking hebben in de beschouwing betrekken. Dat blijkt bij vergelijking van het Engelse *throw* en het Nederlandse *gooien*. Als de gebruiksmogelijkheden in de DOC buiten beschouwing worden gelaten, lijken de werkwoorden geheel synoniem en is er geen aanleiding aan verschillende participantenpatronen te denken. Pas in verband met DOC-toepassing zien we een gering betekenisverschil, waardoor *throw* zich met drie participanten laat associëren en *gooien* niet.

Bij de andere constructies die in verband met de DOC besproken zijn, die met het zgn. omschreven IO en de richtingsbepaling, spelen voorzetsels een centrale rol. Ook de grammatische rol van de betekenis van deze lexicale elementen krijgt vaak te weinig aandacht. Ik hoop aannemelijk gemaakt te hebben dat het de moeite loont de betekenis ervan meer in de beschouwing te betrekken.

¹⁷ Uit de overeenkomst tussen zinnen met een PD en zinnen met *toe*-werkwoorden volgt niet dat de constructies steeds de zelfde werkwoorden kunnen bevatten, want ook andere factoren spelen een rol. Vergelijk bijv. *Ik legde haar een deken over de knieën*, **Ik legde haar een deken toe*.

¹⁸ De eerste (subject-)NP staat tussen haakjes omdat alleen de object-NP's de kenmerkende omgeving uitmaken en bijv. infinitiefconstructies geen subject-NP bevatten.

Wat de interne structuur van lexicale elementen betreft: dat ook de betekenis van woorddelen grammatisch effect kan hebben, blijkt uit het feit dat voorvoeging van *toe* de grammatische valentie van werkwoorden verandert. Omgekeerd is de grammatische positie van belang voor het vaststellen van de betekenis: als voorvoegsel levert *toe* een enigszins andere betekenisbijdrage dan als achterzetsel.

Mijn betoog vormt dan ook een illustratie van het gelijk van Wim Klooster, waar hij zegt: “grammatica [kan] niet zonder woordbetekenis en woordbetekenis niet zonder grammatica” (1992:135).

● Bibliografie

- ANS (1997).** *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. W. Haeseryn e.a.(red.). Groningen: Martinus Nijhoff, Deurne: Wolters Plantyn.
- Belle, W. Van (2000).** Het project ‘Nederlandse Grammatica voor Franstaligen’. *Neerlandica extra muros* XXXVIII, 29-36.
- Collins Cobuild (1998).** *Collins Cobuild English Dictionary*. London: HarperCollins Publishers.
- Concise Oxford Dictionary of English Etymology, the (1996).** T.F. Hoad (red.), Oxford, New York: Oxford University Press.
- Dale, van (1997).** *Etymologisch woordenboek*. Door P.A.F. van Veen en Nicoline van der Sijs, Utrecht, Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- Dale, van (1992).** *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. G. Geerts e.a. (red.), 12e dr., Utrecht, Antwerpen.
- Foolen, Ad (1991).** Boekbespreking. E.C. Schermer-Vermeer. Substantiële versus formele taalbeschrijving: Het indirect object in het Nederlands. *Gramma* 15, 173-92.
- Goldberg, A.E. (1995),** *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Green, Georgia M. (1974).** *Semantics and Syntactic Regularity*. Bloomington and London: Indiana University Press.
- Gropen, Jess, Steven Pinker, Michelle Hollander, Richard Goldberg and Ronald Wilson (1989).** The Learnability and Acquisition of the Dative Alternation in English. *Language* 65, 203-57.
- Gruber, Jeffrey S. (1976).** *Lexical Structures in Syntax and Semantics*. Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing company.
- Haan, Sies de (1986).** Woordbetekenis als syntactische factor. In: Cor Hoppenbrouwers e.a. (red.), *Syntaxis en Lexicon*. Dordrecht: Foris publications, 105-17.
- Jackendoff, R. (1983).** *Semantics and Cognition*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Janssen, Th. A.J.M. (1992).** Het indirect object: een grammatisch-theoretisch sjibbolet en een culturele entiteit, maar geen grammatische categorie? *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde* 108, 354-71.
- Klooster, W.G. (1992).** Grammatica en woordbetekenis. In: E.C. Schermer-Vermeer, W.G. Klooster, A.F. Florijn (red.), *De Kunst van de Grammatica*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde Universiteit van Amsterdam, 119-39.

- Leek, Frederike van der (1995a).** Rigid Syntax and Flexible Meaning: the Case of the English Ditransitive. In: Adele Goldberg (ed.), *Conceptual Structure, Discourse and Language* Stanford, C.A.: CSLI Publications, 321-32.
- Leek, Frederike van der (1995b).** Alternantie: grammatica of cognitie? *Forum der Letteren* 36, 81-97.
- Levin, Beth (1993).** *English Verb Classes and Alternations*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Luif, Jan (2000).** De betekenis van adposities in plaats- en richtingsbepalingen. In: Hans den Besten, Els Elffers, Jan Luif (red.), *Samengevoegde Woorden*. Amsterdam: Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde Universiteit van Amsterdam, 181-93.
- Oxford English Dictionary, the Compact Edition of the (1971).** Oxford University Press.
- Reichling, A. J. B. N. (1935).** *Het Woord. Een studie omtrent de grondslag van taal en taalgebruik*. Nijmegen: Berkhout.
- Reichling, A. (1961).** *Verzamelde Studies over hedendaagse problemen der taalwetenschap*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Schermer-Vermeer, E.C. (1991).** *Substantiële versus formele taalbeschrijving: Het indirect object in het Nederlands*. Amsterdam.
- Schermer-Vermeer, Ina C. (1996).** De beschrijving van de possessieve datief. *Nederlandse Taalkunde* 1, 265-79.
- Taylor, John R. (1988).** Contrasting Prepositional Categories: English and Italian. In: Brygida Rudzka-Ostyn (red.), *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 299-327.
- Verhagen, Arie (1997).** Causatieve en di-transitieve constructies. In: E.H.C. Elffers- van Ketel, J.M. van der Horst, W.G. Klooster (red.): *Grammaticaal Spektakel*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde Universiteit van Amsterdam, 231-7.
- W.N.T. IX (1913).** *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Bewerkt door A. Kluyver e.a. 's Gravenhage: Martinus Nijhoff etc.
- W.N.T. XVI (1934).** *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Bewerkt door J. Heinsius. 's Gravenhage: Martinus Nijhoff etc.
- W.N.T. XVII, 2 (1960).** *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Bewerkt door J.A.N. Knuttel e.a. 's Gravenhage: Martinus Nijhoff etc.

Abstract

Dutch PPs show mirror image symmetry with respect to the embedded verb. In older theories, this was partially accounted for by a rule known as PP-over-V. In the theoretical framework adopted here, such rightward movements are no longer available. The theory assumed instead is strictly local in that only adjacent elements and elements in an immediate dominance relation can be part of core grammar. The resulting framework is movement- and variable-free and consists of three structural realms: lexical structure, functional structure and parallel structure. Languages differ in the size of the phrases used to check lexical material in the functional realm (Pied Piping). It is demonstrated that, given the other elements of the theory, the properties of parallel structure account for the mirror image phenomena observed in Dutch.

• I Het probleem

Een van de interessantste aspecten van de structuur van het Nederlands is het patroon van symmetrieën en asymmetrieën ten opzichte van het werkwoord in ingebedde zinnen. Als het werkwoord finiet is, dan ondergaat het de operatie die bekend staat als Verb Second in hoofdzinnen. Hierbij blijft de oorspronkelijke context van het werkwoord gehandhaafd, wat de basis was voor de argumentatie dat het Nederlands onderliggend OV is (Koster 1975). In meer recente theorieën wordt dit OV-stadium gezien als een tussenliggend niveau, dat afgeleid wordt van een diepere, universele structuur, waarin het hoofd aan het complement vooraf gaat (VO, zie Zwart 1994 en 1993).

In dit artikel wil ik mij in het bijzonder bezig houden met de vraag hoe we de spiegelsymmetrie kunnen verantwoorden die we kunnen observeren bij een reeks PP's ten opzichte van het werkwoord. In de volgende zinnen is het zo dat bij de minst gemarkeerde volgorde het voorzetselvoorwerp *aan zijn vader* (het complement van het werkwoord) dichter bij het werkwoord staat dan de tijdsbepaling *tijdens de pauze*:

- (1) a Hij heeft tijdens de pauze *aan zijn vader* **gedacht**
 b * Hij heeft *aan zijn vader* tijdens de pauze **gedacht**

Als deze PP's rechts van het werkwoord staan, is de ongemarkeerde volgorde precies andersom, zodat er sprake is van spiegelsymmetrie ten opzichte van het werkwoord:

* Taalwetenschap, RuG, Postbus 716, 9700 AS Groningen, koster@let.rug.nl. Gaarne wil ik Jan-Wouter Zwart en een anonieme referent bedanken voor waardevolle suggesties. Alle verantwoordelijkheid voor de eindversie berust bij mij.

- (2) c Hij heeft **gedacht** *aan zijn vader* tijdens de pauze
d * Hij heeft **gedacht** tijdens de pauze *aan zijn vader*

Het Engels staat slechts toe dat de PP's rechts van het werkwoord staan, maar de relatieve volgorde ten opzichte van het werkwoord is hetzelfde als in het Nederlands: eerst het complement, dan de tijdsbepaling:¹

- (3) a He thought *of his father* during the break
b * He thought during the break *of his father*
- (4) * He during the break of his father thought

Schematisch gezien ziet de spiegelbeeldigheid van het Nederlands er als volgt uit:

- (5) a [PP₂ [PP₁ [V]]]
b [[[V] PP₁] PP₂]

De tot dusver voorgestelde verantwoordingen van het spiegelbeeldeffect (Barbiers 1995, Koster 1974) acht ik weinig bevredigend. Ik wil daarom hier proberen om tot een nieuwe verklaring te komen.

● 2 Theoretische uitgangspunten

2.1 Merge als afstandsoverbrugging zonder variabelen

Voordat ik mijn voorstel doe zal ik eerst een korte samenvatting van mijn theoretische uitgangspunten geven. Het kerndomein van de syntaxis heeft betrekking op locale relaties die universeel de volgende eenvoudige vorm hebben:

- (6) [β α δ]

Hierbij staat δ (= *dependent*) voor afhankelijke elementen, zoals sporen, anaforen enz. Afhankelijke elementen kunnen gezien worden als elementen waaraan iets ontbreekt, zoals een referentiële index (anaforen) of een lexicale inhoud (sporen). Die ontbrekende informatie wordt verschaft door het *antecedent* α . Een relatie tussen α en δ kan slechts bestaan binnen een *domein* β , de categorie die α en δ onmiddellijk domineert.

Het schema (6) impliceert, met andere woorden, dat de syntaxis zeer lokaal is: afhankelijkheidsrelaties bestaan slechts tussen elementen (α en δ) die onmiddellijk naast elkaar staan (adjacentie) en het enige relevante domein β is het domein gedefinieerd als de onmiddellijk dominerende categorie. Syntaxis bestaat niet alleen uit de overdracht van

¹ In de Nederlandse voorbeelden is het perfectum gebruikt om met een eenvoudige structuur de bijzinsvolgorde te illustreren. Bij gebruik van de onvoltooid verleden tijd (als in de Engelse voorbeelden) zouden we een structuur hebben waarop Verb Second is toegepast, wat het relevante volgordepatroon versluiert.

eigenschappen van α op δ , maar ook uit de selectieve overdracht van eigenschappen van α en/of δ op β (percolatie).

Een andere kerneigenschap van (6) is dat α universeel aan δ voorafgaat: niet alleen in het Nederlands maar in alle talen gaat het antecedent vooraf aan het afhankelijke element.

Dat het Nederlands (net als alle andere talen) onderliggend VO is volgt dus uit de Universele Grammatica, met name uit het universele schema (6). Volgens oudere theorieën kunnen talen zowel VO (7a) zijn als OV (7b):

- (7) a [VP V NP]
 b [VP NP V]

De relatie tussen het complement (NP) en het hoofd (V) kan gezien worden als een afhankelijkheidsrelatie in de trant van (6). Immers, zonder context heeft de NP geen theta-rol en is dus incompleet. Deze theta-rol kan verschaft worden door het werkwoord en in die zin is NP afhankelijk (als δ) van V (als α). Uit het universele schema (6) volgt dan dat (7a) is toegestaan en dat (7b) is uitgesloten als basisstructuur. Met andere woorden, OV-talen bestaan niet en er zijn alleen VO-talen op het diepste niveau. Wat betreft het Nederlands wordt deze conclusie krachtig gesteund door bepaalde empirische feiten, zoals de afwezigheid van adjacentie tussen V en NP (als in het Engels) (Vanden Wyngaerd 1989, Zwart 1994):

- (8) a * He *saw* yesterday *Bill*
 b Hij heeft *Wim* gisteren *gezien*

Volgens het universele schema (6) is een werkwoord adjacent aan zijn complement. Dat is in de Engelse VO structuur inderdaad het geval. Schending van de vereiste adjacentie leidt tot ongrammaticaliteit (8a). In het Nederlands daarentegen (8b), kan de adjacentie gemakkelijk geschonden worden, wat erop wijst dat het Nederlandse object zich niet langer in zijn complementspositie bevindt.

Ik ga ervan uit dat alle woordvolgorde-afwijkingen van de universele hoofd-complement-volgorde veroorzaakt worden door *zichtbare* verplaatsing en dat onzichtbare verplaatsing (LF-verplaatsing) niet bestaat.² De verschillen in woordvolgorde tussen talen volgen mijns inziens grotendeels uit variatie in de omvang van de verplaatste constituent; anders gezegd: uit de mate waarin Pied Piping kan of moet worden toegepast. Niemand weet precies waarom, maar het is oncontroversieel dat verplaatsingen verschillen in de omvang van de constituent die verplaatst kan (of moet) worden:

- (9) a *Who*_i did you talk [PP with *t*_i]?
 b [PP *With whom*]_j did you talk *t*_j ?

² Ik gebruik de term "verplaatsing" hier in neutrale zin, d.w.z. om aan te duiden dat een element zich niet in de basispositie bevindt. Afleiding van zulke verplaatsingsstructuren d.m.v. van "Move" wijs ik af, zoals mede zal blijken uit wat volgt.

In het Engels kan zowel de minimale Wh-constituent *who* (9a) als de hele PP *with whom* (9b) verplaatst worden, terwijl in het Nederlands Pied Piping verplicht is:

- (10) a * *Wie_i* heb je [_{PP} met *t_i*] gesproken ?
 b [_{PP} *Met wie*]_j heb je gesproken *t_j* ?

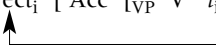

In het Duits is het zelfs mogelijk om een hele zin mee te nemen, zoals in het klassieke voorbeeld van Ross (1967):³

- (11) Der Hund [_{CP} *den zu fangen*]_i ich *t_i* versucht habe

Deze maximalisatie van het verplaatste materiaal varieert van taal tot taal, maar ook binnen een taal van constructie tot constructie.

Wat nu het geval lijkt te zijn is dat dergelijke maximalisaties veel vaker in de grammatica voorkomen dan tot voor kort gedacht werd. Het verschil ten aanzien van Pied Piping maakt het mogelijk om de woordvolgordeverschillen tussen talen grotendeels af te leiden van de variatie in de omvang van de verplaatste constituenten.

In een aantal recente artikelen is betoogd dat de VO-volgorde van talen als het Engels wijst op behoud van de oorspronkelijke, universele basisvolgorde (Koster 1999b, 2000a, Koster en Zwart 2000). In het Nederlands en het Duits is die volgorde verloren gegaan door Object Shift (Scrambling). Object Shift kan gezien worden als een verplaatsing in verband met het checken van de accusativus-kenmerken van het object. Welnu, als men aanneemt dat in het Engels Pied Piping van de hele VP verplicht is, blijft, anders dan in het Nederlands of Duits, het object binnen de VP in de oorspronkelijke positie:

- (12) a Nederlands (OV): ...[_{AccP} Object_i [Acc [_{VP} V *t_i*]]]...

 b Engels (VO): ...[_{AccP} [_{VP} V Object]_j [Acc [_{VP} *t_j*]]]...

De hier gehanteerde werkhypothese is dat men de meeste woordvolgordeverschillen tussen talen kan verantwoorden door, uitgaande van dezelfde universele basisvolgorde, variatie aan te nemen in de omvang van de “checking phrase”. Deze aanname heeft geleid tot verrassende verklaringen voor tal van andere woordvolgordeverschillen tussen het Nederlands en Engels, zoals blijkt uit de genoemde literatuur.

Verder ziet het er naar uit dat men onzichtbare verplaatsing, ook wel bekend als LF-verplaatsing, geheel kan elimineren uit de grammatica door op ruimere schaal uit te gaan van verschillen in Pied Piping tussen talen.

Het zou overigens verkeerd zijn om Pied Piping –in de hier bedoelde zin- te zien als een eigenschap van verplaatsing (“Move”). Het tegendeel is waar, want juist het bestaan van kenmerkpercolatie (als Pied Piping) maakt verplaatsing geheel overbodig. Het is daarbij van belang om te beseffen dat de werkelijke kernoperatie van de grammatica, “Merge” (en

3 Zie ook Van Riemsdijk (1994) voor zulke gevallen.

het daarop gebaseerde idee van projectie, zoals vroeger uitgedrukt in de X-bar-theorie) in feite niets anders is dan nog een geval van kenmerkpercolatie. In Chomsky's minimalisme is de oude X-bar-theorie vervangen door "bare phrase structure" gevormd door Merge, wat niets anders is dan het doorgeven van de kenmerken van het hoofd naar de onmiddellijk dominerende knoop. In een DP bijvoorbeeld, worden de kenmerken van het hoofd (aangeduid door *het*) doorgegeven naar de onmiddellijk dominerende knoop door middel van Merge (cf. Chomsky 1995, hfst. 4):

Bekijken we dit proces nogmaals in het kader van de universele vorm voor syntactische relaties (6) (hier herhaald als (14)):

Het is gemakkelijk in te zien dat (13) de vorm heeft die door (14) gedefinieerd wordt. Eerder hadden we vastgesteld dat syntactische relaties inhouden dat een onvolledig geïdentificeerde δ de ontbrekende eigenschappen ontleent aan α , zoals bijvoorbeeld wanneer een DP (δ) de ontbrekende theta-rol ontleent aan het voorafgaande werkwoord (α). Welnu, projectie door middel van Merge (als in (13)) houdt in dat niet alleen δ eigenschappen aan α kan ontleen, maar de onmiddellijk dominerende β eveneens. Met andere woorden, door middel van het universele schema (14) zijn minimaal twee soorten informatie-overdracht mogelijk: *horizontaal* (van α naar δ) en *verticaal* (van α naar β). Beide vormen van kenmerkoverdracht zijn strikt lokaal, d.w.z. geheel beperkt tot α , β en δ in het universele schema (14).

Het is trouwens de vraag –afgezien van praktische, illustratieve doeleinden— of horizontale kenmerkoverdracht uiteindelijk moet worden onderscheiden van verticale overdracht. Immers, "Merge" verzorgt wat Katz en Fodor (1963) "amalgamation" noemen: eigenschappen (inclusief de semantische eigenschappen) van twee constituenten worden selectief gecombineerd. Zo gezien combineert β in (14) bepaalde eigenschappen van α en δ . Als δ bepaalde eigenschappen mist (zoals lexicaal inhoud bij sporen) is er niets aan de hand zo lang α de desbetreffende eigenschappen bevat, waardoor het geheel (β) compleet is. Strikt genomen is het dus niet nodig om te zeggen dat δ eigenschappen aan α ontleent. Het is veeleer het geval dat de "Merge"-operatie zelf incomplete constituenten kan voltooiën.

Hoe dit ook zij, wat ik tot dusver Pied Piping genoemd heb is niets anders dan verticale kenmerkoverdracht en als zodanig geheel te vergelijken met de projectie van kenmerken van het hoofd, zoals die tot stand komt via Merge.

Wat traditioneel verplaatsing ("Move") wordt genoemd is gebaseerd op het feit dat niet alleen α maar ook δ eigenschappen aan β kan doorgeven. Dit feit is geheel onafhankelijk van "Move" aan te tonen, bijvoorbeeld bij de definitie van vraagwoordconstituenten:

Dit is de vooropgeplaatste vraagwoordconstituent uit (10b). De NP *wie* draagt het Wh-kenmerk en dat wordt overgedragen op de meer omvattende PP. In termen van het schema (14) is dit klassieke geval van Pied Piping verticale kenmerkoverdracht van δ op β :

$$(16) \quad [_{PP<+wh>} \text{ met } <+wh>]$$

Uitgedrukt in een boomdiagram is de kenmerkoverdracht als volgt:

Ik ben van mening dat verplaatsing (“Move”) niets anders is dan het verticaal doorgeven van de lexicale incompleetheid van categorieën, bijvoorbeeld analoog aan wat we zien in (17) en wat we gezien hebben bij een zin als **What_i** *did he see* [**t_i**]:⁴

Men kan natuurlijk geheel arbitrair stipuleren dat in het Minimalisme alleen lexicaal *complete* geïdentificeerde categorieën hun kenmerken verticaal mogen doorgeven, maar dat lijkt me onzinnig omdat uit tal van voorbeelden blijkt dat incompleetheid geen belemmering is voor verticale kenmerkoverdracht. In feite is het zelfs zo dat horizontale kenmerkoverdracht (van α naar δ) in het schema (14) bestaat bij gratie van het feit dat sommige categorieën in boomstructuren incompleet geïdentificeerd zijn in enigerlei opzicht.

Zoals categorieën referentieel hun identiteit kunnen ontlenen aan een antecedent α (zoals bij anaforen) of hun theta-rol kunnen ontlenen aan α (zoals bij objecten afhankelijk van een werkwoord), zo kunnen categorieën ook lexicaal hun identiteit ontlenen aan de voorafgaande α . Bij een zin als **What_i** *did he see* [**t_i**] wordt de ontbrekende lexicale identiteit van het object verschaft door de Wh-constituent die aan het spoor vooraf gaat, zodat in termen van het schema (14) **What_i** als α fungeert en het spoor [**t_i**] als δ . Doordat de percolatie (via Merge) herhaald wordt, met overerving van de door de “gap” veroorzaakte incompleetheid, kan onmiddellijk onder de bovenste CP de Wh-constituent **What_i** (als α) de onmiddellijk volgende incomplete constituent (naar ik aanneem CP/**t_i**) (als δ) aanvullen, zoals ik nu nader zal illustreren.

Wat het onafhankelijk gemotiveerde percolatiemechanisme interessant maakt is dat het mogelijk wordt om verplaatsing te vervangen door een procedure die geheel zonder variabelen werkt (zie Koster 2000c voor nadere details). In de traditionele zienswijze overbrugt bijvoorbeeld Wh-verplaatsing een zekere, variabel geachte afstand, aangegeven door de puntjes tussen Wh en spoor:

$$(19) \quad Wh_{i_1} \quad \dots \quad t_i$$

4 Zie Gazdar (1981).

Vandaar de sinds Ross (1967) gehuldigde opvatting dat bijvoorbeeld eilandcondities condities op variabelen zijn.

Dankzij het percolatiemechanisme echter kunnen we de lexicale incompleetheid van een categorie “meenemen” naar boven bij iedere toepassing van “Merge” (dit is wat Gazdar (1981) indertijd tot uitdrukking bracht met zijn slash-notatie, overgenomen in de benadering die bekend staat als HPSG). Hierdoor wordt het mogelijk om uitgestelde lexicale identificatie bij zgn. verplaatsingsconstructies geheel conform het schema (14) te doen verlopen, d.w.z. door α strikt adjacent aan δ te doen zijn. In ons voorbeeld *What_i did he see* [t_i] zou dat de volgende configuratie impliceren:

(20) $[_{CP} \textit{What}_i \textit{XP} / t_i]$

Het verticaal doorgeven van de lexicale incompleetheid, waarvan we in (18) de eerste stap zien, gaat door tot de XP (naar ik aanneem ook een CP) onmiddellijk naast de Wh-constituent *What_i*, waarna de horizontale kenmerkoverdracht van α (de Wh-constituent) naar de strikt adjacentie δ (de constituent waar de lexicale identificatie *What_i* aan ontbreekt) plaatsvindt.

Met andere woorden, het is gewoon onjuist en overbodig om naast “Merge” ook nog eens een fundamentele operatie “Move” op te voeren. *Alle* locale grammaticale processen worden formeel gekarakteriseerd door het schema (14), of het nu om basisstructuren gaat, om “verplaatsing”, om Gapping of om welke locale kenmerkuitwisseling dan ook.

Het schema (14) geldt niet alleen voor alle locale processen binnen het Nederlands, maar is bij wijze van hypothese, ook geldig voor alle andere natuurlijke talen. Hoe dit in principe mogelijk is bij alle verscheidenheid aan natuurlijke talen heeft te maken met variatie in opwaartse kenmerkoverdracht bij het lexicaliseren van de functionele structuur.

2.2 Lexicale structuur en functionele structuur

Ik ga ervan uit dat lexicale projecties complementen zijn van reeksen functionele projecties. Omdat hoofden volgens het universele schema (14) altijd links van hun complementen zitten, zijn functionele hoofden uitsluitend links van de bijbehorende lexicaal hoofden te vinden. Bijvoorbeeld C, AgrS, Tns (en volgens mij ook Dat, Acc en Pred) zijn universeel uitsluitend links van het werkwoord te vinden ((14) laat geen andere keus).⁵ Op dergelijke wijze hoort bij elke lexicale projectie een reeks functionele projecties. Naar vrij algemeen wordt aangenomen zijn deze functionele projecties de belangrijkste oorzaak van het feit dat natuurlijke talen, anders dan de artificiële talen van bijvoorbeeld de logica, “displacement” (verplaatsing) kennen. De functionele structuur maakt het mogelijk om hetzelfde lexicaal materiaal voor meerdere doeleinden te gebruiken.

Ter illustratie een voorbeeld van vier verschillende gebruiksgevallen van een DP waarin het woord *boeken* voorkomt:

⁵ Zie Koster (1999b) voor discussie en gedeeltelijke rechtvaardiging van de structuren in kwestie.

- (21) a *Welke boeken* heeft hij gelezen?
 b *De boeken* werden gelezen
 c Zij heeft *de boeken* gisteren gelezen
 d De studenten wilden gisteren plotseling *boeken* lezen

Ik neem aan dat in al deze gevallen [_{DP}...*boeken*] complement is van [_V *lezen*] in de configuratie [V DP]. In (21) is de DP naar vier verschillende functionele posities “verplaatst”: naar de Spec-positie van een Wh-scope marker (de Spec van CP) in (21a), naar de subjectpositie (Spec van AgrS) in (21b), naar de accusativus-positie (Spec van AgrOP of AccP) in (21c) en naar de predikaatspositie (Spec van PredP; zie Koster 1994) in (21d). Het onderscheid tussen (21c) en (21d) wordt in veel talen door verschillende naamvallen uitgedrukt (zie De Hoop 1992). Al met al zou dit de volgende structuur impliceren (waarbij de vier Spec-posities door getallen zijn weergegeven):

- (22) ...[1 CP [2 AgrSP ... [3 AccP ... [4 PredP [_{VP} V DP]]]]...

Door de mogelijkheid een lexicale DP naar deze vier verschillende functionele posities te verplaatsen wordt de expressiviteit van de natuurlijke taal op economische wijze vergroot. Verplaatsingen kennen niet alleen een functie aan het lexicale materiaal toe, zij maken tegelijkertijd de functionele structuur zichtbaar. Zoals gezegd ontstaat de Nederlandse OV-structuur door de DP in positie 3 (of 4) te plaatsen, terwijl het Engels de oorspronkelijke VO-structuur behoudt door de hele VP naar deze posities te verplaatsen (Pied Piping). De “oplossing” van het Nederlands is functioneel gesproken transparanter, terwijl de Engelse “oplossing” de onderliggende lexicale structuur meer intact laat.

2.3 Parallele structuur

De laatste, voor dit artikel meest relevante, aanname die ik hier wil bespreken is die van de zgn. parallele structuur (Koster 2000b). De parallele structuur omvat elementen die zelf geen functionele toekenning (door verplaatsing naar de functionele structuur) deels achtig worden, maar die kunnen gelden als uitbreidingen van elementen die wèl functioneel gelicenseerd zijn. Een eenvoudig voorbeeld is Rechtsdislocatie:

- (23) Ik heb *haar* gezien, *die vrouw*

In deze zin is alleen het pronomen *haar* verplaatst naar de functionele objectpositie. Het parallele element *die vrouw* heeft dezelfde Casus, maar checking komt niet tot stand door verplaatsing maar door associatie met het verplaatste element *haar*. Meestal gaat het om nadere specificaties van functioneel gelicenseerd materiaal.

Parallele structuren hebben specifieke kenmerken die gevonden kunnen worden in een flink aantal constructies in het Nederlands, o.a. bij bepaalde vormen van coördinatie (24a) en bij extraposities (24b):

- (24) a Ik heb *Jan* gezien *en Piet*
 b Ik heb *de vrouw* gezien *die alles wist*

Vooral voor extrapositie werd vroeger meestal aangenomen dat in dit soort constructies sprake is van verplaatsing naar rechts, waarbij men van de volgende onderliggende structuren voor (24) uit zou moeten gaan:

- (25) a Ik heb *Jan en Piet* gezien
 b Ik heb *de vrouw die alles wist* gezien

In het theoretisch kader dat ik hier aanneem is verplaatsing naar rechts onmogelijk (zie ook Kayne 1994). Het is eveneens onmogelijk om de relatie tussen (24) en de corresponderende zinnen in (25) af te leiden door enigerlei verplaatsing naar links, en wel omdat het linker element ingebed kan zijn in een PP of zelfs dieper:

- (26) a Ik heb [_{PP} met *Jan*] gesproken *en Piet*
 b Ik heb [_{PP} met *de vrouw*] gesproken *die alles wist*

Ook hier blijkt weer sprake te zijn van Pied Piping. De parallele structuren vereisen een doel-DP, d.w.z. een geassocieerde DP links die zelf rechtstreeks een functie krijgt toegekend in de functionele structuur. Dit doel kan adjacent zijn (als in (25)), maar ook –als bij Pied Piping in het algemeen– ingebed zijn in een meer omvattende constituent (als in (24) en (26)).

In het algemeen neem ik aan dat parallele structuren met hun doel verbonden zijn door een Boolese operator ω . Deze operator kan lexicaal zijn, zoals *en* in de coördinaties in (24-26), of niet-lexicaal, zoals bij Rechtsdislocatie en extraposities. In het laatste geval duid ik de verbinding aan door een dubbele punt (:, gezien als het hoofd van een “colon phrase” :P).⁶ Het doel van de verbinding bevindt zich in de Spec van de :P of de *enP*, meer in het algemeen de ωP , waarbij ω een Boolese operator is). Als het doel een DP is, mag deze zich bevinden in de Spec van ω , maar de Spec mag ook gevuld zijn met een meer omvattende XP, bijvoorbeeld een VP. Dus dankzij Pied Piping is de volgende equivalentie van kracht (zie Koster 2000b voor details):

- (27) [_{Spec} DP [ω XP]] = [_{Spec} [_{XP} ...DP...] [ω XP]]

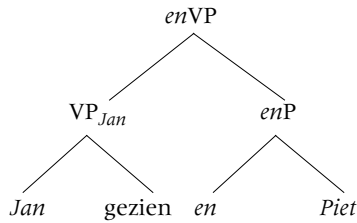
Toegepast op (24a) en (25a) betekent dit dat de volgende configuraties equivalent zijn:

- (28) [_{Spec} *Jan* [*en Piet*]] gezien = [_{Spec} [_{VP} *Jan* gezien] [*en Piet*]]

Het zinsdeel *en Piet* kan even goed de DP *Jan* als doel hebben als de VP die *Jan* bevat. Dit is de vertrouwde vorm van percolatie: door “Merge” toe te passen blijft de doel DP gewoon beschikbaar, net als Wh-kenmerken bij de meer vertrouwde vorm van Pied Piping. In onze eerdere notatie ziet het tweede lid van (28) er als volgt uit:

⁶ Semantisch gezien kan de dubbele punt (colon) gezien worden als een aanduiding voor nadere specificatie, in het Nederlands soms weer te geven door het woord *namelijk*. De dubbele punt correspondeert met uitbreiding (vereniging, \cup) of met beperking (doorsnede, \cap), al naar gelang de context.

(29)

Opwaarts behoud van de “gepercoleerde” informatie is niet onbeperkt: over het algemeen gaat Pied Piping niet verder dan de minimale CP. Dit verklaart Right Roof-fenomenen:⁷

(30) * [CP Dat wij *Jan* gezien hebben] is zeker *en Piet*

Met andere woorden, een DP blijft beschikbaar in het Merge-proces totdat de eerste CP bereikt is. Iets soortgelijks geldt voor de percolatie van Wh-kenmerken. Dankzij het CP-gebonden percolatiemechanisme kunnen –cruciaal– de zinnen (26) verantwoord worden, terwijl traditionele verplaatsingsregels hier te kort schieten.

Kort samengevat ga ik er dus van uit dat syntactische structuren zijn opgebouwd uit hoofd-initiële structuren die ingebed zijn in eveneens hoofd-initiële functionele structuren. Lexicaal materiaal wordt een functie toegekend door “verplaatsing” ervan naar de functionele structuren. Woordvolgordeverschillen tussen talen worden vooral veroorzaakt door variatie in de omvang van de verplaatste constituenten (Pied Piping). Naast de lexicale en functionele structuur, onderscheid ik een derde structurelement, de parallelle structuur. Parallele structuren zijn uitbreidingen van functioneel gelicenseerd lexicaal materiaal, waarbij de doelstructuren zich bevinden in de Spec van *enP* or *:P*, terwijl de parallelle structuren gezien kunnen worden als complementen van *:* of *en*.⁸ Al weer via Pied Piping, kan het uit te breiden element in de Spec groter zijn dan het minimaal vereiste element. De percolatiegrens is de CP, zoals wel vaker bij Pied Piping.

3 Spiegelsymmetrie en specificatie van lege elementen

Het probleem besproken aan het begin van dit artikel, het bestaan van spiegelsymmetrie ten opzichte van het (ingebede) werkwoord in het Nederlands, is in principe opgelost door de mogelijkheid om aan constituenten parallelle constituenten te koppelen. Neem de volgende zin (met sterk accent op **Jan** en **Kees**):

(31) **Ján** heeft *Marie* gezien en *Truus*, en **Kéés**

In deze zin zijn de beoogde koppelingen als aangegeven: *Truus* is aan *Marie* gekoppeld en dus een uitbreiding van het lijdend voorwerp, terwijl **Kees** aan **Jan** gekoppeld is en dus begrepen moet worden als een uitbreiding van het onderwerp.

⁷ Ross (1967) observeerde dat bij wat toen verplaatsing naar rechts genoemd werd, de zin (nu: CP) niet verlaten mag worden. Deze begrenzing-naar-rechts wordt meestal aangeduid als de Right Roof Constraint.

⁸ Ik volg hierbij de door Kayne (1994) voorgestelde structuren voor coördinatie: [XP [*en* XP]].

Het is cruciaal dat dit een gespiegelde volgorde ten opzichte van het werkwoord met zich brengt. Bij niet gespiegelde koppeling ontstaat ongrammaticaliteit:

(32) * **Ján** heeft *Marie* gezien en **Kéés**, en *Truus*

Het is onmogelijk om hier **Kees** als onderwerp te interpreteren en *Truus* als lijdend voorwerp. Met andere woorden, parallelie leidt tot spiegeling van de woordvolgorde ten opzichte van het werkwoord. Met structuurhaken ziet (31) er als volgt uit:

(33) [[IP **Jan** heeft [[AgrOP *Marie* gezien] [en [*Truus*]]] [en [**Kees**]]]

Truus is gekoppeld aan *Marie* doordat de Spec van het laagste *en*, de AgrOP, *Marie* bevat. Dit is Pied Piping met de AgrOP als bovengrens. **Kees** is gekoppeld aan **Jan** doordat de Spec van [en [**Kees**]], de hele IP, **Jan** bevat. Dit is Pied Piping met de IP als bovengrens.

De CP is een absolute bovengrens voor Pied Piping, wat o.a. blijkt uit de zgn. Right Roof Constraint (zie voetnoot 7) :

(34) * Ik heb [_{CP} dat **Jan** komt] altijd betreurd en **Piet**

Wat de beperkingen op Pied Piping verder ook mogen zijn, het lijkt duidelijk dat links van het werkwoord “hoger in de boom” doorgaans “meer naar links” betekent, terwijl de parallelle structuur rechts van het werkwoord zodanig gekoppeld is dat “hoger in de boom” “meer naar rechts” betekent.

Bij de zojuist besproken koppelingen wordt het parallelle element (zoals **Piet**) altijd verbonden met een *lexicaal* element (zoals **Jan**) in de functionele structuur. Zoals ik elders heb laten zien, is het ook mogelijk, bijvoorbeeld bij verplichte extrapositie van complementen (CP's), om een parallel element te koppelen aan een niet-lexicale, lege categorie. Neem bv. extrapositie van subjectzinnen:

(35) Ik denk dat *het* duidelijk is *dat hij komt*

Hier is de CP *dat hij komt* parallel gekoppeld aan het “voorlopige” onderwerp *het*, als aangegeven door de cursivering. Welnu, het is ook mogelijk om het onderwerp leeg te laten, waarbij de koppeling hetzelfde blijft:⁹

(36) Ik denk dat [_i *e*] duidelijk is [_i *dat hij komt*]_i

Naar analogie hiervan kan worden aangenomen dat koppeling aan lege objecten eveneens mogelijk is (zie Koster 1999a). Een werkwoord als *betreuren* kent beide mogelijkheden:

(37) Ik heb (*het*) betreurd *dat hij komt*

⁹ Zie Bennis (1986). Zie ook Den Dikken (1992) voor overtuigende argumentatie dat zinnen als *Leg neer die bal* specificatie van een leeg object inhouden.

Links en rechts van het werkwoord

De meeste werkwoorden met zinscomplementen, zoals *zeggen*, staan een voorlopig object (als *het*) niet toe:

(38) Ik heb (* het) gezegd dat hij zou komen

Niettemin zijn er aanwijzingen dat objectzinnen in dergelijke gevallen altijd aan een lege DP (als object) gekoppeld zijn (zie Koster 1999a).

Ik neem nu voor een verschijnsel dat vroeger werd aangeduid als PP-over-V (Koster 1974) iets soortgelijks aan. PP-over-V betreft een alternantie als de volgende:

(39) a Hij heeft *aan zijn vader* gedacht
b Hij heeft gedacht *aan zijn vader*

In de oudere theorieën werd voor (39a) een dieptestructuur met [PP V] aangenomen. De argumenten hiervoor waren gebaseerd op de hypothese dat het Nederlands OV in de dieptestructuur was: als het object links van het werkwoord zit, levert een PP-complement eveneens links van het werkwoord de eenvoudigste regel op: VP → XP V.

Verder is PP V altijd toegestaan, terwijl V PP een aantal interessante uitzonderingen kent (40b, c, en d):

(40) a Hij heeft [aan zijn vader] gedacht (aan zijn vader)
b Hij heeft [eraan] gedacht (*eraan)
c Hij heeft [aan de weg] getimmerd (*aan de weg)
d Hij heeft Tarzan [in arrest] genomen (*in arrest)

Ik wil nu deze uitzonderingen gebruiken om aan te tonen dat ook bij PP-over-V de functionele PP (het complement van het werkwoord) links van de V zit, maar leeg is. De PP's achter het werkwoord zijn niet zelf de complementen, maar parallelle specificaties van de lege complementen links.

Merk allereerst op dat volgens de hierboven besproken theoretische uitgangspunten de dieptestructuur [PP V] niet langer mogelijk is: alle constituenten met een hoofd zijn hoofd-initieel. Dit houdt in dat als uitgangspunt alleen [V PP] is toegestaan. Omdat alle werkwoordscomplementen functioneel gelicenseerd moeten worden, neem ik aan dat PP-complementen verplicht naar links gaan (naar de Spec van PredP als in Koster 1994). Dus de afleiding is als volgt:

(41) $[_{\text{PredP}} PP_i \text{ Pred } [_{\text{VP}} V [_{\text{PP}} t]_i]]$

Dit is de normale afgeleide structuur voor PP-complementen en (42) is hiervan een illustratie:

(42) Hij heeft $[_{\text{PP}} \textit{aan zijn vader}]$ $[\textit{gedacht } [_{\text{PP}} t]]$

Net als alle objecten kan een PP-object ook leeg blijven. In dat geval is een parallele specificatie rechts noodzakelijk (ter lexicale identificatie van het complement):

- (43) Hij heeft [[[pp e] [gedacht [pp t]]] [: [aan zijn vader]]]
-

Dus mijn hypothese is dat er bij PP-over-V sprake is van parallele specificatie van een lege PP, zoals [pp e] in (43). Deze hypothese verklaart de traditionele uitzonderingen op PP-over-V. Idiomen bijvoorbeeld (als *aan de weg timmeren* in 40c) veronderstellen een vaste lexicale combinatie van PP en werkwoord en kunnen uiteraard niet dienen als specificatie van een niet-idiomatisch —leeg— complement. Een PP als *eraan* is inhoudelijk te arm om als specificatie van een andere PP te dienen.

Deze gedachtegang wordt bevestigd door onafhankelijke evidentie. Er zijn namelijk een aantal andere constructies waarbij wordt aangenomen dat een constituent (in dit geval een PP) dient als specificatie van een andere constituent (PP). Cleft-zinnen zijn een goed voorbeeld:

- (44) Het was [aan zijn vader]_i [[e]_i [dat Peter [e]_i dacht]]

Sinds Chomsky (1977) wordt aangenomen dat er bij deze zinnen sprake is van Wh-verplaatsing, of althans van de specificatie van een onafhankelijk element (hier aangegeven door [e]_i), dat A'-verplaatsing heeft ondergaan. Omdat hier sprake is van de specificatie van een afzonderlijke, lege PP, verwachten we hetzelfde patroon in de data als bij PP-over-V. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. Men vergelijk de volgende zinnen met de uitzonderingen op PP-over-V als genoemd in (40b-d):

- (45) a * Het was [eraan] [e [dat hij [e] dacht]]
 b * Het was [aan de weg] [e [dat hij [e] timmerde]]
 c * Het was [in arrest] [e [dat hij Tarzan nam]]

Het patroon van uitzonderingen is precies hetzelfde. Verdere bevestiging kan gevonden worden in constructies met Linksdislocatie, waarbij de PP waar het om gaat eveneens gekoppeld wordt aan een onafhankelijke PP:

- (46) a [Aan zijn vader], hij heeft [eraan] gedacht
 b * [Er aan], hij heeft [eraan] gedacht
 c * [Aan de weg], hij heeft [eraan] getimmerd
 d * [In arrest], hij heeft Tarzan [erin] genomen

Kortom, de uitzonderingen op PP-over-V zijn een bijverschijnsel van de specificatie van afzonderlijke PP's. In het geval van PP-over-V kan de gespecificeerde PP links alleen een lege PP zijn.

Overigens gelden de gesignaleerde beperkingen alleen voor PP-complementen van werkwoorden. Niet-gesubcategoriseerde PP's kunnen aan beide zijden van het werkwoord voorkomen:

(47) Hij heeft [tijdens de pauze] Marie gezien (tijdens de pauze)

Ook hier neem ik echter aan dat adverbiale PP's rechts van het werkwoord altijd specificaties zijn van adverbiale posities links van het werkwoord (waarbij ik een theorie aanneem in de trant van Cinque 1998):

(48) Hij heeft [pp e] Marie gezien *tijdens de pauze*

Uiteraard zitten deze adverbiale PP's links hoger in de boom dan de gesubcategoriseerde PP-complementen:

(49) Hij heeft [pp₂ tijdens de pauze ..[pp₁ aan zijn vader [gedacht..]]]

Als deze PP's vervangen worden door lege PP's, met parallelle specificatie rechts, ontstaat het spiegeleffect waar het mij om te doen was:

(50) [PP₂ [[PP₁ [vp V t₁]] : PP₁]] [: PP₂]]

Dit is analoog aan wat eerder geobserveerd werd voor bepaalde vormen van coördinatie (cf. 31).

● **4 Conclusie**

Gedurende de laatste 10 jaar is er een nieuw beeld ontstaan van de structuur van het Nederlands, gebaseerd op ontwikkelingen in de algemene theorie over de aard van de natuurlijke taal. Volgens dit beeld worden structuren opgebouwd door de operatie "Merge".

Volgens de hier aangenomen versie van deze theorie, is "Merge" voldoende om alle lange afstanden te overbruggen, inclusief de afstanden die traditioneel worden overbrugd door "Move" en Pied Piping (percolatie van kenmerken). In principe worden kenmerken doorgegeven via "Merge" naar de onmiddellijk dominerende categorie, en wel binnen zekere grenzen. Deze grenzen (de traditionele localiteitsprincipes) kunnen weergegeven worden als filters op "Merge" (hier verder buiten beschouwing gebleven). Dankzij het aldus gelimiteerde percolatiemechanisme, kunnen grammatische principes geheel zonder variabelen geformuleerd worden.

Het ziet er daarom naar uit dat de grammatica van een natuurlijke taal strikt lokaal geformuleerd kan worden, waarbij slechts telkens twee adjacent elementen in ogen-schouw genomen mogen worden, plus de categorie die hen onmiddellijk domineert. Bovendien is van de twee adjacent elementen het eerste (α) altijd het dominante element, terwijl het tweede element (δ) altijd het afhankelijke element is. Kortom, alle grammaticale kernrelaties voldoen aan de volgende formule:

(51) [β α δ]

Het aanvaarden van dit schema heeft tot een ingrijpende heranalyse van het Nederlands geleid. Zo volgt uit (51) dat alle talen onderliggend hoofd-initieel zijn, wat voor het Nederlands een onderliggende VO-structuur inhoudt.

De woordvolgordeverschillen tussen talen worden niet langer verantwoord door parametrisering van de onderliggende structuur (bv. VO vs. OV), maar door het feit dat de functionele structuur waarin lexicale structuren zijn opgenomen door verschillende talen op verschillende manieren ingevuld wordt, met de omvang van te verplaatsen constituenten (Pied Piping) als de belangrijkste parameter.

Verplaatsingen naar rechts worden eveneens uitgesloten door (51) omdat dat een dominant element α (het hoofd van de door verplaatsing gegenereerde keten) rechts van δ (het spoor) in plaats van links zou impliceren.

Voor de “rechter kant” van de structuur van het Nederlands werd een onafhankelijk noodzakelijk structurelement gepostuleerd, de parallelle structuur. Hierbij gaat het om uitbreidingen of specificaties van de standaard structuur. Extraposities, maar ook traditionele verschijnselen als PP-over-V, blijken tot die parallelle structuur te behoren.

De nieuwe theoretische inzichten maakten het noodzakelijk om rechtsperifere PP's te zien als parallelle structuren. Deze wending is empirisch vruchtbaar gebleken. Niet alleen kunnen de traditionele uitzonderingen op PP-over-V nu verklaard worden, bovendien maakte de introductie van de parallelle structuur het mogelijk om een verantwoording te geven voor het oude probleem van de spiegelsymmetrie (t.o.v. van het werkwoord) in het Nederlands. Ik hoop dat mede hiermee de vruchtbaarheid van de nieuwere theoretische inzichten gedemonstreerd is.

● Bibliografie

- Barbiers, S. (1995).** *The syntax of interpretation*. Dissertation, Universiteit Leiden, Leiden.
- Bennis, H. (1986).** *Gaps and dummies*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, N. (1977).** On Wh-movement. In: P. Culicover, T. Wasow & A. Akmajian (eds.), *Formal syntax*. New York: Academic Press, 71-132.
- Chomsky, N. (1995).** *The minimalist program*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Cinque, G. (1998).** *Adverbs and functional heads: A cross-linguistic perspective*. New York, etc.: Oxford University Press.
- Dikken, M. den (1992).** Empty operator movement in Dutch imperatives. In: D. Gilbers & S. Looyenga (eds.), *Language and cognition 2*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 51-64.
- Gazdar, G. (1981).** Unbounded dependencies and coordinate structure. *Linguistic Inquiry* 12, 155-184.
- Hoop, H. de (1992).** *Case configuration and noun phrase interpretation*. Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Kayne, R. (1994).** *The antisymmetry of syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Katz, J. & J. A. Fodor (1963).** The structure of a semantic theory. *Language* 39, 170-210.
- Koster, J. (1974).** Het werkwoord als spiegelcentrum. *Spekator* 3, 601-618.
- Koster, J. (1975).** Dutch as an SOV language. *Linguistic Analysis* 1, 111-136.

- Koster, J. (1994).** Predicate incorporation and the word order of Dutch. In: G. Cinque, J. Koster, J.-Y. Pollock, L. Rizzi & R. Zanuttini (eds.), *Paths towards universal grammar: Studies in honor of Richard Kayne*. Washington DC: Georgetown University Press, 255-276.
- Koster, J. (1999a).** Empty Objects in Dutch. Ms., Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Koster, J. (1999b).** The word orders of English and Dutch: Collective vs. individual checking. In: W. Abraham (ed.), *Groninger Arbeiten zur germanistischen Linguistik*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 1-42.
- Koster, J. (2000a).** Pied piping and the word orders of English and Dutch. Te verschijnen in: *NELS* 30.
- Koster, J. (2000b).** Extraposition as parallel construal. Ms., Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Koster, J. (2000c).** Variable-free grammar. Ms., Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Koster, J. & C. J.-W. Zwart (2000).** Transitive expletive constructions and the object shift parameter. Te verschijnen in: *Linguistics in The Netherlands 1999*.
- Riemsdijk, H. van (1994).** Another note on clausal pied-piping. In: G. Cinque, J. Koster, J.-Y. Pollock, L. Rizzi & R. Zanuttini (eds.), *Paths towards universal grammar: Studies in honor of Richard Kayne*. Washington DC: Georgetown University Press, 331-342.
- Ross, J. R. (1967).** *Constraints on variables in syntax*. Dissertatie MIT, Cambridge, Mass.
- Vanden Wyngaerd, G. (1989).** Object shift as an A-movement rule. *MIT Working Papers in Linguistics* 11, 256-271.
- Zwart, C. J.-W. (1993).** *Dutch syntax: A minimalist approach*. Dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
- Zwart, C. J.-W. (1994).** Dutch is head initial. *The Linguistic Review* 11, 377-406.

Geen

Over verplaatsing, negatie en focus

WIM KLOOSTER*

Abstract

In this contribution, an explanation is sought for two seemingly disparate phenomena in Dutch: negative scope ambiguity in certain sentences containing infinitival complements (e.g. *Ik probeer geen opties te verzilveren*, 'I am NOT trying to cash stock options' or, 'I AM trying not to (etc.)'), and the fact that in certain cases prepositions take negative DPs, whereas in others they do not (*Je hoeft op geen enkele meevaller / *op geen meevallers te rekenen*, lit., 'You need count on no windfalls/on no single windfall'). The account is based on a language-typological characterisation in Optimality Theoretic terms (*Merge >> *Move), and a number of – it is hoped, universal – principles. Among the latter are: (i) selection is a head-head relationship, (ii) prepositions do not select negative heads, (iii) Focus Phrase (FP) is always directly on top of the stress-containing lexical category, (iv) Negation associates with FP if and only if they are clause mates and FP is c-commanded by NegP. In addition, two instances of Specifier-Head Agreement play a role: the Neg-Criterion, requiring overt movement of negative phrases to the Specifier of NegP, and the movement of XP to the Specifier of FP.

• I Inleiding

In deze bijdrage¹ bespreek ik twee kwesties waarin het woord *geen* een belangrijke rol speelt:

- (a) Bij sommige matrixwerkwoorden kan negatie, hoewel syntactisch in het infinitiefcomplement thuishorend, bereik over de hele samengestelde zin krijgen. Zinnen waarin dit gebeurt, zijn ambigu: ze laten ook een interpretatie toe waarbij het negatiebereik beperkt blijft tot het infinitiefcomplement. Een voorbeeld van zo'n groot/klein-bereikambigüiteit is *Ik probeer geen opties te verzilveren*. Hoe kan deze ambigüiteit worden verklaard?
- (b) In sommige gevallen kan een constituent ingeleid door *geen* niet optreden na een voorzetsel (bijvoorbeeld **met geen suiker*, **op geen meevallers*), maar in andere wel (bijvoorbeeld *met geen pen*). Voorzetselconstituenten (PP's) als *over niemand* zijn eveneens mogelijk. Welke factor of factoren spelen hierbij een rol?

* Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde, Spuistraat 134, 1012 VB Amsterdam, wgk@xs4all.nl of wim.klooster@hum.uva.nl.
1 Dit artikel is een omgewerkte en uitgebreide versie van mijn afscheidscollage, gegeven op 1 september 2000 (zie de bibliografie). Dankzij mijn anonieme beoordelaars heb ik nog talrijke verbeteringen en aanvullingen kunnen aanbrengen. Ik ben ze daarvoor erkentelijk. Ook bedank ik Gertjan Postma voor zijn nuttige commentaar.

De in (a) en (b) genoemde verschijnselen kunnen in samenhang verklaard worden. Ik zal trachten de beide vragen te beantwoorden binnen een kader dat een variant is van de minimalistische benadering, waarbij gebruik gemaakt wordt van optimaliteitstheoretische principes. De theoretische uitgangspunten die voor de onderhavige vragen van belang zijn, zullen verderop worden uiteengezet (§ 3). De rol van verplaatsing in het Nederlands, evenals de rol van focus, waarop negatie betrokken wordt mits in dezelfde deelzin, komt in de bespreking van beide vragen aan de orde.

De mogelijkheid van een 'groot-bereik'-interpretatie bij het in (a) bedoelde zinstype met infinitiefcomplement, en het veelvuldig optreden van *geen*-constructies in het algemeen (een *geen*-“voorkeur” of, algemener, een “verbod” op *niet* + indefiniete DP), zijn typerend voor een taal als het Nederlands (in tegenstelling, modulo het lexicon, tot bijvoorbeeld het Engels) en zijn uiteindelijk terugvoerbaar op de Nederlandse preferentie voor verplaatsingen. Des te onverwachter is het dat zinnen als **Hij vraagt om koffie met geen suiker* en **Je hoeft op geen meevallers te rekenen* niet goed zijn. Een belangrijke klasse van constituenten van het type 'voorzetsel + negatieve constituent' is echter, zoals in (b) opgemerkt, weer wel mogelijk, zonder dat a priori duidelijk is hoe het verschil tussen de grammaticale en de ongrammaticale gevallen precies verantwoord moet worden. In dit artikel zal ik trachten helderheid te brengen inzake de vraag tot welke syntactische principes de Nederlandse “*geen*-voorkeur” (die, naar zal blijken, ook met ambiguïteiten als de in (a) bedoelde samenhangt) en de schijnbare uitzonderingen daarop kunnen worden herleid.

Ik geef nu een overzicht van wat zal volgen.

Vooraf, in § 2, zal aandacht worden besteed aan een bepaald soort uitdrukkingen bestaande uit een indefiniete DP in het enkelvoud, die, mits voorzien van een focusaccent, zich gedragen als de soortgelijke, geïdiomatiseerde negatief polaire uitdrukkingen van het type *een jota, een mens, een pen*. De aanwezigheid van een focusaccent in zulke uitdrukkingen speelt een belangrijke rol in de verklaring van het in (b) genoemde grammaticaliteitsverschil tussen bijvoorbeeld **met geen suiker* enerzijds en *met geen pen* anderzijds.

In § 3 zullen enkele algemene uitgangspunten worden geformuleerd met betrekking tot het te hanteren grammaticamodel, en zullen enkele – naar verondersteld wordt universele – principes worden geformuleerd die een rol spelen bij de verklaring van de in (a) en (b) genoemde verschijnselen.

De ambiguïteit van zinnen als van het in (a) aangeduide type zal worden onderzocht in § 4. Hierbij zal worden betoogd dat er sprake is van verplaatsing van de negatieve constituent naar hetzij NegP in de matrixzin, hetzij NegP in de ingebedde zin. Ook zal daar worden geschetst hoe de bereikverschillen waarop de ambiguïteit in kwestie berust op het niveau van de Logische Vorm kunnen worden geëxpliciteerd.

In het kort komt dan in § 5 een voorstel in Broekhuis en Klooster (1998) aan de orde met betrekking tot het contrast tussen het Nederlands en het Engels waar het gaat om de keuze voor constructies met *niet/not* + indefiniete DP versus die voor constructies met negatieve indefiniete DP's (*geen pen, niemand* etc.). Simplificerend gesteld: de laatstgenoemde optie houdt een keuze in voor verplaatsing (Nederlands), de eerstgenoemde een voor handhaving van de uitgangsvolgorde. De optie die het Nederlands kiest, brengt met zich mee dat de in (a) bedoelde ambiguïteit kan optreden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Engels.

In § 6 zal een voorstel worden gedaan ter verklaring van het in (b) gesignaleerde con-

trast tussen PP's als **met geen suiker* en **op geen meevallers* enerzijds en *over niemand* en *met geen pen* anderzijds. Deze paragraaf is onderverdeeld in twee sub-paragrafen. In § 6.1 wordt betoogd dat negatieve constituenten in principe niet in het complement van voorzetsels mogen optreden; deze beperking geldt echter niet voor constituenten die focusaccent dragen. Dit zijn in het algemeen negatief polaire uitdrukkingen van het type *een* + enkelvoudig nomen als beschreven in § 2, maar ook, althans in voorzetselconstituenten, het woord *niemand*. In § 6.2 wordt uiteengezet dat de rol van focus cruciaal is voor de negatief polaire functie van constituenten van het type *een* + enkelvoudig nomen. Het feit dat daarmee tevens een verklaring mogelijk is voor het feit dat zg. 'minimaliseerders' ('minimizers', *een bal*, *een snars* etc.) uitsluitend kunnen optreden in sterk negatieve contexten, verleent extra steun aan de stelling dat negatief polaire constituenten van het type *een* + enkelvoudig nomen, focusaccent dragen. Om de notie 'associëren' (als in 'negatie associeert met focus') te verhelderen wordt een voorstel gedaan met betrekking tot de representatie van focus op het niveau van de Logische Vorm.

In § 7 wordt een verder uitgewerkte syntactische en semantische analyse gegeven van de eerder gesignaleerde ambiguïteit van de "opties-zin". Deze paragraaf bevat tevens een nadere beschouwing van het focusmechanisme in de grammatica en de interactie met negatie.

Het artikel sluit af met een samenvatting en een suggestie voor verder onderzoek.

● 2 De grammaticale status van geen; negatief polaire uitdrukkingen

In deze paragraaf wordt eerst kort het uitgangspunt toegelicht dat *geen* opgevat moet worden als een combinatie van ontkenning en een (al of niet fonologisch gerealiseerd) onbepaald lidwoord. Behoudens speciale gevallen moet *geen* in het Nederlands altijd de plaats innemen van *niet* + onbepaald lidwoord. *Niet* drukt, naast *geen* en nog andere uitdrukkingen, sterke negatie uit. Er wordt voorts een bepaald type negatief polaire uitdrukkingen nader bekeken. Dit in verband met de rol die de aanwezigheid van een focusaccent in dergelijke uitdrukkingen speelt in de (in § 6 te geven) verklaring van het contrast tussen PP's als **met geen suiker* en *met geen pen*.

Geen heet in sommige grammatica's 'negatief lidwoord'. Dat spoort met de vaak geopenbare gedachte dat het in het hedendaags Nederlands gezien moet worden als een smelting van negatie en het onbepaalde lidwoord *een*, – en ook tot op zekere hoogte met de etymologie.² Aangezien ons woord *geen* ook voorkomt waar normaal een lidwoord ontbreekt, (*geen huizen*, *geen enthousiasme*), is de notie 'abstract onbepaald lidwoord', 'zero-lidwoord', niet onredelijk. Er zijn echter ook gevallen waarbij dat niet onmiddellijk voor de

² *Geen*, in het Middelnederlands *geen* naast *engeen* of *negeen*, gaat volgens het WNT (deel V, Beets en Muller) terug op *nech* 'zelfs niet' (Gotisch *nih*, vgl. Lat. *nec*), en *een*. Postma (1999) oppert dat het element *ge-* dat hij aanneemt in *negeen/engeen* identiek is aan het negatief polaire Middelnederlandse verbaalprefix *ge-*, en het lidwoord *een*. Volgens Franck, Van Wijk, Van Haeringen hangt het element *-g-* in *geen* echter samen met het Latijnse *-que* 'en'. *Geen* komt volgens deze bron van **nih* (vgl. *nocht*) + **aina* ('een'). Got. *nih* is verwant met Lat. *nec*, dat terugvoerbaar is op *ne* + *que*. Volgens Walde (1910) heeft *-q^e* in het oud-latijnse *nec* niet de betekenis 'en', maar beklemtoont en bevestigt het de geldigheid van het begrip waar het bij is gevoegd; *nec* betekent dan 'hoe dan ook niet'. Het verbindende element tussen de omschrijvingen 'zelfs niet' en 'hoe dan ook niet' is de onderstreping van de volledigheid van de ontkenning. Zie in verband hiermee ook mijn opmerking onder (1) en onder (32).

hand ligt, zoals in *Ik ben geen voorzitter meer, Hij heet geen Piet, Er is er geen een, Dat woord betekent geen 'ja', Ik speel geen gitaar*. Dergelijke gevallen vergen een aparte analyse, waarop ik in dit bestek niet kan ingaan. Ik houd het erop dat *geen* in het algemeen de manifestatie is van ontkenning gekoppeld aan een indefiniete determinator.

Het verbod dat er – zoals in de inleiding opgemerkt – lijkt te zijn op o.m. de opeenvolging *niet* + (al of niet fonologisch leeg) onbepaald lidwoord wordt geïllustreerd door zinnen als: *De jongen begrijpt *niet een/geen formule* (een voorbeeld van Kraak 1966); *Ik zie *niet/geen mensen lopen*; *De jongen begrijpt *niet/geen wiskunde*. Verderop, in § 5, zal duidelijk worden hoe dit “verbod” (hierna korthedshalve: ‘verbod op *niet* + indef’) terug te voeren is op een fundamentele eigenschap die het Nederlands onderscheidt van onder meer het Engels.

Het verbod geldt niet als er sprake is van zogenaamde suppositie-ontkenning, ontkenning van een veronderstelling. Voorbeelden zijn: *Ken jij niet een geschikte loodgieter?*, *Is dat niet een goed bericht?*, *Dat is niet een weduwe*; *'t is een man*. (*Geen* is in deze gevallen ook mogelijk.) Maar ik zal suppositie-ontkenning hier buiten beschouwing laten.³

Zoals bekend, telt het Nederlands een grote variëteit aan negatief polaire uitdrukkingen (hierna: NPU's), zoals *een snars, een zier, een fuk*, die door *geen* kunnen worden ingeleid, *ook maar* (+ indefiniete NP), en allerlei werkwoorden en werkwoordelijke uitdrukkingen, zoals *hoeven, door de bomen het bos kunnen zien, een spier vertrekken, ergens om malen* etc.

Niet alle NPU's vereisen 'sterke' negatie, dat wil zeggen negatie zoals die bijvoorbeeld tot uitdrukking wordt gebracht door 'n-woorden' als *niet, nooit, niemand, niets* e.d., en door onder meer *geen*. Sommige kunnen ook optreden in 'zwak' negatieve contexten, dat wil zeggen in het bereik van uitdrukkingen als *hoogstens, slechts* en *pas*, in voorwaardelijke zinnen, *ja/nee*-vragen en nog enkele andere, semantisch verwante constructies. Dit onderscheid tussen 'sterke' en 'zwakke' negatie is een simplificatie, maar volstaat voor ons doel. Voorbeelden van NPU's die genoeg hebben aan zwakke negatie zijn *enig(e)*, gevolgd door enkelvoudig telbaar substantief, *ook maar* + indefiniete NP, en *hoeven*. Sterke negatie vereisen onder meer NPU's van het type *een snars*. Sommige NPU's bevatten taboe-woorden, of zijn sterk affect-beladen. (Deze eigenschap kan in de loop van de tijd afgesleten zijn.)

Idiomatische uitdrukkingen van het type *een snars* bevatten een nadruksaccent, een focusaccent. Met het oog op een later onderdeel van mijn betoog vestig ik hier alvast de aandacht op een soortgelijk type NPU's dat ook een dergelijk focusaccent bevat, en dat eveneens veelal voorkomt in uitdrukkingen beginnend met *geen*. Ik geef hieronder een aantal voorbeelden, voorzien van een benaderende parafrase:

- (1) geen úúr - 'nog niet een uur'
- geen wóórd - 'zelfs niet één woord'
- geen krànt - 'zelfs niet één krant'
- geen agènt - 'nog niet één agent'

Het is niet zo gemakkelijk in te zien dat hier ook inderdaad sprake is van NPU's: de betrokken substantieven komen immers ook in positieve mededelende zinnen voor. Toch doen ze hier precies wat NPU's doen, in elk geval de niet-werkwoordelijke NPU's: ze versterken de negatie, en wel in die zin dat ze de volledigheid van de ontkenning onderstrepen: *geen*

3 Zie hiervoor Klooster (1984, 1994a).

krànt geeft bijvoorbeeld aan dat elk willekeurig aantal kranten onder de ontkenning valt, *inclusief het geringste, één*. De voorbeelden in (1) lijken in overeenstemming daarmee een betekenselement te bevatten dat omschrijfbaar is als ‘zelfs niet’, ‘nog niet’, zoals ook de parafrazen in (1) suggereren. Het volgende voorbeeldpaar illustreert het verschil met gelijkvormige, geen polariteit bevattende combinaties:

- (2) a Ze beloofden meer blauw op straat; nou, geen agent te zien (NPU, ‘zelfs niet één’)
 b Nee, dat was geen agent (geen NPU).

In principe kan, zoals Postma (1999) al heeft geconstateerd, elk substantief in het enkelvoud gebruikt worden op de manier van (2)a. Het krijgt, in afwijking van andere gebruikgevallen focusaccent. (Voor de duidelijkheid voeg ik hier aan toe, dat Postma suggereert dat *geen* + enkelvoudig nomen als geheel de NPU is en als geheel gefiatteerd wordt door een lege operator. Ik volg deze suggestie niet: m.i. fiatteert in het hedendaags Nederlands een negatief betekenselement dat in *geen* zelf zit de NPU; indien niet ingeleid door *geen*, heeft de NPU de vorm *een* + enkelvoudig nomen, zoals in *Ik heb daar nooit een agent gezien*.)

Ook *enkel*, zoals het voorkomt in *geen enkel vertrouwen*, werkt versterkend op de boven aangeduide manier van NPU's, en draagt focusaccent. Het verschil tussen negatief polair en “gewoon” *enkel* is bijvoorbeeld duidelijk na vergelijking van gevallen als de volgende:

- (3) a Hij boezemt geen enkel vertrouwen in (NPU)
 b Hij verwacht enkel vertrouwen (geen NPU)

In (3)b betekent *enkel* zoiets als ‘louter’, ‘alleen maar’; in (3)a heeft het die betekenis duidelijk niet. In gevallen waarin het niet de betekenis ‘louter’ of ‘alleen maar’ draagt, kan het in combinaties als in (3)a alleen in (een beperkte, sterk negatieve klasse van) NPU-fiatterende contexten optreden. Het substantief in (3) is niet-telbaar. Negatief polair *enkel(e)* komt echter, heb ik de indruk, ook in combinatie met telbare substantieven voor. Aanwijzingen daarvoor zijn te vinden in (lichte) contrasten als de volgende:

- (4) a Hij heeft geen enkele ziekte
 b ?Hij heeft een enkele ziekte
 (5) a Ik kan er beslist geen enkel voordeel in zien om met hem te ruilen
 b ?Ik kan er beslist een enkel voordeel in zien om met hem te ruilen
 (6) a Er is geen enkele reden tot ongerustheid
 b ?Er is een enkele reden tot ongerustheid

Uitdrukkingen van het type *een* + enkelvoudig beklemtoond nomen en uitdrukkingen met *enkel(e)* als hierboven geïllustreerd vereisen sterke negatie.

Beklemtoonde negatieve uitdrukkingen van het type *geen* + (*enkel(e)* +) enkelvoudig nomen vertonen enige overeenkomst met de Nieuwgriekse ‘negative polarity items’ (polaire uitdrukkingen die geacht worden een negatieve betekenis te hebben) van Tsimplis en Roussou (1996; zij onderscheiden ze van ‘existential polarity items’, vergelijkbaar met bijvoorbeeld *anything*). Deze ‘negative polarity items’ moeten, ten eerste, een focusaccent dragen. *Típota*, ‘(n)iets’, bij-

voorbeeld, kan alleen als ‘negative polarity item’ fungeren als het beklemtoond is. Ook van bijvoorbeeld *een krant*, *een agent* of *een mens* kan gezegd worden dat ze alleen negatief polair voorkomen indien voorzien van focus. Maar, anders dan *típota*, worden ze niet geïnterpreteerd als negatieve zinsdelen. Ten tweede zou voor zowel uitdrukkingen als *geen krànt*, *geen agènt* als focusdragend *típota* in deze geest beargumenteerd kunnen worden dat het universele quantoren zijn. Zoals is betoogd door Zanuttini (1991), kunnen Italiaanse NPU’s als *alcuno* ‘(ook maar) iemand’ en *alcunché* ‘(ook maar) iets’ niet worden gecombineerd met adverbia als *pressoché* ‘zowat’ en *quasi* ‘bijna, haast’, wat volgens haar samenhangt met hun status van existentiële quantor. Woorden als *nessuno* en *niente* daarentegen hebben in haar visie in negatieve zinnen de betekenis van negatieve universele quantoren, en laten zulke adverbia wel toe (*Non a detto* (*quasi*) *niente* ‘hij heeft (bijna) niets gezegd’, versus *Non ha detto* (**quasi*) *alcunché* - zoiets als *He didn’t say* (**almost*) *anything*). Wat hier geldt voor o.m. ‘negative polarity’ *típota* en het corresponderende Italiaanse *niente* – waar negatief geïnterpreteerd –, kan ook worden gezegd van Nederlandse uitdrukkingen als *geen agènt*, en voor combinaties van *geen* met een minimaliseerder (*geen bal*, *geen snars* etc.). Nederlandse pendanten van Tsimpli en Roussou’s ‘negative polarity items’, uitdrukkingen als *geen minúút*, *geen bal*, laten combinatie met *haast* toe. NPU’s als *een minúút*, *een bal* daarentegen zijn (nauwkeuriger gezegd: bevatten) in deze visie existentiële quantoren, en kunnen niet met *haast* gecombineerd worden.

- (7) a (i) Ik geloof niet dat hij (*haast) een minúút heeft gewacht
 (ii) Ik geloof dat hij (haast) geen minúút heeft gewacht
 b (i) Ik denk niet dat hij er (*haast) een bal van snapt
 (ii) Ik denk dat hij er (haast) geen bal van snapt

Een andere overeenkomst, die dan eveneens in verband geacht wordt te staan met het universele karakter van de betrokken quantor, is dat uitdrukkingen van het type *geen agènt*, *geen bal* combineerbaar zijn met *helemaal*, zoals de Griekse pendanten combineerbaar zijn met het equivalente *apólitos* ‘absoluut, helemaal’, terwijl zulke combinaties niet mogelijk zijn met existentiële quantoren (i.e. met Tsimpli en Roussou’s ‘existential polarity items’, in casu het niet-focusdragende *típota* en Nederlandse tegenhangers als *een agènt*, *een mèn*s, – die overigens wèl focus dragen):

- (8) a Dhen dhiávasa típota (??apólitos)
 neg las-1SG iets absoluut
 b Dhen dhiávasa TÍPOTA (apólitos)
 ‘Ik heb (helemaal) níets gelezen’
 (9) a Ik geloof niet dat hij (*helemaal) een agènt heeft gezien
 b Ik geloof dat hij (helemaal) geen agènt heeft gezien⁴

4 Los van de onderhavige factor spelen nog andere semantische eigenschappen een rol. Zo kan bijvoorbeeld *geen minúút* niet met *helemaal* worden gecombineerd, terwijl dat wel gaat met *geen agènt*. Het verschil tussen maateenheden en personen is dat de eerste, in tegenstelling tot de laatstgenoemde, geen individualiteit hebben. Bij maateenheden richt zich de aandacht op hun extensie, terwijl die zich bij individuen richt op hun aantal. *Geen agènt* betekent ‘zelfs/nog niet één agent’; *geen minúút* betekent ‘zelfs/nog niet voor de duur van een minuut’. *Helemaal* is in dit soort contexten alleen bruikbaar als het om individualiseerbare eenheden gaat.

Het woord *dhen* in (8) is het hoofd van NegP, en komt in dat opzicht overeen met Italiaans *non*, (West-Vlaams *en*, Frans *ne*, Spaans *no*, Roemeens *nu* etc.). In het moderne Nederlands is Neg fonologisch leeg.

Ik laat in het midden of combineerbaarheid met adverbia als *pressoché*, *haast*, *apólitos* en *helemaal* een aanwijzing is voor de status van universele quantor van de desbetreffende uitdrukkingen, maar het is in elk geval wel zo, dat deze combineerbaarheid, als we ons beperken tot negatie, alleen bestaat in het geval van sterke negatie. Dat wil zeggen: de combinatie is, onder de genoemde beperking, alleen mogelijk met uitdrukkingen die geïnterpreteerd worden als constituenten die sterk negatief zijn, zoals *niet*, *geen suiker*, (*met*) *geen pen*, (*tegen*) *niemand*, en in het Nieuwgrieks klaarblijkelijk focusaccent-dragend *típota*.

De relevantie van deze parallellen voor het onderwerp van dit artikel is gelegen in het feit dat ze een niet-taalspecifieke relatie suggereren tussen focus en sterke negatie vereisende NPU's. *Típota* met focusaccent levert, blijkens de vertaling (en de combineerbaarheid met *apólitos*), altijd een geval van sterke negatie op, terwijl de onbeklemtoonde vorm het equivalent is van *anything*, dat, zoals bekend, ook in zwak negatieve contexten mogelijk is.

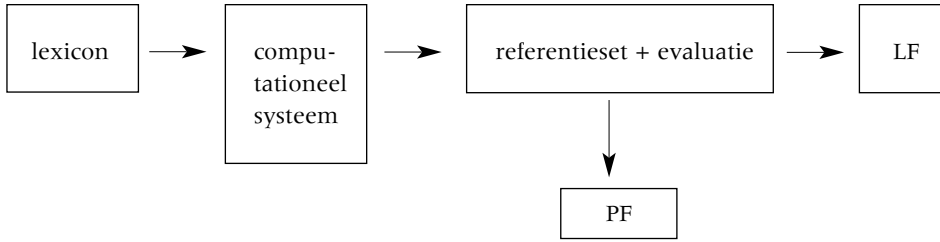
De voornaamste punten in deze paragraaf waren: (i) sterke negatie vereisende NPU's van de vorm *een* + enkelvoudig nomen bevatten evenals het negatief polaire *enkel(e)* altijd focusaccent, en (ii) in het Nederlands moet *niet* + (al of niet fonologisch leeg) onbepaald lidwoord, afgezien van suppositie-ontkenning, altijd plaats maken voor *geen*. Het achterliggende principe van dit verbod op *niet* + indef verklaart, zoals gezegd, de onder (a) in de eerste paragraaf genoemde bereikambigüiteit, terwijl focus een centrale rol speelt in de verklaring van het in die paragraaf onder (b) aangeduide contrast. Om de rol van focus en het verbod op *niet* + indef op systematische wijze te verantwoorden, zal ik gebruik maken van een aantal theoretische uitgangspunten, die in de volgende paragraaf aan de orde zullen komen.

● 3 Enkele theoretische uitgangspunten

Ik ga uit van een grammaticamodel dat respectievelijk is voorgesteld en beschreven in Broekhuis en Dekkers (1997), en in Broekhuis en Klooster (1998, geschreven op basis van een idee van eerstgenoemde) – voortaan B&K. Het wordt weergegeven in Fig. 1.

Het model in Fig. 1 verschilt van het minimalistische (Chomsky 1995) doordat het een fase in de derivatie bevat waar een "afsplitsing" van PF ('Phonetic Form') en LF ('Logical Form') plaatsvindt en tevens een referentieset (verzameling zinnen resulterend uit mogelijke alternatieve derivaties) wordt vastgesteld, die een evaluatie in optimaliteitstheoretische zin ondergaat. In afwijking van het minimalistische model is er geen sprake van een numeratie, maar worden de eenheden rechtstreeks vanuit het lexicon in de syntactische structuur geïnserteerd. Ook de definitie van het begrip 'referentieset' is anders; een referentieset is nu de verzameling zinnen met identieke – mogelijk ook logisch equivalente – Logische Vorm-representaties. De referentieset is, met andere woorden, de verzameling "zinnen met dezelfde betekenis". De kandidaten in een referentieset worden geëvalueerd op basis van een aantal universele beperkingen, die geschonden kunnen worden. Deze zijn (per taal verschillend) geordend: is beperking C geordend boven D ($C \gg D$), dan is schending van C ernstiger dan schending van D. De evaluator kiest de kandidaat die opti-

Fig. 1. **Het derivatie- en evaluatiemodel** (Broekhuis en Dekkers 1997)

maal aan de beperkingen voldoet; schending van een laag geordende beperking wordt daarbij toegelaten als daardoor een hoger geordende beperking kan worden gehonoreerd. De evaluatie van alternatieven kan worden uitgedrukt met behulp van de uit de optimaliteitstheorie bekende tableaux (zie paragraaf 5).⁵

MERGE kan worden gekarakteriseerd als het mechanisme dat de uitgangsstructuur van een zin bouwt door samenvoeging van minimale standaard-structuuronderdelen (deelbomen). Tijdens MERGE gelden bepaalde selectiecriteria, waarvan aangenomen moet worden dat ze universeel zijn. Selectie is een hoofd-hoofd-relatie, zoals voorzover ik weet voor het eerst wordt voorgesteld in Chomsky (1986). Ik formuleer in (10) wat het hier gekozen uitgangspunt zal zijn wat betreft selectie.

(10) **Selectie**

Tijdens MERGE wordt de keuze van een hoofd Y door het eerst-hogere hoofd X beperkt door de kenmerken van X.

Het is verder van belang hier het Negatie-Criterium (Haegeman en Zanuttini 1991) te memoreren, dat de eis met zich meebrengt dat XP's die het kenmerk [+ neg] dragen zich bevinden, of tijdens de derivatie bevonden hebben, in de Specificeerder van de categorie NegP (Spec-NegP). De kenmerken van lexicale hoofden mogen – zoals m.m. voor alle hoofden geldt – niet strijdig zijn met het kenmerk [+ neg] van het hoofd van NegP, indien NegP aanwezig is. Het Negatie-Criterium kan worden gezien als een speciaal geval van de meer algemene eis van kenmerk-checking en de Specificeerder-Hoofd-congruentie. In het navolgende zal ik er ten aanzien van MOVE (uitsluitend naar links) van uitgaan dat in voorkomende gevallen hoofden zich kunnen verplaatsen vanuit het X'-domein naar het Spec-XP-domein. Zoals ik elders⁶ heb opgemerkt, lijkt *niet* nooit te worden verplaatst,

5 Ten aanzien van de relatie tussen de onderdelen 'referentieset + evaluatie' en 'LF' in Fig. 1 wil ik, wellicht ten overvloede, nog opmerken dat er tussen het punt waarop de referentieset beschikbaar is en LF geen verplaatsingen meer zijn. De referentieset komt in het derivatie- en evaluatiemodel tot stand op basis van de afleidingen die resulteren in een identieke of logisch equivalente LF-representatie. Binnen de component 'referentieset + evaluatie' in Fig. 1 moet worden uitgerekend door middel van verplaatsingen welke derivaties tot de referentieset behoren. De verplaatsingen die het hier betreft zijn abstract. Met andere woorden: in het model in Fig. 1 zijn de abstracte verplaatsingsoperaties zoals die worden aangenomen in de minimalistische conceptie, niet afgeschaft.

6 Klooster (1994a, 2000).

althans niet als constituent die geen deel uitmaakt van een grotere XP (zoals wèl in bv. *Niet alles hoeft je te geloven*).

In het computationele systeem dienen bepaalde kenmerken gecheckt te worden vóór SPELL-OUT (de afsplitsing naar PF). Binnen de minimalistische benadering worden deze geacht 'sterk' te zijn, de overige zwak. Zoals duidelijk zal worden, is dit onderscheid in het derivatie- en evaluatiemodel naar alle waarschijnlijkheid overbodig.

Ik geef hier een korte illustratie van in het kader van het Neg-Criterium verplichte verhuizing van een ontkennend zinsdeel naar links, naar Spec-NegP. De basisvolgorde (de MERGE-volgorde) binnen combinaties van werkwoorden of adjectieven met PP-complementen is: werkwoord/adjectief - PP: *rekenen op X, beleefd tegen X*. De PP kan echter naar links verplaatst worden: *op iedereen rekenen* en *tegen iedereen beleefd*. Met deze volgordevariatie gaat een subtiel interpretatieverschil samen, waarop ik hier niet zal ingaan, maar dat samenhangt met het al of niet Predikaat zijn van de betrokken PP.⁷

De verplaatsing van PP's met negatieve betekenis, zoals *op niemand/geen kip* of *tegen niemand/geen hond*, is verplicht; het eerder vermelde Negatie-Criterium is hiervoor de verklaring:⁸

- (10) a * Je hoeft te rekenen op niemand/geen kip
 b Je hoeft op niemand/geen kip te rekenen
- (12) a (i) * Je hoeft beleefd tegen niemand/geen hond te zijn
 (ii) * Je hoeft beleefd te zijn tegen niemand/geen hond
 b Je hoeft tegen niemand/geen hond beleefd te zijn

Omdat de aanwezigheid van *hoeven* bij ontkenning alleen mogelijk is als er sprake is van zinsnegatie, kunnen de PP's *op niemand* en *tegen niemand* in de acceptabele zinnen in (11) en (12) onmogelijk als gevallen van zinsdeelnegatie worden geïnterpreteerd. Naar mijn gevoel is (12)a(i) iets minder slecht dan (12)a(ii), maar toch duidelijk niet goed. De vraag kan gesteld worden waarom de hele AP *beleefd tegen niemand/geen hond* in (12)a niet opgevat kan worden als verplaatst naar Spec-NegP. Klaarblijkelijk kan dat niet, en moet alleen de negatieve PP worden verplaatst.⁹

De andere categorie die, naast NegP, een belangrijke rol in mijn betoog zal spelen is de focusconstituent, FP. Er zal hier worden aangenomen dat FP, in tegenstelling tot NegP, geen vaste positie heeft, maar dat zijn positie afhankelijk is van de plaats van de categorie waarbinnen zich het focusaccent bevindt. Ik sluit me in dit opzicht aan bij o.m. Barbiers (1995). Anders dan Barbiers echter, zal ik ervan uitgaan dat het hoofd van FP, F, niet de plaats is van zg. focuspartikels (*pas, slechts, zelfs, nog* etc.¹⁰), maar uitsluitend de drager van

7 Zie hierover Koster (1994), Barbiers (1995) en Klooster (te versch. b).

8 In essentie wordt in Haegeman (1995) hetzelfde betoogd aan de hand van het West-Vlaams.

9 Een anonieme referee wees terecht op een parallel met Wh-verplaatsing (bv. **Beleefd tegen wie is hij* vs. *Tegen wie is hij beleefd*). De verklaring zou moeten zijn dat kenmerken nooit tot AP percoleren. De parallel strekt zich niet (volledig) uit tot Topicalisatie (vgl. *Beleefd tegen Piet kun je maar beter altijd zijn*, maar bv. weer niet, met demonstrativa, **Dat beu was hij al een tijdje*, **Daar trots op was ze bovenal*).

10 Mijns inziens zijn dit namelijk XP's. In het geval van zwak negatieve woorden als *pas* en *slechts* kan zo de licentiëring van NPU's van verschillend type ook beter worden verantwoord (Klooster 1994a, b).

het focuskenmerk. F wordt uiteindelijk geadjungeerd aan het accentdragende hoofd binnen de relevante lexicale categorie.

Van de boven besproken noties binnen het kader van het derivatie- en evaluatiemodel zullen nu in de volgende paragraaf het Neg-Criterium (en dus uiteraard MOVE) en het niveau van de Logische Vorm gebruikt worden bij de verantwoording van het in vraag (a) van de inleiding genoemde verschijnsel.

● 4 Bereikambiguïteit

De eerste vraagstelling in de inleiding was: hoe verklaren we de ambiguïteit die zich voordoet in de hieronder als (13) herhaalde zin, die een beknopte bijzin bevat.

(13) Ik probéér geen opties te verzilveren

Eerst zal ik in het onderstaande de bereikambiguïteit van (13) verduidelijken. De hypothese is dat bij groot bereik NegP zich in de hogere zin bevindt, en bij klein bereik in de lagere. De hoofdpunten die daarna in deze paragraaf aan de orde komen zijn de volgende. Het Neg-Criterium voorspelt dat de negatieve constituent – i.c. het lijdend voorwerp van de bijzin – overte verplaatsing ondergaat naar Spec-NegP, ongeacht in welke deelzin die zich bevindt, tenzij er zich een barrière voordoet, zoals de complementeerder *om*. *Om* blokkeert verplaatsing uit de ingebedde zin naar de matrixzin, en laat alleen de kleinbereikinterpretatie toe. Desambiguering door middel van invoering van de voltooide tijd laat zien dat er bij groot bereik inderdaad sprake is van verplaatsing van het negatieve ingebedde object naar een hogere positie in de samengestelde zin. De conclusie lijkt gerechtvaardigd, op grond van de twee laatstgenoemde feiten, dat het object van de bijzin (*geen opties* in (13)) in het geval van groot bereik naar de hoofdzin verhuist, en wel naar de Specificieerderpositie van de daar dan aanwezige categorie NegP. Tot slot wordt aangegeven hoe expliciet verantwoord kan worden dat het negatieve betekeniselement (aanwezig in *geen*) bij groot bereik de hele samengestelde zin binnen zijn bereik heeft, en bij klein bereik de ingebedde zin.

De ambiguïteit van (13) kan als volgt worden verduidelijkt. Iemand zegt: ‘Beheers je en ga niet op dit moment opties verzilveren’. Het antwoord hierop kan zijn: ‘Jaja, ik probéér geen opties te verzilveren’, of nog duidelijker:

(13) a Ik probéér ook, geen opties te verzilveren

Zin (13)a kan bijvoorbeeld het antwoord zijn van een topmanager die voorkennis heeft, en zo op illegale wijze miljoenen zou kunnen verdienen als hij er niet in zou slagen zich in te houden. Het direct object *geen opties* maakt deel uit van het infinitiefcomplement. Bij de andere interpretatie van (13) zou men zich een situatie kunnen voorstellen waarin de spreker ervan wordt beschuldigd te trachten op onrechtmatige wijze opties te verzilveren, terwijl hij helemaal geen opties bezit. Hij zou er ter versterking nog *helemaal* aan toe kunnen voegen:

- (13) b Ik probéér helemaal geen opties te verzilveren

De interpretatie is radicaal anders dan in het eerste geval. Hier is het bereik van de negatie groot; het omvat de hele samengestelde zin. In de klein-bereiklezingsprobeerde spreker om geen opties te verzilveren, in de groot-bereiklezingsprobeerde spreker met klem pogingen te doen opties te verzilveren.

Merk op dat de groot-bereikinterpretatie van (13) weliswaar vergemakkelijkt wordt door focus op het matrixwerkwoord, maar dat dit laatste geen noodzakelijke voorwaarde is voor het mogelijk zijn van de groot-bereiklezingsprobeerde. (Vgl. *Hij probeert géén drugshandelaars te vangen, wel mensensmokkelaars*, waarin de groot-bereiklezingsprobeerde duidelijk mogelijk is zonder focus op *probeert*.) De groot-bereiklezingsprobeerde kunnen we voorts ook krijgen bij een realisatie met twee accenttoppen: (*Nou,*) *IK probeer geen opties te verzilveren*; de andere lezing is dan in beginsel eveneens mogelijk. (Vgl. bijvoorbeeld ook: (*Nou,*) *IK probeer geen mislukking te worden*, waarin de klein-bereiklezingsprobeerde het meest voor de hand ligt. Ik heb voor (13) de versie gekozen met klemtoon op het matrixwerkwoord, omdat de groot-bereiklezingsprobeerde mij daarbij gemakkelijker tot stand lijkt te komen dan in andere versies. De oorzaak hiervan is niet van syntactische, maar waarschijnlijk van pragmatische aard. Ik kom hierop nog terug.)

In het geval van de klein-bereiklezingsprobeerde van (13), die correspondeert met *Ik probéér ook, geen opties te verzilveren*, moeten we aannemen dat het infinitiefcomplement *geen opties te verzilveren* NegP bevat; de ontkenning zetelt dan immers in laatstgenoemd deel. Het direct object *geen opties* is, als het Negatie-Criterium correct is, verplaatst naar Spec-NegP. In de andere interpretatie, zo is de hypothese, bevindt NegP zich in de matrixzin; er wordt in dat geval immers ontkend dat er iets wordt geprobeerd. Het object in het infinitiefcomplement moet nu op grond van het Negatie-Criterium naar de matrixzin verhuizen (en wel wederom naar Spec-NegP). Over de vraag of dat wel gebeurd is of niet, geeft ons voorbeeld (13), dat in het imperfectum staat, geen uitsluitsel. Maar in de perfectum-versies is het te zien:

- (14) Ik hèb geen opties geprobeerd te verzilveren
 (15) Ik hèb geprobeerd geen opties te verzilveren

In (15) staat *geen opties* nog in de bijzin, maar in (14) in de matrixzin. De zinnen (14) en (15) laten dus zien dat het negatieve lijdend voorwerp in de bijzin bij groot bereik inderdaad moet verhuizen naar een hogere positie in de hele samengestelde zin. Dit verleent steun aan de veronderstelling dat ook in (13) van zo'n verplaatsing sprake is bij groot bereik.

Zo'n lange-afstandverplaatsing (d.w.z. een verplaatsing voorbij deelzinsgrenzen) van de negatieve constituent kan geen doorgang vinden als er een barrière is in de vorm van een complementeerder zoals *dat* of *om*. Zo kan (13) gedesambigueerd worden met behulp van *om*: *Ik probéér om geen opties te verzilveren* (uitsluitend klein bereik; versus **Ik probéér geen opties om te verzilveren*).

Op grond van de observaties met betrekking tot (14) en (15) zowel als die met betrekking tot het desambiguerende en blokkerende effect van *om* is de conclusie plausibel dat de hypothese dat bij groot bereik NegP zich in de hogere zin bevindt, en bij klein bereik

in de lagere, correct is. Tezamen met het Neg-Criterium is zij in staat de bedoelde verschijnselen te verklaren.

In de IPP-versie, met of zonder focus op het matrixwerkwoord, zijn de beide bereikinterpretaties overigens eveneens mogelijk:

(16) Ik heb geen opties proberen te verzilveren

Ook hier moeten we dan, in lijn met het bovenstaande, aannemen dat er een NegP aanwezig is in de beknopte bijzin dan wel in de matrixzin, afhankelijk van de lezing. Ook hier weer is de constituent *geen opties* uit hoofde van het Neg-Criterium verplaatst naar de Specificerder van NegP.

In (14) hebben we te maken met iets wat sterk lijkt op de ‘derde constructie’ (Den Besten en Rutten 1989, Broekhuis e.a. 1995; het betreft daarbij zinnen van het type *Ik heb Chantal geprobeerd te waarschuwen* tegenover *Ik heb geprobeerd Chantal te waarschuwen*); het verschil is, dat in (14) sprake is van een totaal andere interpretatie dan in de alternatieve constructie (15), terwijl bij de derde constructie zo iets niet optreedt. We kunnen het radicale interpretatieverschil tussen (14) en (15) verklaren als we aannemen dat de constructie hier niet tot stand gekomen is door lange-afstandscrambling zoals in de ‘echte’ derde constructie, maar door lange-afstandverplaatsing van de negatieve constituent naar Spec-NegP. (Net als laatstgenoemde verplaatsing wordt overigens ook lange-afstandscrambling door *om* geblokkeerd.)

In (14) veroorzaakt focus op het finiete werkwoord naar mijn indruk dat ‘groot bereik’ de enig mogelijke lezing is. Dat wil zeggen: de aanwezigheid van *geen opties* in de matrixzin kan, mét focus op *heb*, niet opgevat worden als een geval van ‘derde constructie’ met NegP in de ingebedde zin in plaats van in de matrixzin. Een zin als (14)´,

(14)´ (?)Ik hèb geen mislukkeling geprobeerd te worden

waarin qua inhoud normaal gesproken de klein-bereiklezing het aannemelijkst is, maar waarin door het focusaccent op *heb* de groot-bereiklezing lijkt te worden afgedwongen, komt mij althans nauwelijks acceptabel voor. Dit is opmerkelijk, omdat er geen syntactisch/semantische factor lijkt te zijn die zich tegen lange-afstandscrambling van de door *geen* ingeleide constituent in (14) of (14)´ verzet.¹¹ Zonder focus op *heb* is mijns inziens de klein-bereiklezing in (14)´ (met enige moeite) wèl mogelijk. Als dit oordeel juist is, dan moet een zin als *Ik heb geen mislukkeling geprobeerd te worden* (dus zonder nadruk op *heb*), in de klein-bereiklezing, tot stand zijn gekomen door lange-afstandscrambling uit de Spec-NegP van de ingebedde zin. Dat wil zeggen: eerst verplaatsing van het naamwoordelijk deel *geen mislukkeling* naar Spec-NegP in de bijzin, daarna scrambling vanuit Spec-NegP naar de matrixzin. Het (al dan niet onoverkomelijke) probleem met de versie zonder nadruk op *heb* is gelegen in de moeilijkheid van het reconstrueren van de negatie in de

¹¹ De realisatie van de constructie in (14) met twee accenttoppen (*Nou,*) *ik heb geen opties geprobeerd te verzilveren* laat de beide interpretaties toe. We hebben hier met contrastief accent te maken. Contrastief accent heeft voorzover ik kan nagaan geen invloed op bereik.

bijzinspositie, terwijl in de uiterlijke vorm de negatieve constituent zich in de matrixzin bevindt. Ik neem aan dat dit een kwestie van waarnemingsstrategie is.

Overigens kan nog opgemerkt worden dat de in (13) waargenomen ambigüiteit zich niet bij alle matrixwerkwoorden voordoet die infinitieve bijzinnen bij zich hebben. Het verschijnsel doet zich niet voor bij bijvoorbeeld subject-controlewerkwoorden als *horen*, *leren*, *vernemen*, *vertellen*, en object-controlewerkwoorden als *belemmeren* en *bidden*, die geen van alle de derde constructie toelaten, laat staan het IPP-effect vertonen.

Nu rest nog de vraag hoe op expliciete wijze verantwoord kan worden dat het negatieve betekenselement in *geen* in (13) de hele zin binnen zijn bereik kan hebben, en hoe zich dat element precies tot het infinitiefcomplement verhoudt in de klein-bereiklezingszin. Op basis van het gegeven dat er zich (naar ik aanneem boven TP) een ‘gevulde’ NegP in bijvoorbeeld de matrixzin bevindt, kan de grammatica immers niet zonder verdere operaties het bereik uitrekenen van de in NegP zetelende negatie.

In het stadium van de abstracte verplaatsingen wordt het complex van semantische kenmerken dat correspondeert met *geen opties*, en dat zich bevindt in Spec-NegP, vooropgeplaatst in de eigen deelzin. De semantische elementen waaruit *geen* is opgebouwd, negatie (\neg) en de existentiële quantor (\exists), krijgen daarmee de positie die ze als operatoren moeten hebben voor een expliciete expressie van hun bereik, namelijk alles wat verder volgt. De LF-representatie van (13) in de groot-bereiklezingszin wordt dan ruwweg als in (17).

(17) $\neg \exists x (x: \text{opties})$ [ik probeer x te verzilveren]

De operator ‘ \neg ’ moet mijns inziens vereenzelvigd worden met de abstracte negatie-operator in de Specificieerder van de DP *geen opties*. (In paragraaf 6.1 zal nader worden ingegaan op de structuur van onder meer DP’s ingeleid door *geen*. In (17) is nog geen rekening gehouden met focus; ook dit aspect zal verderop nog aan de orde komen.)

In (17) is expliciet gemaakt dat de negatie de hele samengestelde zin binnen haar bereik heeft. Ook in het geval van de klein-bereiklezingszin van (13) verhuist het negatieve zinsdeel naar het begin van de eigen deelzin. De betekenis van het werkwoord *proberen* is iets als ‘beproeven te bereiken’; de LF-representatie van (13) in de klein-bereiklezingszin wordt ongeveer als volgt:

(18) Ik beproef te bereiken [$\neg \exists x (x: \text{opties})$] [ik verzilver x]

Samenvattend: in deze paragraaf is op basis van observaties met betrekking tot desambiguerende constructies (zinnen in de voltooiden tijd, invoeging van *om*) geconcludeerd dat, gegeven het Neg-Criterium en de aanname van NegP als vast aanwezige projectie in negatieve deelzinnen, de bereikambigüiteit van zinnen als *Ik probeer geen opties te verzilveren* berust op de aanwezigheid van NegP in hetzij de matrixzin, hetzij de ingebedde zin. Het negatieve lijdend voorwerp wordt in het geval van klein bereik verplaatst naar de Specificieerder van NegP in de bijzin, en in het geval van groot bereik naar de Specificieerder van NegP in de matrixzin. Dat het bereik van de in *geen* besloten negatie in het eerste geval de ingebedde deelzin is, en in het tweede de hele samengestelde zin, kan op LF-niveau worden verantwoord door een mechanisme dat operatoren naar de linker-periferie van de betrokken deelzinnen verhuist. Deze operatoren zijn in het onderhavige geval de negatie-

operator en de existentiële quantor, beide elementen van de betekenis van *geen*.

Zoals eerder opgemerkt, wordt de bereikambigüiteit als die in (13) mogelijk gemaakt door een principe dat ten grondslag ligt aan het ‘verbod op *niet* + indef’. De volgende paragraaf is gewijd aan de vraag wat de aard van dit principe is.

5 *Merge en *Move

Niet, als apart zinsdeel, is, als gezegd, immobiel en bevindt zich al bij het begin van de afleiding in Spec-NegP, maar andere negatieve zinsdelen moeten erheen worden verplaatst. Zo moet *geen opties* in (13) uit zijn objectspositie worden verplaatst naar Spec-NegP, al of niet binnen de eigen deelzin. Ook zinsdelen die *n*-woorden als *niemand* bevatten, moeten vanuit hun oorspronkelijke positie verhuizen naar Spec-NegP. Hoewel het lexicon lemma’s voor *niet*, *een*, *ook maar*, *iemand* e.d. bevat, is het onmogelijk constructies te vormen als **hij heeft niet een fiets* (i.p.v. *hij heeft geen fiets*), **niet tegen (ook maar) iemand beleefd* (i.p.v. *tegen niemand beleefd* of *beleefd tegen niemand*), et cetera: het verbod op *niet* + indef. Andere talen, zoals het Engels, laten wel zinnen toe van het type *he doesn’t have a bicycle* of *he is not polite to anybody*, maar weer niet, bijvoorbeeld, **he is polite to nobody*.

In B&K wordt in het kader van het boven geschetste derivatie- en evaluatiemodel een hypothese over dit verschil ontwikkeld. Uitgangspunt vormt daarbij het in (19) en (20) geïllustreerde contrast:

- (19) a Jan is over niemand tevreden¹²
b *Jan is niet over ook maar iemand tevreden
- (20) a *John is satisfied with nobody
b John is not satisfied with anybody

De MERGE- of uitgangsvolgorde ‘adjectief - PP’ is voor beide talen gelijk. In het Nederlands kan, zoals opgemerkt, de PP naar links van het adjectief worden verplaatst, maar in het Engels, met zijn voorkeur voor de MERGE-volgorde, is dat niet mogelijk (**John is with Mary satisfied*). De voorkeur van het Engels voor MERGE boven MOVE – om het simplificerend te zeggen – heeft het Nederlands niet, of althans in veel mindere mate. De Nederlandse volgordevariatie is daardoor groter (wat nog niet wil zeggen “vrijer”). De veronderstelling is nu dat, in het algemeen, in het Engels een overtreding van ‘verplaats niet’ (*MOVE) erger is dan een overtreding van ‘handhaaf de uitgangsvolgorde niet’ (*MERGE), terwijl voor het Nederlands het omgekeerde geldt.

Binnen de minimalistische benadering is de enige vorm van parametrisering het onderscheid tussen sterke en zwakke kenmerken. Zolang dit onderscheid zuiver berust op het onderscheid tussen overte en abstracte verplaatsing, voegen de noties ‘sterk’ en ‘zwak’ weinig toe aan de theorie en helderen ze weinig op. De in B&K ontwikkelde hypothese maakt geen gebruik van het onderscheid tussen sterke en zwakke kenmerken en is, als

¹² *Jan is tevreden over niemand* is gemarkeerd; *over niemand* vertegenwoordigt hier een geval van zinsdeelnegatie, die soms tot aparte interpretaties leidt; vergelijk bv. *Jan is tevreden met niks*, wat zoveel betekent als ‘Jan is tevreden met zo goed als niks’. Bij zinsdeelnegatie is geen sprake van verplaatsing in de zin krachtens het Negatie-Criterium.

gezegd, gebaseerd op een systeem van naar belangrijkheid geordende beperkingen aan de hand waarvan de in § 3 genoemde evaluator een keuze maakt uit de referentieset, de set van mogelijke derivaties.

Zoals we zagen, is bij ontkennende PP's in het Nederlands verplaatsing naar links verplicht, hetgeen samenhangt met het Negatie-Criterium: vgl. (13)a **Je hoeft beleefd tegen niemand/geen hond te zijn*, **Je hoeft beleefd te zijn tegen niemand/geen hond*. Het Engels kiest voor gebruikmaking van een PP die níet ontkennend is, en dus niet inherent verplaatsing vereist, een PP die een NPU bevat: *You needn't be polite to anybody*, met het NPU-bevattende *to anybody* volgend op het adjectief *polite*.

Voor het Nederlands geldt de ordening **MERGE* >> **MOVE* (schending van de beperking op *MERGE* is erger dan schending van die op *MOVE*). Liever een keuze uit het lexicon waarbij moet worden verplaatst – *over niemand* – , dan één waarbij de PP in kwestie op zijn *MERGE*-positie zou kunnen blijven staan – *over (ook maar) iemand*.

Een en ander wordt in B&K tot uitdrukking gebracht in tableaux (zie Fig. 2a,b).

Fig. 2a

Nederlands	*MERGE	*MOVE
... [_{NegP} ... <i>niemand</i> _i [_{Neg} ... <i>t_i</i> ...]] +		*
... [_{NegP} <i>niet</i> [_{Neg} ...NPU...]]	*!	

Fig. 2b

Engels	*MOVE	*MERGE
... [_{NegP} ... <i>nobody</i> [_{Neg} ... <i>t_i</i> ...]]	*!	
... [_{NegP} <i>not</i> [_{Neg} ...NPU...]] +		*

Fig. 2 laat zien dat constructies van het type ... [_{NegP} ...*niemand*_i [_{Neg} ...*t_i*...]] een schending betekenen van **MOVE* (asterisk onder **MOVE*). Maar het alternatief, ... [_{NegP} *niet* [_{Neg}...NPU...]], is een schending van **MERGE*, en omdat die beperking is geordend vóór **MOVE*, is schending daarvan fataal (het uitroepteken). Het handje geeft het uitverkoren constructietype uit de referentieset aan, die bepaald wordt door de constructies in de meest linkse kolom. Op soortgelijke wijze kunnen de andere tableaux worden geïnterpreteerd.

Op aan Fig. 2a analoge wijze zou het verbod op *niet* + onbepaald lidwoord kunnen worden verantwoord:

Fig. 3

Nederlands: <i>geen</i> vs. <i>niet</i> + indef. lidw.	*MERGE	*MOVE
... [_{NegP} ... [<i>geen</i> X] _i [_{Neg} ... <i>t_i</i> ...]] +		*
... [_{NegP} <i>niet</i> [_{Neg} ... [_{DP} <i>een/Ø</i> _{indef} X]...]]	*!	

De tableaux van Fig. 2 en 3 kunnen gezien worden als specifieke gevallen van een meer algemene beperking; ik kom daarop terug.

Een verbod als geïmpliceerd in Fig. 3 lijkt niet in het Engels te gelden. Naast de a-zinnen in (21)-(24) zijn de b-zinnen mogelijk.

(21)	a	I have no umbrella	(23)	a	He is no friend of mine
	b	I don't have an umbrella		b	He isn't a friend of mine
(22)	a	We have no bananas	(24)	a	This is no small car
	b	We don't have bananas		b	This isn't a small car

Er is evenwel betekenisverschil. *No* kan in contexten als deze ‘not any’, ‘not one’ betekenen; het kan in sommige gevallen – (23)a en (24)a – ook aangeven dat in plaats van de gebruikte omschrijving eerder het tegendeel van toepassing is. Zinnen met *have no X* – (21)a, (22)a – geven eerder te kennen dat het gaat om ‘zitten zonder, missen’ dan dat het eenvoudige ontkenningen zijn van de corresponderende *have*-zinnen. In elk geval is het verschil tussen de a- en b-zinnen in (21) en (22) vergelijkbaar met het verschil tussen ‘don't have any ...’ en ‘don't have a(n) ...’. Ik zal op al deze verschillen hier niet verder ingaan, maar het is mijns inziens duidelijk dat we, gegeven de definitie van het begrip ‘referentieset’ in § 2, kunnen stellen dat de a- en b-zinnen niet tot dezelfde referentiesets behoren. Er is echter een zinstype in het Engels waarin *no* op dezelfde wijze optreedt als *geen*. Voorbeelden zijn (25) en (26).

- (25) There are no bananas today
 (26) No clients left

Maar in (25) en (26) is de *no*-constituent subject, en moet uit hoofde daarvan sowieso verplaatsing ondergaan hebben.¹³ De Engelse ordening *MOVE >> *MERGE is klaarblijkelijk geen belemmering voor de verplaatsing van subjecten. (Zie voor een suggestie met betrekking tot de verplaatsing van negatieve subjecten in het Engels B&K 1998:18 e.v.)

13 De gangbare opvatting is dat zinnen als (25) en (26) IP's zijn. Zouden we bijvoorbeeld Diesing (1992) volgen, dan zou dit voor (25) inhouden dat *there* zich bevindt in Spec-IP (of Spec-AgrsP), en dat de non-specifieke *no*-constituent zich nog in Spec-VP bevindt. Maar als we uitgaan van de niet onredelijke veronderstelling dat *today* een VP-adjunct is, of althans zich bij het begin van de afleiding links van VP bevindt, is het, gegeven de positie van *no bananas* ten opzichte van *today*, duidelijk dat het subject uit de VP verplaatst is. Als het subject in (25) verplaatst is, is het ook onaannemelijk dat *no clients* in (26) geen overte verplaatsing uit VP zou hebben ondergaan.

We kunnen de tableaux van Fig. 2 en 3 generaliserender maken. Het verbod op *niet + iemand/onbepaald lidwoord* kan uitgebreid worden tot het verbod *niet + iets, niet + ergens, niet + ooit* (steeds met het voorbehoud betreffende suppositie-ontkenning), in het algemeen: tot een verbod op *niet* gevolgd door een indefiniete DP:¹⁴

Fig. 4a

Nederlands: [+neg, +indef], vs. <i>niet</i> + DP _{indef}	*MERGE	*MOVE
... [NegP [DP ... [+ neg], [+indef] ...] _i [Neg ...t _i ...]] +		*
... [NegP <i>niet</i> [Neg ... DP _{indef} ...]]	*!	

Het corresponderende tableau voor het Engels ziet er dan uit als in Fig. 4b.

Fig. 4b

Engels: <i>not</i> + DP _{indef} , vs. [+neg, +indef]	*MOVE	*MERGE
... [NegP [DP ... [+ neg], [+indef]...] _i [Neg ...t _i ...]]	*!	
... [NegP <i>not</i> [Neg ... DP _{indef} ...]] +		*

De specificatie van DP in de cel linksboven in Fig. 4b moet nog nader uitgewerkt worden, zodanig dat de eigenschappen van de negatieve DP's die wèl mogelijk zijn (*no bananas, no friend of mine* etc.) er niet onder vallen. Het kan om focus gaan, maar mogelijk spelen (ook) andere semantische eigenschappen een rol.

Het verbod op *niet* + indef, niet verklaarbaar binnen de minimalistische benadering, kan dus in het derivatie- en evaluatiemodel worden teruggevoerd op de ordening *MERGE >> *MOVE, die verantwoordelijk is voor de in het Nederlands waar te nemen sterkere geneigdheid tot verplaatsen, in tegenstelling tot het Engels. Dit betekent op zichzelf overigens nog niet dat een keuze voor *niet* + indefiniete DP in het Nederlands niet ook tot bereikambigüiteit had geleid: als de betekenis van (13) standaard de vorm *Ik probéér niet*

14 Wat het R-woord *ergens* aangaat: ik neem aan dat het altijd gevolgd wordt door een (soms wel, soms niet fonologisch leeg) achterzetsel en de status heeft van een indefiniete DP ('een plaats'). De 'zero-adpositie' is situerend. Situerende adposities, in tegenstelling tot relationele (*naast, voor*), "ontbreken" wel vaker, met name in temporele bepalingen (zie bv. Klooster, te versch. b). Ook voor *ooit* ('op enig tijdstip'; NPU indien met focus) stel ik voor een situerende 'zero-adpositie' aan te nemen.

Het Engels bezit geen R-woorden (ook niet in (*every/some/...*)-*where, there en here; therein, herewith* e.d. zijn verstaende vormen). Dit kan verklaard worden uit de Engelse afkeer van verplaatsen; R-woorden moeten immers altijd verhuizen uit het complement van P naar Spec-PP, en dan in principe worden doorverplaatst naar de scramble-positie. De beperking *MOVE IN het geval van *wh*-vormen kan klaarblijkelijk geschonden worden. De situerende adpositie in *there en where* is mogelijk geïncorporeerd.

opties te verzilveren zou hebben, zou er nog steeds sprake zijn van ambiguïteit, vergelijkbaar met die van bv. *Ik probeer niet te antwoorden*.

Het feit echter dat het Engels de bereikambiguïteit in de onderhavige gevallen niet vertoont, hangt mijns inziens niettemin samen met de Engelse *MOVE >> *MERGE-ordening. In het Nederlands is in hoofdzinnen Topicalisatie de norm. Met het feit dat het Engels in de corresponderende gevallen ook *déze* verplaatsing niet toelaat, hangt samen dat een Engelse deelzin (al of niet finiet) de vorm heeft van een IP (d.i. AGRsP, TP, ...), in plaats van een CP, zoals finiete zinnen in het Nederlands. Aannemend dat NegP zich onmiddellijk boven TP bevindt, en gegeven het feit dat het Engels ook het werkwoord niet verplaatst (maar in negatieve zinnen een hulpwerkwoord tijdens MERGE inserteert) valt dan te begrijpen dat we uitkomen op hetzij *I am NOT trying to cash stock options* hetzij *I AM trying not to cash stock options* als ondubbelzinnige vertalingen. De prioriteit die het Engels aan *MOVE toekent, leidt dus niet slechts tot een keuze voor *not* + indefiniëte DP, maar tot een derivatie die ook in andere opzichten anders is dan in het Nederlands. De voor het Nederlands typerende verplaatsingen in aanmerking nemend (Topicalisatie, Verb Second, verplaatsing van de negatieve constituent) kan gesteld worden dat niet alleen de aard, maar ook het bestaan van de ambiguïteit van (13) mogelijk gemaakt wordt door de voor het Nederlands geldende ordening *MERGE >> *MOVE.

In de volgende paragraaf zal ik ingaan op een klasse van schijnbare tegenvoorbeelden tegen *MERGE >> *MOVE, en op een klasse van schijnbare uitzonderingen die binnen die laatste klasse weer bestaat.

● 6 Preposities gevolgd door *geen* en door *niemand*; de rol van focus

Met de in Fig. 4a,b vervatte hypothese, die een fundamenteel verschil tussen het Nederlands en het Engels expliciteert, rijzen nieuwe vragen. Wat nu raadselachtig lijkt, is dat een zin als (27)a slecht is, en het aflegt tegen (27)b.

- (27) a *Je hoeft op geen meevallers te rekenen
 b Je hoeft niet te rekenen op meevallers

Immers, het is niet onmiddellijk duidelijk waarom wel *op niemand/geen kip* mogelijk is (vgl. (11)b), maar niet *op geen meevallers*. Het tableau van Fig. 4a lijkt te voorspellen dat zo'n verplaatsing-vereisende PP als *op geen meevallers* altijd geprefereerd wordt.

In deze paragraaf zal een voorstel worden gedaan ter verklaring van het in vraag (b) in de inleiding bedoelde verschijnsel dat sommige negatieve constituenten niet, en andere wel in het complement van P kunnen optreden (§ 6.1), en zal worden uiteengezet dat de rol van focus essentieel is voor het – exclusief bij sterke negatie – als NPU kunnen fungeren van constituenten van het type DP_{indef} (§ 6.2).

6.1 Selectie van hoofden door P

Afgezien van een belangrijke uitzonderingsklasse, waarover direct, staat het Nederlands geen zinsdelen toe die beginnen met een voorzetsel plus *geen*:

- (28) *Hij rekest op geen meevallers, *Hij krijgt vat op geen formules, *Marie was op geen Spanjaard verliefd, *Jan werkte in geen stad

tegenover:

- (29) Hij rekest niet op meevallers, Hij krijgt geen vat op formules, Marie was niet verliefd op een Spanjaard, Jan werkte niet in een stad

De belangrijke uitzonderingsklasse waarop zojuist gedoeld werd, bestaat uit PP's waarbinnen *geen* een zinsdeel inleidt dat de kenmerken van een NPU vertoont. Voorbeelden zijn:

(30)	voor geen meter	in geen krant
	van geen kant	met geen pen
	in geen velden of wegen	met geen enkel vertrouwen
	in geen honderd jaar	voor geen mens
	met geen mogelijkheid	in geen boek

Hierbij valt op, dat het voorzetsel soms standaard-onderdeel vormt van de uitdrukking (zoals in de linker kolom in (30)). De PP als geheel is hier een idioom. In de overige gevallen is het voorzetsel min of meer "toevallig" aanwezig. De combinatie van *geen* en substantief komt in die gevallen ook zonder voorafgaand voorzetsel voor, terwijl het NPU-karakter behouden blijft: *Geen krant heeft het gemeld*, *Geen pen kan dit beschrijven*, *Daarin heb ik geen enkel vertrouwen*, *Geen mens begrijpt dat*, *Hij leest geen boek*. Het zelfstandig naamwoord is steeds enkelvoudig. We hebben in deze voorbeelden weer te maken met NPU's van het in paragraaf 2 beschreven type. Alle toegestane PP's met *geen* dragen het eerder gesignaleerde, voor NPU's van het type *een* + enkelvoudig nomen karakteristieke focusaccent, hetzij op het nomen, hetzij op *enkel*.

Het antwoord op de tweede vraag in de inleiding kan nu gedeeltelijk worden gegeven. Om te verklaren waarom P + *geen* in principe niet mogelijk is, moeten we de volgende stelling aannemen:

- (31) *P [XP ... [X' X_[+neg] ...]]

Voorzetsels selecteren (tijdens MERGE) geen negatief gekenmerkte hoofden.

Gelet op de in paragraaf 3 genoemde aanname met betrekking tot selectie moet de hoop uiteraard zijn dat de in (31) vervatte beperking universeel is. Zij geldt ook voor voorzetsels die zelf [+ neg] gekenmerkt zijn, zoals *zonder*.¹⁵ Vooralnog zie ik geen onoverkomelijke evidentie tegen (31). PP's als **avec pas de sucre*, **with not everybody* zijn duidelijke niet-Nederlandse voorbeelden, die met talloze andere uit talloze talen kunnen worden aangevuld. Het is wellicht ook niet onaannemelijk te veronderstellen dat in het algemeen voorzetsels, die beschouwd kunnen worden als relatoren, geen zaken kunnen relateren aan ontkende andere zaken. Dit neemt niet weg dat (31) maar een voorlopige stipulatie is.

¹⁵ Naar mijn mening is ook het comparatieve *dan* een [+ neg] gekenmerkt voorzetsel (zie Klooster 1994).

Verder onderzoek naar de achtergronden van de beperking in kwestie is noodzakelijk.

Uit (31) vloeit voort dat combinaties als **met geen suiker* niet mogelijk zijn omdat, in het stadium van MERGE, het hoogste hoofd van de desbetreffende constituent in het complement van P het kenmerk [+neg] draagt. Ik ga er hier van uit dat dit het hoofd Det is, en dat *geen* onder dit hoofd geïnserteerd is.¹⁶

Uit (31) volgt nu verder, dat de *geen*-constituent in PP's als *met geen pen* niet als hoogste projectie een negatieve XP kan bevatten. Nemen we aan dat de hoogste projectie hier Focus Phrase (FP) is, dan kan worden verklaard waarom de toegelaten P + *geen*-combinaties steeds focusaccent bevatten op het substantief of, indien aanwezig, op *enkele*, terwijl dat niet het geval is bij de ongrammaticale combinaties van dit type. De structuur van een combinatie als bijvoorbeeld *door geen agent* is dan ongeveer als in Fig. 5. (Ik zal hier geen poging ondernemen de analyse zo ver te verfijnen dat de aan het eind van § 4 aangenomen hiërarchische verhouding tussen het negatieve betekenselement en het element 'indefinitief' ('∃x') tot uitdrukking wordt gebracht; verder onderzoek zal moeten uitwijzen hoe zo'n analyse er uit moet zien.)

Spec-DP in Fig. 5 (en in Fig. 6-8 en 9a) bevat een abstracte negatieve operator (*Op*, met kenmerk [+neg]), om aan het Neg-Criterium te voldoen (Rizzi's 'dynamic agreement', besproken in Haegeman 1995: Spec-NegP – in het onderhavige geval Spec-DP – moet een negatief element bevatten omdat voldaan moet worden aan de eis van Spec-Hoofd-congruentie; als de Spec-positie leeg blijft, wordt zij krachtens 'dynamic agreement' opgevuld met een abstracte negatie-operator).

De DP in Fig. 5, die het kenmerk [+focus] bevat, wordt verplaatst naar Spec-FP. Hoofdverplaatsing van F vanuit het X'-domein naar [_N *agent*] (vgl. de opmerking over hoofdverplaatsing in paragraaf 3) zorgt voor checking van het focuskenmerk op het substantief (zie Fig. 6). De negatieve PP's ondergaan in hun geheel verplaatsing naar Spec-NegP.

De representatie van een constituent als *geen enkel vertrouwen* ziet er, na de verplaatsingen, uit als in Fig. 7. (Ik volg hier Sleeman 1996 in de gedachte dat adjectieven geen hoofd, maar specificerder van AP zijn. Het kenmerk [+focus] op A wordt gedeeld met de constituent in Spec-AP.)

Focusbevattende constituenten van het type *geen* + enkelvoudig nomen worden, als gezegd, gevrijwaard van de in (31) geformuleerde beperking doordat ze om zo te zeggen afgeschermd worden door de FP-projectie. Hetzelfde kan gezegd worden ten aanzien van dergelijke PP's waarin het substantief niet de enkelvoudsvorm heeft, zoals in *in geen velden of wegen*. Ook hier domineert een FP de negatieve constituent. Het verschil tussen een geval als het laatstgenoemde en constituenten als *met geen pen*, *door geen agent* etc. is dat *in geen velden of wegen*, net als andere idiomatische PP's (vgl. de linker kolom in (30)) in zijn geheel als lemma in het lexicon is opgenomen.

16 Abney (1987) onderscheidt binnen de projecties van NP twee QP's, waarvan er een (die voor zwevende quantoren) DP domineert, en de andere door DP wordt gedomineerd. In de literatuur wordt wel betoogd dat het onbepaalde lidwoord geen D is, maar een Q. Ik neem hier echter aan dat *een* (en dus ook *geen*) een D is, maar ik laat hier graag de mogelijkheid open dat de structuur waarvan hier wordt uitgegaan nog moet worden herzien.

Fig. 5

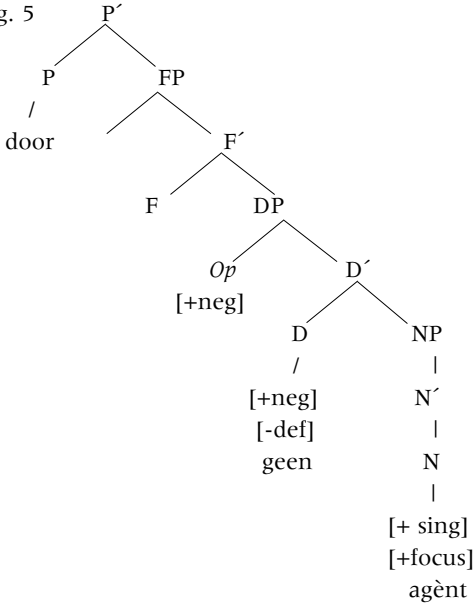

Fig. 6

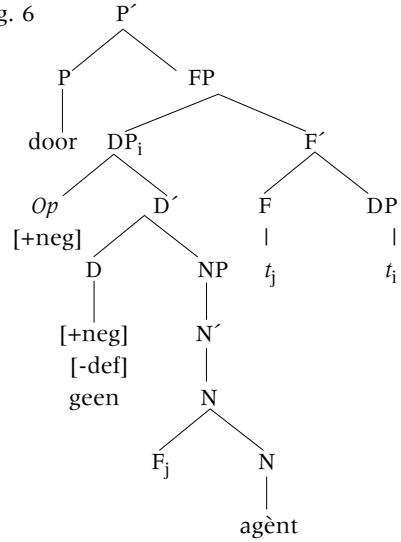
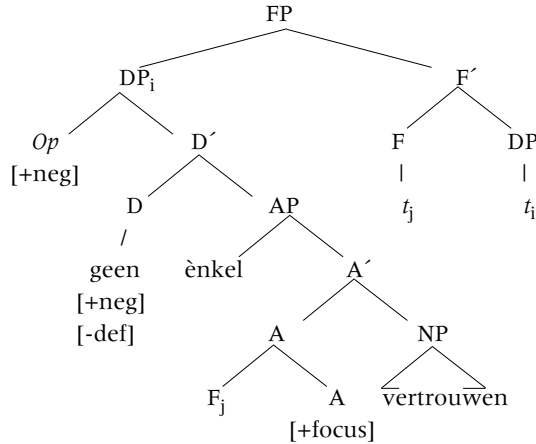

Fig. 7

Zoals we eerder zagen (§ 2), lijken focusbevattende constituenten van het type *geen* + enkelvoudig nomen een betekeniselement te bevatten dat omschrijfbaar is als 'zelfs niet', 'nog niet'. Dit betekeniselement, of, beter misschien, betekenisaspect, is niet terug te vinden in de boven gegeven structuren. Mijns inziens is dat ook niet nodig, omdat dit aspect, zoals aan het eind van deze paragraaf nog zal worden toegelicht, uniek afleidbaar is uit de combinatie van negatie, een enkelvoudige indefiniëte DP en focus. In verband daarmee kan de volgende stelling geformuleerd worden:

(32) **‘Zelfs niet’-interpretatie**

In een (sterk) negatieve zin wordt negatie + enkelvoudige indefiniëte DP dan wel een door *geen* ingeleide DP geïnterpreteerd als ‘zelfs niet een NP’, dan en slechts dan als de betrokken DP focus draagt.

Het gaat bij uitdrukkingen van het hier beschouwde type steeds om een kwantitatieve of kwalitatieve rangorde. *Geen agent* betekent bijvoorbeeld ‘zelfs niet één agent’, waarbij de rangorde een kwantitatieve is; de uitspraak geldt niet voor één agent, maar ook niet voor alle aantallen met een hogere waarde. De rangorde is kwalitatief als het gaat om een plaats in de hiërarchie van ‘waardevolheid’: goud bijvoorbeeld neemt daarin een hoge plaats in. *Zelfs voor geen goud* betekent dat de uitspraak bij geen enkele graad van waardevolheid geldt, ook niet in het geval van de ‘hoogste’, die van goud.

In het algemeen kunnen we stellen: ‘zelfs niet X met kwantitatieve of kwalitatieve rangorde *n*’ betekent zoiets als ‘geldend voor geen enkele kwantitatieve of kwalitatieve rangorde voor X, de rangorde *n* niet uitgezonderd’. Verdere voorbeelden die dit illustreren zijn: *zelfs in geen honderd jaar*, *zelfs niet voor een miljoen gulden*, *zelfs niet een seconde*, *zelfs geen woord*, *zelfs geen blik*.

De overblijvende vraag is nu hoe precies verantwoord moet worden dat ook PP’s van het type P + *niemand* mogelijk zijn. Mijns inziens is hier in principe hetzelfde aan de hand als bij de toegestane PP’s van het type P + *geen* XP: *niemand* bevat in zulke constructies altijd focus. Hale en Keyser (1992) volgend, kan men een lemma voor *niemand* ontwerpen in de vorm van een ‘Lexical Relational Structure’, dat voor het overige volkomen analoog is aan de eerdere hier gepresenteerde structuren, met dien verstande, dat FP nooit deel uitmaakt van het lemma, ook niet wanneer *niemand* het kenmerk [+focus] draagt (zie Fig. 8). In de visie van Hale en Keyser zouden de respectieve hoofden in het lemma een incorporatieproces moeten ondergaan, omdat het om een lexicale eenheid gaat, op de manier van Fig. 9a, waarin de post-incorporatie-structuur van *niemand* gerepresenteerd wordt na verplaatsing van DP in Spec-FP en adjunctie van F, het geheel als complement van het voorzetsel *over*. Zou men de structuur analoog aan die van uitdrukkingen van het type *geen* XP willen behandelen, dan zouden we een structuur als Fig. 9b krijgen. Daarin wordt NP naar Spec-DP verplaatst; na adjunctie van D aan N wordt DP verplaatst naar Spec-FP, en wordt F geadjungeerd aan D+N_{niemand}. De vraag of de PP *over niemand* er derhalve uit moet zien als in Fig. 9a, dan wel als in Fig. 9b, is mijns inziens niet te beantwoorden zolang de theorievorming over de structuur en de principes van het lexicon zich nog niet in een verder gevorderd stadium dan het huidige bevindt.

Het is, intussen, niet verrassend dat *iemand* historisch is opgebouwd uit de elementen *io* of *eo*, Duits *je*, Mnl. *ye* ‘ooit’, en *man* ‘persoon’.¹⁷ Het element *ye* is vergelijkbaar met de NPU *ever*. Zoals *ever* de ‘ook maar’-betekenis verleent aan *whoever* ‘wie ook maar’, zo had het eerste, met *ye* corresponderende deel van *iemand* oorspronkelijk ook de waarde van ‘ook maar’. In combinatie met focus heeft *iemand* in negatieve contexten nog steeds het ‘ook maar’-betekenisaspect (al zal nu het oorspronkelijke “*ye*”-betekeniselement verdwe-

17 Franck, Van Wijk, Van Haeringen (1949).

nen zijn). *Iemand*, indien optredend met focus, staat daarmee op één lijn met de NPU's van het type *een agènt*, - en *niemand*, eveneens voorzover met focus, met *geen agènt*.

Fig. 8

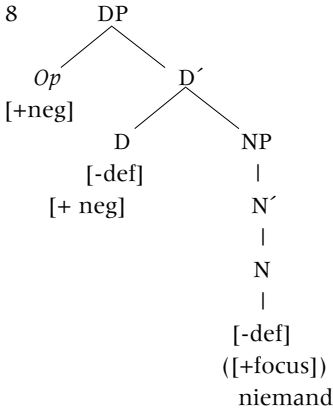

Fig. 9a

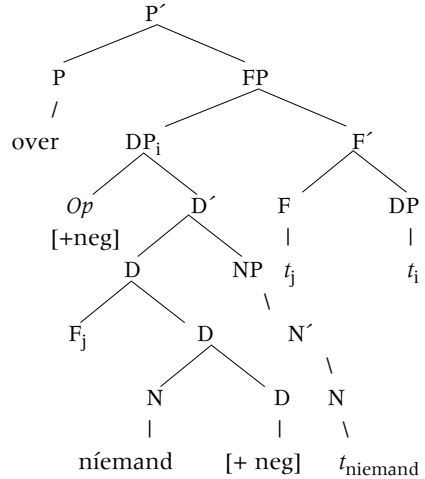
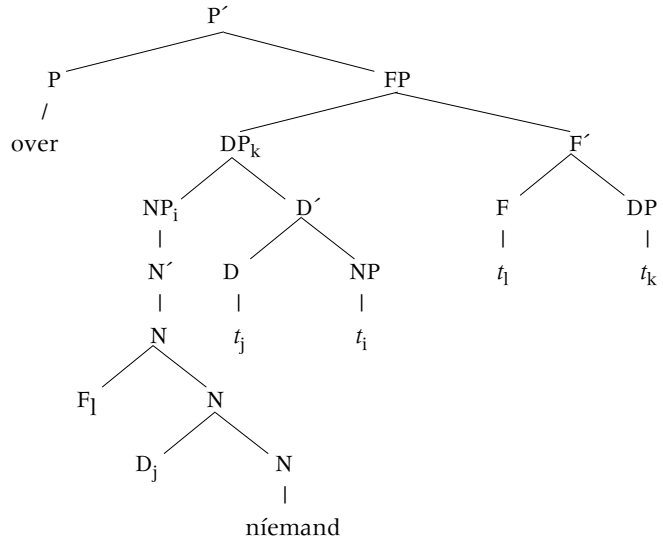

Fig. 9b

Het feit dat NPU's van het type *een* + enkelvoudig nomen evenals negatief polair *enkel(e)* altijd focusaccent krijgen, is intussen als gegeven duidelijk genoeg. Niettemin zou men, in elk geval ten aanzien van het type *een* + enkelvoudig nomen, de vraag kunnen stellen of de combinatie van focus met de negatie van dit soort constituenten niet ook voorkomt zónder dat er sprake is van een NPU. Zinnen als *Er is hier geen nóóduitgang*, waarin de negatieve DP normaal gesproken niet wordt opgevat als een NPU, terwijl er toch sprake is van focusaccent, zouden hiertoe aanleiding kunnen geven. Men zou zelfs de vraag kunnen

stellen of focus wel de factor is die een negatieve DP binnen PP mogelijk maakt. Immers, zinnen zonder NPU als **Hij kwam merkwaardig genoeg door de controle met geen paspoort*, waarin het nomen wel klemtoon heeft, maar waarin de negatieve DP niet in de PP mag optreden, zijn duidelijk niet goed. Naar mijn mening echter is in zinnen als *Er is hier geen nóóduitgang* niet de DP, maar alleen de NP focusconstituent. Dit zal in de volgende paragraaf nader toegelicht worden. Ten aanzien van de *paspoort*-zin geldt mijn inziens dat niet de negatieve DP, maar de hele adverbiale bepaling (die eigenlijk zou moeten luiden: *zonder paspoort*) focusconstituent is.

Concluderend: in deze sub-paragraaf is betoogd dat de onmogelijkheid van **(Je hoeft) op geen meevallers (te rekenen)*, **met geen suiker* et cetera niet hoeft te leiden tot herziening van de *MERGE >> *MOVE -hypothese, maar samenhangt met het feit dat preposities geen negatie selecteren. Dat niettemin PP's als *met geen pen* en *met geen enkel vertrouwen* mogelijk zijn, vloeit voort uit het feit dat de negatieve DP's hierin negatieve polariteit bevatten en in verband daarmee focusaccent hebben. De betrokken negatieve DP's zijn daarom ingebed in FP, en voorzetsels kunnen wel FP selecteren. *Niemand*, tenslotte, kan focusaccent dragen, en draagt het altijd in PP's. Het ziet er verder naar uit dat het bevatten van focus voor het NPU-karakter van ontkende enkelvoudige indefiniëte DP's inderdaad een noodzakelijke en voldoende voorwaarde is, zoals (32) impliceert, en dat het inderdaad de factor focus is die het optreden van negatieve DP's in PP's mogelijk maakt.

Men kan nu de vraag stellen hoe precies de relatie tussen focus en ontkenning beschreven moet worden. Zoals al vaker is opgemerkt, associeert negatie met focus (zie o.a. Verhagen 1979, waarin de stelling overigens niet tot negatie beperkt is, maar van toepassing wordt geacht voor zinsbepalingen in het algemeen). In de volgende sub-paragraaf wordt aan deze notie 'associëren met focus' een nadere uitwerking gegeven. Daarmee zal tevens duidelijk worden hoe het komt dat NPU's van het type *een + (enkel +)* enkelvoudig nomen, in tegenstelling tot veel andere soorten, sterke negatie vereisen.

6.2 De rol van focus in negatief polaire uitdrukkingen, of waarom minimaliseerders alleen gefiatteerd worden door sterke negatie

Associatie met focus, hoe ook gedefinieerd, is alleen mogelijk wanneer negatie en focus deel uitmaken van dezelfde deelzin. Een zin als (33) illustreert dit.

(33) *Hij antwoordde niet dat hij een hõnd gezien had¹⁸

De NPU *een hond* bevindt zich in de ingebedde zin, terwijl de matrixzin NegP bevat.

Zoals hierboven (§ 5) ten aanzien van de negatie-operator is aangenomen dat deze op LF uiteindelijk een positie aan het begin van de negatieve zin inneemt, om het logische bereik ondubbelzinnig te bepalen, zo kunnen we ook aannemen dat de focusconstituent op LF naar links van de eigen deelzin verschuift, als syntactisch-semanticke afspiegeling

¹⁸ Bij contrastief accent is de intonatie anders dan hier bedoeld. In een zin als *(Nou,) geen hõnd te zien*, met *een hond* als NPU, is er een secundair accent op *zien*. Ontbreekt zo'n secundair accent, dan hebben we in het algemeen met contrastief accent te maken, en krijgen we niet het 'NPU-effect'. Ik heb voor het secundaire accent vooralsnog geen duidelijke verklaring.

van de informatiestructurele verhoudingen in de zin, en om bereikverschillen van negatie met betrekking tot focus te kunnen uitdrukken. De theoretische vraag of er “voorgebakken” LF-posities moeten zijn voor operatoren en focus, bijvoorbeeld niet vooraf toegewezen aan specifieke operatoren en focus, maar wel als positie beschikbaar, dan wel of de betrokken posities bij verplaatsing gecreëerd worden, wil ik hier onbeantwoord laten. In elk geval neem ik aan dat de negatie-operator op LF zich uit de negatieve DP losmaakt en, net als in (17)a,b, aan het begin van de betrokken deelzin komt te staan.

Met het principe dat op LF focusconstituenten naar de linkerperiferie verhuizen, krijgen we de mogelijkheid de notie ‘associatie met focus’ nader te preciseren. Om te beginnen: de constituent *niet*, de fonologische realisatie van de negatie-operator in Spec-NegP, kan zelf focusdrager zijn (*Dat is niet toegestaan*). De negatie-operator \neg kan derhalve ook, net als de existentiële quantor, op LF binnen focus vallen. Een zin als *Ik zag geen agent* kan op twee manieren worden opgevat: hij kan zoiets betekenen als ‘ik zag zelfs niet één agent’ (de NPU-lezing), of zoiets als ‘wat ik niet zag was een agent’. In het eerste geval bevindt zich in de uitgangsstructuur de hele DP onder FP (zoals in Fig. 5) en vallen op LF dus ook de negatie en de existentiële quantor binnen focus, in het tweede hebben we maken met een uitgangsstructuur van de vorm $[_{DP} \textit{geen} [_{FP} F [_{NP} \textit{agent}]]]$, en valt hij erbuiten. In de eerstbedoelde interpretatie kunnen we de zin nu ruwweg representeren als (34)a, in de tweede als (34)b, waarbij steeds het focusgedeelte is onderstreept.

- (34) a $\neg \exists x (x: \textit{agent})$ [ik zag x] (NPU-lezing)
 b $\neg \exists x (x: \textit{agent})$ x [ik zag x]

Associatie van negatie met focus is nu als volgt te definiëren:

(35) **Associatie van negatie met focus**

Een negatie-operator is geassocieerd met focus dan en slechts dan als (i)-(iii) het geval zijn:

- (i) de focusconstituent is op LF in zijn geheel verplaatst naar de positie onmiddellijk links van de deelzin; dit is het *focusdeel*;
- (ii) de negatie-operator is in relatie tot het focusdeel het meest linkse element;
- (iii) tussen de negatie-operator en het focusdeel bevindt zich ten hoogste een operator of quantor met de erdoor gebonden variabele plus de beperkende verzameling¹⁹.

Uit (i) volgt onder meer dat negatie en quantor binnen het focusdeel kunnen vallen; in het Nederlands doet zich dit vaak voor, als gevolg, uiteindelijk, van de *MERGE >> *MOVE-ordening, die noodt tot de keuze van *geen*-constituenten, *niemand* enz.; (ii) sluit associatie met focus uit indien er zich binnen het focusdeel links van de negatie nog meer elemen-

¹⁹ Met de beperkende verzameling bedoel ik de “nadere specificatie van x ” tussen haakjes, zoals die achter x in (34)a,b; de ‘operator of quantor’ kan \exists zijn, maar ook een jota-operator (meestal geschreven als een omgekeerde jota, die dient om aan te geven dat het om een individu gaat; bv. ‘ $\lambda x (x:\textit{Jan})$ ’ betekent ‘de x die Jan is’.

ten bevinden; (iii) sluit onder meer uit dat er zich tussen negatie en focusdeel elementen bevinden die deel uitmaken van zwak negatieve zinsbepalingen, zoals *hoogstens* of *slechts* (zie hieronder).

Het bereik van de negatie-operator \neg in (34)a,b strekt zich uit over het geheel dat erop volgt. De uitdrukking die correspondeert met het focusdragende element in representaties van het type (34)a,b – in casu (*een*) *agent* – is in negatieve zinnen steeds het element waarmee de negatie geassocieerd is.

In negatieve zinnen is de werking van DP's die [+sing, -def, +focus] zijn negatie-versterkend, in de eerder omschreven zin. De klasse van NPU's die worden aangeduid als minimaliseerders, en waartoe idiomatische uitdrukkingen als *een bal*, *een zier*, *een moer*, *een jota* behoren, zijn alle eveneens [+sing, -def, +focus] en werken op exact dezelfde manier. Alleen in het geval van structuren van het type (34)a, met negatie en existentiële quantor binnen focus, treedt het "NPU-effect" op, dat wil zeggen de 'zelfs niet'-interpretatie als bedoeld in (32). In de betekenisstructuur van zwak negatieve woorden als *hoogstens* en *slechts* is de negatie hiërarchisch te laag gesitueerd (zie voor tentatieve voorstellen hierover Klooster 1994b), zodat geen associatie van negatie met focus tot stand kan komen, ofschoon dergelijke woorden (via het hoofd Neg) nog wel NPU-werkwoorden en dito werkwoordelijke uitdrukkingen fatteren. Zwak negatieve woorden leveren dan ook in combinatie met uitdrukkingen van het type *geen agent* niet de 'zelfs niet'-interpretatie op. Om precies dezelfde reden gebeurt dit ook niet bij minimaliseerders. Omdat minimaliseerders bovendien geïdiomatiseerd zijn en zodoende exclusief de status van NPU hebben gekregen, leveren ze onwelgevormdheid op bij combinatie met zwak negatieve woorden. Het is dus uiteindelijk de factor focus waardoor alleen sterke negatie minimaliseerders kan fatteren.

Het voorgaande werpt misschien ook meer licht op de wisselwerking tussen negatie en focus in het geval van het Nieuwgriekse *típota* (besproken in § 2). *Típota* is, beklemtoond of niet, een NPU. Wanneer het focusconstituent is in een negatieve zin, zal de negatie-operator associëren met *típota*. Deze operator, die in het Nederlands gerealiseerd kan worden als *niets* en zich bevindt in Spec-NegP, heeft in het Nieuwgrieks geen fonologische realisatie (in plaats daarvan wordt het hoofd Neg fonologisch gerealiseerd als *dhen*). Wat dit voor consequenties heeft voor de vraag of de negatie-operator kan behoren tot het focusdeel, zou nader onderzocht moeten worden. Stel echter dat, hoe dan ook, de associatie van negatie met *típota* een effect teweegbrengt dat vergelijkbaar is met de 'zelfs niet'-interpretatie van minimaliseerders en soortgelijke NPU's. Beklemtoond *típota* is dan, in overeenstemming met de in (32) besloten voorwaarde voor dit effect, op te vatten als een focusdragende negatieve DP (zoals *geen* + enkelvoudig nomen of *niets*), met dien verstande dat de negatie-operator daarin geen fonologische uitdrukking krijgt.

In deze sub-paragraaf is de notie 'associëren met focus' afgebakend. Het is soms empirisch moeilijk ondubbelzinnig vast te stellen of NPU's van het hier beschouwde type altijd focusaccent dragen. Het feit dat met een beroep op focus een verklaring mogelijk is voor het feit dat minimaliseerders uitsluitend kunnen optreden in sterk negatieve contexten, verleent echter extra steun aan de gedachte dat de betrokken NPU's altijd focusaccent dragen.

In de volgende paragraaf wordt tegen de achtergrond van de hier ontwikkelde ideeën

een nadere syntactische en semantische analyse gegeven van de eerder gesignaleerde ambiguïteit van de *opties*-zin, en worden enkele aspecten van de relatie tussen negatie en focus nog eens op een rijtje gezet.

7 Focus en negatie

Zoals reeds geconstateerd, associeert negatie met focus binnen de eigen deelzin. De negatie-operator moet daarbij op LF, voorzover niet zelf (onderdeel van) de focusconstituent, voorafgaan aan het focusdragende element, zonder dat andere elementen dan een eventuele quantor of operator zich tussen negatie en focusdragend element bevinden. Behoort de negatie zelf tot het focusdeel, dan moet het daarin het meest linkse element zijn. Bovendien moet FP in de uitgangsstructuur altijd door NegP ge-c-commandeerd worden. Dit geldt a fortiori voor focusdragend *niemand* en voor uitdrukkingen als *geen agènt* en *geen bal*, omdat die alleen in negatieve zinnen voorkomen en niet als gevallen van constituentennegatie.²⁰ Het geldt ook voor gevallen waarin het werkwoord focusaccent krijgt, zoals in zin (13) *Ik probéér geen opties te verzilveren*, zoals we in deze paragraaf zullen zien

In ‘focuszinnen’, d.w.z. zinnen die in hun geheel als focusconstituent beschouwd kunnen worden, wordt het werkwoord beklemtoond, zoals bijvoorbeeld in *De juf is ziek*. De zin wordt dan opgevat als een reactie op een eerdere bewering, die de ontkenning van ‘de juf is ziek’ als strekking heeft, of als een bevestiging van een feit waarover aanvankelijk geen zekerheid bestond (‘Jawel hoor, de juf is ziek’). Ook kan hij gebruikt worden om aan te geven dat met het bedoelde feit aan een bepaalde voorwaarde is voldaan (‘Als de juf ziek is, mogen we naar huis. De juf is ziek, dus nu mogen we naar huis’). De zin kan dus gelden als de ontkenning van een ontkenning, dan wel als een emphatische bevestiging.²¹

Nemen we aan dat FP in zinnen met focusaccent op het werkwoord zich onmiddellijk boven VP bevindt, dan kan zonder al te veel complicaties de intuïtie worden verantwoord dat bij focus op het werkwoord in feite de subject-predikaatsverbinding focusconstituent is. In een zin als *De juf is niet ziek* is onder deze aanname de VP complement van F. Omdat de hele subject-predikaatsverbinding focusconstituent is, verhuist VP naar Spec-FP, en wordt vervolgens F aan het hoofd *is* van VP geadjungeerd, zo het focusaccent legitimerend. *Niet* associeert met de VP, in overeenstemming met de eerder aangenomen principes dat negatie associeert met focus en dat NegP FP moet c-commanderen.

Het complement van *proberen* is in zin (13) een IP (AGR_{SP}). De structuren die bij de twee lezingen van (13) horen, zien er, na ‘VP-naar-Spec-FP’ en de andere verplaatsingen globaal als volgt uit:

20 Er zijn naar mijn mening ook negatieve zinnen die geen NegP bevatten, maar een abstracte operator in Spec-CP. Dit zijn bijvoorbeeld complementen van werkwoorden als *betwijfelen*, zoals in *Ik betwijfel* [CP NEG [Neg of] [*hij er een bal van snapt*]], waarin de focusdragende constituent *een bal* ook, binnen de eigen deelzin, ge-c-commandeerd wordt door een element dat voor zinsnegatie zorgt. Ik wil dit type zinsnegatie hier echter buiten beschouwing laten.

21 Ik volg hier dus niet de gedachtegang van Blom en Daalder (1977: 86), die *De juf is ziek*, als “predicerende” zin, beschouwen als een ‘focuszin’. Mijns inziens is daarin *De juf* focus.

(36) **groot bereik:**

ik [$F_i + \text{probéér}$]...[**NegP** *geen opties* [**Neg**...[**FP** [VP_1 ...*te*...[VP_2 ...*verzilveren* $t_{\text{geen opties}}$]
[F' t_i t_{VP_1}]]]]]]

(37) **klein bereik:**

ik [$F_i + \text{probéér}$]...[**FP** [VP_1 ...[**NegP** *geen opties* [**Neg**...*te*...[VP_2 ...*verzilveren* $t_{\text{geen opties}}$]
[F' t_i t_{VP_1}]]]]]]

In beide gevallen is VP1 (de hogere VP) focusdrager, maar omdat alleen in (36) de hogere zin NegP bevat, bevinden NegP en FP zich alleen in (37) in dezelfde deelzin. NegP c-commandeert daarin FP. De negatie in *geen opties* wordt in overeenstemming daarmee in de groot-bereiklezing wel met de focusconstituent geassocieerd, en in de klein-bereiklezing niet. Dit komt conform (34) tot uitdrukking op LF, zoals dadelijk zal worden geïllustreerd. Naar mijn gevoel bestaat de ambiguïteit van (13) ook zonder focusaccent op *probeer* (vergelijk mijn opmerking onder (13)b, § 4). Om de een of andere reden echter is het gemakkelijker om voor (13) naast de klein-bereiklezing ook de groot-bereiklezing te “krijgen” wanneer het matrixwerkwoord focusaccent draagt. Waarschijnlijk speelt hier een pragmatische factor een rol, bijvoorbeeld de geredere kans dat een focuszin die negatie bevat, bedoeld is als het tegenspreken van iets.

De (net als hierboven schetsmatige) LF-representaties die bij de beide lezingen van (13) horen, zijn als in (38) en (39). Het focusgedeelte is weer onderstreept; het liggende streepje is de plaats waar de focusconstituent, in beide gevallen de hele zin, vandaan komt. *Probeer* is weergegeven als ‘beproof te bereiken’.

(38) **groot bereik:**

$\neg \exists x (x: \text{opties})$ *ik beproef te bereiken* [*ik verzilver x*] [-]

(39) **klein bereik:**

ik beproef te bereiken [$\neg \exists x (x: \text{opties})$] [*ik verzilver x*] [-]

Zoals de hier gegeven analyse laat zien, wordt ook in het geval van (13) voldaan aan de voorwaarde die aan het begin van deze paragraaf werd geformuleerd, namelijk dat negatie slechts dan met focus associeert wanneer in de uitgangsstructuur de focusconstituent door NegP wordt ge-c-commandeerd.

Zoals opgemerkt, is in de hier ontwikkelde visie de projectie FP, in tegenstelling tot veel andere projecties, niet gebonden aan een vaste positie in de structuur van zinnen, maar zit zij “bovenop” categorieën als DP, NP, PP, AP en VP, als deze een focusaccent-dragend woord bevatten. Op LF wordt de focusconstituent (desnoods de hele subject-predikaatsverbinding) naar links verplaatst. Zij kan door associatie verbonden worden met negatie op de in (35) aangegeven wijze. Zoals betoogd in § 6.1, ontstaat er een ‘zelfs niet’-interpretatie wanneer negatie associeert met een focusdrager die een indefiniëte enkelvoudige DP is.

● 8 Samenvatting en besluit

In dit artikel is betoogd dat een aantal uiteenlopende, ogenschijnlijk weinig met elkaar te maken hebbende verschijnselen in het Nederlands in samenhang kunnen worden verantwoord op basis van een typologische karakteristiek in optimaliteitstheoretische zin (*MERGE >> *MOVE), in combinatie met een aantal naar verondersteld wordt universele grammaticale principes, waaronder met name (i) dat selectie een hoofd-hoofd-relatie is (Chomsky 1986), (ii) dat preposities geen negatieve hoofden selecteren, (iii) dat FP zich direct boven de focusaccent bevattende lexicale categorie bevindt, (iv) dat negatie met focus associeert dan en slechts dan als in de uitgangsstructuur NegP FP binnen de eigen deelzin c-commandeert. In het betoog speelde verder het minimalistische uitgangspunt een rol dat Specificeerder en Hoofd moeten congrueren, en dat kenmerken moeten worden gecheckt door middel van verplaatsing. Het ging daarbij in het bijzonder om twee instanties van dit principe: de verplaatsing van negatieve constituenten naar Spec-NegP (het Negatie-Criterium), en de verplaatsing van DP dan wel VP naar Spec-FP.

De twee centrale observaties van dit artikel, betrekking hebbend op bereikambigüiteit van negatie in samengestelde zinnen en de distributie van negatieve DP's als complement van P, hebben in het hier gepresenteerde betoog gevoerd tot de conclusie dat het Nederlands gekarakteriseerd kan worden als een taal waarin overtreding van het verbod op verplaatsen van twee "kwaden" het minste is (in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Engels, waarin overtreding van het verbod op structuurhandhaving juist minder erg is). Dit ondanks gevallen die op het eerste gezicht systematische tegenvoorbeelden lijken. De Nederlandse voorkeur voor verplaatsen, hier zichtbaar gemaakt in verband met negatie en onbepaaldheid, laat zich waarschijnlijk ook aan allerlei andere, in het voorgaande terloops genoemde verschijnselen demonstreren – Topicalisatie, Verb Second, scrambling (met name van R-woorden) –, verschijnselen, die een duidelijk contrast opleveren met het Engels. De rol van focus blijkt relevant voor de verklaring van schijnbare tegenvoorbeelden tegen *MERGE >> *MOVE, voor een beter begrip van hun specifieke aard, en voor een beter inzicht in pragmatisch en waarnemingsstrategisch bepaalde interpretatievoorkeuren ten aanzien van bereikambigüiteit.

Het hier behandelde roept tal van nieuwe vragen op. Het is bijvoorbeeld nog geen uitgemaakte zaak dat een optimaliteitstheoretische benadering superieur is aan een benadering waarin talen getypeerd worden in termen van zwakke en sterke kenmerken, al lijken de hierboven besproken feiten in die richting te wijzen. Verder onderzoek kan hier meer zekerheid verschaffen. Ik noem één voorbeeld. Haegeman (1995) betoogt dat het Negatie-Criterium altijd op S-structuur bevredigd moet worden. Voor het Engels betekent dit, dat moet worden aangenomen dat in zinnen van het type *John said nothing* op S-structuur een ketenrelatie kan worden gelegd tussen de negatieve constituent en een abstracte negatieve operator in Spec-NegP. (Dit Engelse voorbeeld is aan te vullen met nog spectaculairdere, zoals *John was able to do nothing* 'Jan kon niets doen'.) De vraag is dan gerechtvaardigd of de uitspraak 'het Engels voldoet aan het Negatie-Criterium op S-structuur' in de minimalistische benadering wel kan worden vertaald als: 'ook in het Engels is het kenmerk [+neg] sterk'. Zo ja, dan is het onderscheid tussen sterke en zwakke kenmerken voor de verklaring van de beschouwde verschijnselen onbruikbaar. Zo nee, dan

zou moeten worden nagegaan of de genoemde Engelse voorbeelden niet eerder moeten opgevat als voorbeelden die de Engelse ordening *MOVE >> *MERGE bevestigen.

Ook zal, eens, het antwoord moeten worden gevonden op de vraag wat er precies ten grondslag ligt aan ordeningsverschillen als die van de onderhavige beperkingen; hoe moeten ze uiteindelijk worden verklaard? Maar dat is een ander verhaal.

● Bibliografie

- Abney, Steven (1987).** The English noun phrase in its sentential aspect. Diss. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Mass.
- Barbiers, Sjef (1995).** The Syntax of Interpretation. Proefschrift Leiden [HIL (Holland Institute of generative Linguistics) dissertation no.14], 's-Gravenhage: Holland Academic Graphics.
- Beets, A., en J.W. Muller (red.) (1900).** Woordenboek der Nederlandsche Taal. Vijfde deel. 's-Gravenhage en Leiden: Martinus Nijhoff, A.W. Sijthoff.
- Besten, Hans den, en Jean Rutten (1989).** On Verb Raising, Extraposition and Free Word Order in Dutch. In Dany Jaspers, Wim Klooster, Yvan Putseys en Pieter Seuren (red.), *Sentential Complementation and the Lexicon. Studies in honour of Wim de Geest*. Dordrecht: Foris Publications, 41-56.
- Blom, Alied, en Saskia Daalder (1977).** Syntaktische theorie en taalbeschrijving. Muiderberg: Dick Coutinho.
- Broekhuis, Hans, Hans den Besten, Kees Hoekstra en Jean Rutten (1995).** Infinitival complementation in Dutch; On remnant extraposition. *The Linguistic Review* 12, 93-122.
- Broekhuis, H., en J. Dekkers (1997).** The Minimalist Program and Optimality Theory: Derivations and Evaluation. In J. Dekkers, F. van der Leeuw en J. van de Weijer (red.), *Optimality Theory: Phonology, Syntax and Acquisition*. Oxford: Oxford University Press, 93-122.
- Broekhuis, Hans, en Wim Klooster (1998).** Zinsnegatie en de notie numeratie: Negatieve woorden en negatief polaire uitdrukkingen. In W.G. Klooster e.a. (red.), *Eerste Amsterdams Colloquium Nederlandse Taalkunde*. Amsterdam: Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde, 1-22.
- Chomsky, Noam (1986).** *Barriers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Chomsky, Noam (1995).** *The Minimalist Program*. Cambridge Mass.: The MIT Press.
- Diesing, Molly (1992).** *Indefinites*. Cambridge: MIT Press.
- Franck, Van Wijk, Van Haeringen:** zie Van Wijk.
- Haegeman, Liliane, en Rafaella Zanuttini (1991).** Negative heads and the Neg criterion. *The Linguistic Review* 8, 233-52.
- Haegeman, Liliane (1995).** *The syntax of negation*. Cambridge: CUP.
- Hale, Ken, en Samuel Jay Keyser (1992).** The syntactic character of thematic structure. In I.M. Roca (red.), 107-143.
- Klooster, Wim (1984).** Ontkenning en noodzakelijkheid. Observaties met betrekking tot negatie en *moeten*. *GLoT* 7, 63-120.

- Klooster, Wim (1994a).** Negatieve zinnen. *Gramma/TTT, tijdschrift voor taalwetenschap* 2 (1993), 119-143.
- Klooster, Wim (1994b).** Syntactic differentiation in the licensing of polarity items. *HIL Manuscripts* 2, Issue 1, 43-56.
- Klooster, Wim (2000).** *Er*: Information structure and specificity. In Thomas Shannon en Johan P. Snapper (red.), *The Berkeley Conference on Dutch Linguistics 1997. The Dutch Language at the Millennium. Publications of the American Association for Netherlandic Studies* 12, Lanham/New York/Oxford: University Press of America, 113-132.
- Klooster, Wim (te verschijnen a).** *Geen*. Over verplaatsing en focus. Afscheidsrede (UvA, 1 september 2000). Amsterdam: Vossiuspers.
- Klooster, Wim (te verschijnen b).** A Note on 'Postposed' Adverbial Phrases in Dutch. In Fabrice Cavoto (red.), *Festschrift for Alexis Manaster-Ramer*.
- Koster, Jan (1994).** Predicate Incorporation and the Word Order of Dutch. In Cinque e.a. (red.), *Paths towards Universal Grammar. Studies in Honor of Richard S. Kayne*. Georgetown: Georgetown University Press, 255-76.
- Kraak, Albert (1966).** Negatieve zinnen. Een methodologische en grammatische analyse. proefschrift Amsterdam.
- Postma, Gertjan (1999).** De negatieve polariteit van het syntactische GHE-partikel in het Middelnederlands, *Nederlandse Taalkunde* 4, 310-329.
- Roca, I.M. (red.) (1992).** Thematic structure. Its role in grammar. (Linguistic Models 16) Dordrecht: Foris.
- Sleeman, Petra (1996).** Licensing Empty Nouns in French, proefschrift UvA, [HIL dissertation no. 19], Amsterdam/Leiden: HIL.
- Tsimpli, Ianthi-Maria, en Anna Roussou (1996).** Negation and polarity items in Modern Greek, *The Linguistic Review* 13, 49-81.
- Verhagen, Arie (1979),** Fokusbepalingen en grammaticale theorie. *Spektator* 8, 372-402.
- Walde, A. (1910).** Lateinisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg: Carl Winter.
- Wijk, N. van (1949).** Franck's Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, tweede druk, 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- Zanuttini, Raffaella (1991).** Syntactic Properties of Sentential Negation, Doctoral dissertation, U. of Pennsylvania.

Boekbeoordelingen

Hans den Besten, Els Elffers en Jan Luif (red.). *Samengevoegde woorden. Voor Wim Klooster bij zijn afscheid als hoogleraar.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Leerstoelgroep Nederlandse Taalkunde, 2000. xi+289p. ISBN 90-805195-5-3.

Bij het afscheid van Wim Klooster als hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam werd hem op 1 september jl. een huldebundel aangeboden met 26 bijdragen van vrienden en vak(groeps)genoten, in alfabetische volgorde van Balk en Den Besten tot en met De Vries en Welschen. Het omslag heeft dezelfde groene kleur als de befaamde *Syntaxis* van Kraak en Klooster, waarmee de generatieve grammatica in 1968 definitief een plaats kreeg in de Nederlandse taalkunde. Achterin is een lijst van Kloosters vakpublicaties opgenomen, lopend van 1956 tot 2000, en een Tabula Gratulatoria van ruim 150 vakgenoten in binnen- en buitenland. De bundel heeft geen index en geen lijst van medewerkers.

Het genre van de afscheidsbundel levert tegenwoordig een bijzondere bijdrage aan de Nederlandse taalkunde. Zo zijn er de door Klein (1999:130) genoemde belangrijke bundels voor Schultink, Paardekooper en Van den Toorn, en daarnaast nog die voor Sassen (1986). Het afgelopen decennium verschenen achtereenvolgens de bundels voor Knol (1991), Balk (1992), Hagen (1996), Schermer-Vermeer (1997), Van Bree (1997) en De Schutter (2000). Op z'n minst bieden deze bundels een interessante momentopname bij de wisseling van de wacht. Uiteenlopende visies en interesses staan er bijeen en laten de verscheidenheid zien die er binnen de Nederlandse taalkunde bestaat. En wanneer - zoals hier

- de medewerkers hun beste beentje voor zetten, vervullen dergelijke bundels een belangrijke stimulerende functie in de vakbeoefening.

Samengevoegde woorden is de derde Amsterdamse bundel in acht jaar, en laat evenals de eerdere bundels voor Balk en Schermer-Vermeer duidelijk zien wat een levendig en veelzijdig bedrijf het daar is op het gebied van de Nederlandse taalkunde. Niet de minst aantrekkelijke kant van deze bundel is, dat er met verve een aantal stokpaardjes wordt bereden: Balk zet haar kritiek op Chomsky en zijn ideeën voort; Koster daarentegen bouwt verder aan de theoretische unificatie van de generatieve grammatica; Verkuyl en Seuren bezien een aantal ideeën uit de hoogtijdagen van de generatieve semantiek opnieuw; en Duinhoven vervolgt zijn historische onderzoekingen van samentrekking. Er is hier een sterke, maar productieve theoretische diversiteit, met allerlei interessante tegenstellingen - Den Besten contra Koster; Van der Leek contra Den Besten; en De Haan contra Cornelis en Verhagen.

De verschillende bijdragen kunnen thematisch gegroepeerd worden langs de volgende vijf hoofdlijnen.

Ten eerste bevat de bundel een viertal stevige bijdragen tot verheldering van de metataal van de linguïstiek. Balk zet haar kritische beschouwingen over Chomskyaanse taalkunde voort met een mede door Carry van Bruggens *Hedendaagsch Fetischisme* (1925) geïnspireerde analyse van Chomsky's nonsens-zin *Colorless green ideas sleep furiously* en de Nederlandse vertaling daarvan, *Kleurloze groene ideeën slapen verwoed*. Daarbij laat ze zien dat we bij syntactisch onderzoek niet uitkomen zonder de betekenis, en wijst ze op de ontoereikendheid van Chomsky's notie 'grammaticaliteit' als primitieve term in de taalwetenschap. Broek-

huis gaat vervolgens in op het gebruik van negatie in de metataal van de linguïstiek, en baseert daarop een indirect pleidooi voor de Optimaliteitstheorie van het aangeboren taalvermogen. Koster behandelt het onderscheid tussen *kennen* en *kunnen* van een taal, maar gaat niet in op wat de taalkundige en filosoof H.J. Pos hierover heeft gezegd in zijn dissertatie van 1922 (vergelijk Salverda 1990:93-94). Koster ten slotte bouwt voort op de theoretische ontwikkelingen van de afgelopen 25 jaar, met name het werk van Kayne, en zet hier opnieuw een krachtige stap op weg naar volledige unificatie van alle localiteitsprincipes binnen de algemene taaltheorie. Als kernformule presenteert hij op p.163 het universele principe dat alle syntactische relaties asymmetrisch zijn.

Naast de bijdrage van Koster ligt ook die van Den Besten op het gebied van de formele syntaxis. Den Besten geeft een generatieve behandeling van de Nederlandse *Raising*-passief en wijst daarbij op een aantal SOV-cum-V2-eigenschappen van het Nederlands die de speciale aandacht van de Universele Grammatica behoeven. Zijn data en zijn principiële theoretische inleiding lijken mij serieuze problemen op te werpen voor de unificatie-poging van Koster. Vanuit een heel ander theoretisch perspectief - dat van Langackers cognitieve linguïstiek - komt *Raising* overigens ook aan de orde in de bijdrage van Van der Leek over Negative Raising (*Ik denk niet dat ze komt/Ik denk dat ze niet komt*). Na een helder en boeiend overzicht van de vele sterk uiteenlopende analyses die er in de loop van de twintigste eeuw van dit verschijnsel gegeven zijn, pleit ze voor een discourse analyse die aanknoopt bij de *frame analysis* uit de generatieve semantiek van Fillmore. Ook hier dus, net als bij Seuren en Verkuyl, *reculer pour mieux sauter*.

Tegenover deze sterk theoretische bijdragen staat, als tweede hoofdlijn, een drietal bijdragen over taalonderwijs. Van Dort-Slijper doet, op grond van empirisch onderzoek naar de verwerving door basisschoolleerlingen van de spellingregels voor de notoir gecompliceerde meervoudsvorming van Nederlandse nomina en verba, een

aantal aanbevelingen voor de inrichting van schoolboeken. Hiertegenover bespreekt Florijn de eisen waaraan pedagogische grammatica's voor het onderwijs Nederlands als tweede taal moeten voldoen, en illustreert dit met een ontwerp voor een gebruikersvriendelijke leergang. Omdat docenten het nu eenmaal nauwelijks eens kunnen worden over de juiste volgorde van aanbidding en verwerving, lijkt het hem zinvoller de leerder in staat te stellen om zelf zijn of haar gang te gaan. Gebruiksvriendelijkheid is inderdaad een groot goed in een grammatica, maar dit maakt empirisch onderzoek als dat van Van Dort-Slijper bepaald niet overbodig, integendeel. Muller ten slotte geeft een linguïstische analyse van het kinderliedje *Het regent, het zegent*, en van het gebruik van het dummy-subject *het* bij onpersoonlijke werkwoorden. Daarbij gaat hij speciaal in op de problemen die het ontbreken van equivalenten in het Papiamentu veroorzaakt voor sprekers van die taal, als zij Nederlands moeten leren.

Ten derde, op het gebied van de Historische Syntaxis bevat de bundel een achttal degelijke, maar zeer verschillende bijdragen. Duinhoven slaagt er door precisering van het begrip 'samentrekking' in dit te onderscheiden van allerlei oudere analytische constructies die ten onrechte als gevallen van samentrekking worden beschouwd. Tegelijk maakt hij duidelijk, dat samentrekkingen interessant materiaal bieden voor verdere studie van syntactische verandering in het Nederlands. Van Dijk gaat in op de geschiedenis van het prefix *ge-* in de Nederlandse syntaxis, en ontwikkelt de hypothese, dat via het taalcontact in West-Vlaanderen in de twaalfde en dertiende eeuw de Franse *faire*-constructie een rol heeft gespeeld bij het ontstaan van de IPP-configuratie in het Nederlands.

Van der Horst en Hamans gaan in op begin en einde van syntactisch en lexicaal verandering. Hamans behandelt *clipping* als min of meer regelmatig productief woordvormingsproces, met als gevolg de opkomst van het nieuwe jeugdtaalsuffix *-o* (in het Engels (*weirdo*), Frans (*chero, gaucho*) en Nederlands (*lullo, gewono*)). Bij Van der Horst

vinden we de keerzijde hiervan: het verdwijnen van *gij*, van de dubbele negatie *en...niet*, en van relatieve voornaamwoordelijke bijwoorden beginnend met *d-* (*daarmee* in plaats van *waarmee*). In dit verband gaat hij ook in op de vertragende werking die er van de Statenbijbel van 1637 is uitgegaan. Philippa geeft een heldere en vermakelijke uiteenzetting over de verschillende soorten volksetymologie, waarmee ze stelling kiest tegen de indeling van Van der Sijs in haar *Leenwoordenboek*. In zijn bijdrage over de vijfde regel van het Middelnederlandse Egidius-lied (*Het sceen teen moeste ghestorven sijn*) geeft Stroop op basis van zijn West-Brabants dialect een analyse die de intuïtie van Heeroma bevestigt: ‘het bleek dat de één moest sterven’ (p. 243).

Het Heerlens ten slotte is hier sterk aanwezig met twee bijdragen over *zich*-constructies. Cornips’ bijdrage over taalvariatie en dialectsyntaxis gaat over reflexieve middel-constructies in Heerlense zinnen als *Deze broek strijkt zich prettig*. Ze laat zien hoe het Heerlens en het Rijnlands, die tot ver in de 20e eeuw een dialect-eenheid vormden, sindsdien uiteen zijn gegaan: het Heerlens, dat wel *zich* toelaat, is veel dichterbij het Algemeen Nederlands gekomen, terwijl het Rijnlands juist dichterbij het Standaardduits toe is gegaan: varianten met *zich* die er vroeger wel in voorkwamen, zijn nu uitgesloten. De bijdrage van Mark de Vries gaat ook over reflexiviteit in het Heerlens en geeft een tiental ergativiteitstesten, die uitwijzen dat reflexieve werkwoorden in het Heerlens onergatief zijn, waarmee dit dialect een tussenpositie inneemt tussen Nederlands en Frans. Hij spreekt daarbij het vermoeden uit, dat *zich* in het Nederlands onderdeel is van een complex object.

Ten vierde, het grootste deel van de bijdragen ligt op het gebied van de semantisch georiënteerde syntaxis. Elffers zet haar in 1991 met *toch* begonnen onderzoek van modale partikels voort met een mooie bijdrage over de betekenis en het gebruik van *vast* en *zeker*, en over de semantische en pragmatische verschillen tussen deze twee modale woorden. De Haan betoogt met kracht van argumenten dat het Nederlands wel degelijk

een passiefconstructie heeft - dit als antwoord op de vraag ‘Does Dutch really have a passive?’ (Cornelis & Verhagen 1995). Daarbij komt hij op p. 114-118 te spreken over de semantiek van het voltooid deelwoord, wat een interessante weerklank oplevert op wat Van Dijk op p. 49-50 opmerkt over de geschiedenis van het perfectieve *ge-*. Hoekstra gaat in op het raakpunt van vergelijking en ontkenning in het Fries, in een constructie zoals *Sa en net oars* (zo en niet anders), en behandelt daarbij de parallelle tussen *sa/oars* en *lyk/liker*. Schermer-Vermeer verwijst het onbepaalde lidwoord naar de vuilnisbak der geschiedenis, en stelt voor de hele categorie ‘lidwoord’ af te schaffen. Daarmee gaat ze in de richting van Kirsner, wiens studie over ‘Deixis in discourse’ uit 1979 echter niet wordt genoemd. Verkuyl onderzoekt de semantiek van bepalingen bij *duren* en *kosten* en keert daarmee terug naar een probleem dat hij al in 1971 samen met Klooster had aangepakt. Nu stelt hij de volgende semantische correspondentie vast: *duren: gedurende een uur = kosten: in een uur*. Welschen ten slotte geeft in de enige pragmatische bijdrage van de bundel een analyse van negatief polaire werkwoorden zoals *hoeven*.

Ten vijfde. Een van de boeiendste strijdpunten van de hele bundel is te vinden in de bijdragen van Luif, Van Marle en Seuren, die vanuit heel verschillende theoretische achtergronden uitkomen bij hetzelfde taalkundige probleem. Luif behandelt de subtiele verschillen tussen pre- en postposities in plaats- en richtingsbepalingen in het Nederlands, bijvoorbeeld tussen *De man klimt de ladder op* versus *De man klimt op de ladder*. In zijn bijdrage over morfosyntactische grenskwesties in scheidbaar samengestelde werkwoorden van het type *mastklimmen* verdedigt Van Marle tegen Benis en de heersende traditie in de stelling, dat dit woorden zijn, en dat nader onderzoek hier een rijk systeem van verbale samenstelling in het Nederlands aan het licht zal brengen. Seuren ten slotte heeft het over pseudocomplementen zoals in *Jan is vissen* en *Jan heeft zitten klagen*. Alle drie komen zij uit bij de rol van partikels zoals bijvoorbeeld *op* in *Jozef heeft een hoed op*. Volgens Van

Marle hebben we hier het scheidbare werkwoord *ophebben*, volgens Luif een plaatsbepaling met de postpositie *op*, en volgens Seuren een constructie waarin een partikel op onderliggend semantisch niveau fungeert als een resultaatief pseudocomplement. Stof genoeg, lijkt me, voor een belangrijk proefschrift.

De bundel als geheel biedt een rijk palet van theoretische, beschrijvende, historische en polemische bijdragen tot de studie van de Nederlandse syntaxis. De behandelde taalverschijnselen lopen uiteen van bepalingen, complementen, causatieven, comparatieven, lidwoorden en *hoeven* via negatie, partikels, passief, reflexief en samentrekking tot morfologie, spelling en de syntactische gevolgen van taalcontact. Er is een grote reikwijdte aan theoretische interesses en in veel artikelen worden nieuwe vragen, ideeën, hypothesen en perspectieven geopend. Daarnaast treft de hoge kwaliteit van argumentatie en analyse, in combinatie met verrassende observaties en duidelijke stellingnamen. In al deze opzichten weerspiegelt de bundel de kwaliteiten van de taalkundige Klooster, die er de geïntendeerde en de ideale lezer van is.

Reinier Salverda

Bibliografie

- Cornelis, L. & A. Verhagen (1995).** Does Dutch really have a passive? In: M. den Dikken & K. Hengeveld (red.), *Linguistics in the Netherlands 1995*. Amsterdam: Benjamins, 49-60.
- Elffers-Van Ketel, E.H.C., J.M. van der Horst & W.G. Klooster (red.) (1997).** *Grammaticaal spektakel. Artikelen aangeboden aan Ina Schermer-Vermeer bij haar afscheid van de Vakgroep Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, UvA.
- Steven Gillis, Jan Nuyts & Johan Taeldeman (red.) (2000).** *Met taal om de tuin geleid. Een bundel opstellen voor Georges De Schutter ter gelegenheid van zijn pre-emeritaat*. Antwerpen: Universitaire Instelling Antwerpen.
- Hoppenbrouwers, C. et al. (red.) (1986).** *Proeven van Taalwetenschap. Ter gelegenheid van het emeritaat van Albert Sassen*. [= Speciaal nummer van *Tabu* jrg. 16]. Groningen: Nederlands Instituut RUG.
- Hoppenbrouwers, C. et al. (red.) (1986).** *Syntaxis en Lexicon. Veertien artikelen bij gelegenheid van het emeritaat van Albert Sassen*. Dordrecht: Foris.
- Hout, R. van & J. Kruijsen (red.) (1996).** *Taalvariatie. Toonzettingen en modulaties op een thema*. Dordrecht: Foris.
- Kirsner, R.S. (1979).** Deixis in Discourse. In: Talmy Givón (ed.), *Syntax and Semantics 12*. New York: Academic Press, 355-376.
- Klein, M. (1999).** Syntaxis. In: W. Smedts & P.C. Paardekooper (red.), *De Nederlandse taalkunde in kaart*. Leuven/Amersfoort: Acco, 128-136.
- Noordegraaf, J. & R. Zemel (red.) (1991).** *Accidentia. Taal- en letteroefeningen voor Jan Knol*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- Salverda, R. (1990).** Over de grondslagen van de taalwetenschap: Pos' Zur Logik der Sprachwissenschaft (1922). In: S. Daalder & J. Noordegraaf (red.), *H.J. Pos (1898-1955), taalkundige en geëngageerd filosoof*. Amsterdam: Huis aan de Drie Grachten, 87-100.
- Santen, A. van & M. van der Wal (red.) (1997).** *Taal in tijd en ruimte. Voor Cor van Bree bij zijn afscheid als hoogleraar Historische Taalkunde en Taalvariatie aan de Vakgroep Nederlands van de Rijksuniversiteit Leiden*. Leiden: SNL.
- Schermer-Vermeer, E.C., W.G. Klooster & A.F. Florijn (red.) (1992).** *De kunst van de grammatica. Artikelen aangeboden aan Frida Balk-Smit Duyzentkunst bij haar afscheid als hoogleraar Taalkunde van het hedendaags Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, Universiteit van Amsterdam.

Monica en andere gates

VAN DE REDACTIE I

ARTIKELEN

Hans Broekhuis 3

Hoeveel syntaxis zit er in het lexicon?

Ina C. Schermeer-Vermeer 22

*Grammatica, lexicon en de
dubbelobject-constructie in het Nederlands en het Engels*

Jan Koster 38

Links en rechts van het werkwoord

Wim Klooster 54

Geen, over verplaatsing, negatie en focus

BOEKBEoordelingen

Reinier Salverda 85

*Hans den Besten, Els Elffers en
Jan Luij. Samengevoegde woorden.
Voor Wim Klooster bij zijn afscheid als hoogleraar*

Abstract

In this article, a historical review is given of the relation between the lexicon and the computational system. Whereas in the earlier versions of generative grammar these two components of grammar are considered to be independent of each other, the minimalist program drops this assumption. It postulates that the lexical items have formal features, which trigger movement. By introducing a difference between weak and strong formal features, which determine whether a given movement must or cannot apply overtly, the phonological output of the computational system is made fully dependent on the feature specification of the lexical items. Despite the fact that this enables us to assume that the computational system is uniform across languages, which is clearly desirable from the perspective of language acquisition, I will argue that the minimalist position cannot be maintained. In order to preserve the conclusion that the computational system is fully determined by Universal Grammar, I will argue that the postulation of the distinction between weak and strong formal features must be replaced by an optimality theoretical evaluation of the output of the computational system.

Abstract

This article addresses the question to what extent the meaning of lexical elements determines the type of grammatical construction they can appear in, focusing on the question what verbs can be used in the double object construction (DOC).

English verbs such as *throw*, which are quite acceptable in the DOC, will be compared with their Dutch counterparts like *gooien*, which are not.

It will be argued that this has to do with the fact that in the meaning of *throw* the notion 'reach/affect' is more prominent than in the meaning of *gooien*; this is due to the influence of the adjuncts of direction which contain the preposition *to* in English and *naar* in Dutch. The meaning of *to* has an aspect of 'reach/affect' that is lacking in the meaning of *naar*.

To support my claim I discuss Dutch verbs with the prefix *toe* and Dutch sentences with a "possessive dative".

Abstract

Dutch PPs show mirror image symmetry with respect to the embedded verb. In older theories, this was partially accounted for by a rule known as PP-over-V. In the theoretical framework adopted here, such rightward movements are no longer available. The theory assumed instead is strictly local in that only adjacent elements and elements in an immediate dominance relation can be part of core grammar. The resulting framework is movement- and variable-free and consists of three structural realms: lexical structure, functional structure and parallel structure. Languages differ in the size of the phrases used to check lexical material in the functional realm (Pied Piping). It is demonstrated that, given the other elements of the theory, the properties of parallel structure account for the mirror image phenomena observed in Dutch.

Abstract

In this contribution, an explanation is sought for two seemingly disparate phenomena in Dutch: negative scope ambiguity in certain sentences containing infinitival complements (e.g. *Ik probeer geen opties te verzilveren*, 'I am NOT trying to cash stock options' or, 'I AM trying not to (etc.)'), and the fact that in certain cases prepositions take negative DPs, whereas in others they do not (*Je hoeft op geen enkele meevaller / *op geen meevallers te rekenen*, lit., 'You need count on no windfalls/on no single windfall'). The account is based on a language-typological characterisation in Optimality Theoretic terms (*Merge >> *Move), and a number of – it is hoped, universal – principles. Among the latter are: (i) selection is a head-head relationship, (ii) prepositions do not select negative heads, (iii) Focus Phrase (FP) is always directly on top of the stress-containing lexical category, (iv) Negation associates with FP if and only if they are clause mates and FP is c-commanded by NegP. In addition, two instances of Specifier-Head Agreement play a role: the Neg-Criterion, requiring overt movement of negative phrases to the Specifier of NegP, and the movement of XP to the Specifier of FP.

